

**Załącznik do Uchwały Nr XIX/168/16
Rady Gminy Ostrów Mazowiecka
z dnia 28 października 2016 r.**

Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka na lata 2016 – 2026

Niniejszy dokument sporządzono zgodnie z zasadą partnerstwa i partycypacji w ścisłym porozumieniu i przy współpracy z samorządem gminnym i przedstawicielami społeczności lokalnej.

Zamawiający:

Gmina Ostrów Mazowiecka

Ul. gen. Wł. Sikorskiego 5
07 – 300 Ostrów Mazowiecka

Wykonawca II części Gminnego Programu
Rewitalizacji:

EU-Consult Sp. z o.o.

ul. Wały Piastowskie 1
80-855 Gdańsk

Gdańsk, 2016

Spis treści

1. Wprowadzenie	7
2. Metodologia opracowania diagnozy.....	11
3. Ogólna charakterystyka gminy.....	13
4. Charakterystyka negatywnych zjawisk społeczno– gospodarczych na obszarze gminy	15
4.1. Bezrobocie	15
4.2. Ubóstwo	17
4.3. Przystępczość	18
4.4. Bezpieczeństwo.....	19
4.5. Poziom edukacji	20
4.6. Poziom kapitału społecznego	21
4.6.1. Organizacje pozarządowe	22
4.7. Poziom kapitału ludzkiego	25
4.8. Poziom dostępności do usług.....	27
4.9. Potencjał dziedzictwa kulturowego	27
4.10. Przedsiębiorczość.....	28
4.11. Jakość środowiska	28
5. Obszary zdegradowane	30
6. Obszary rewitalizacji	31
6.1. Zalesie	32
6.2. Komorowo	33
7. Powierzchnia i liczba mieszkańców w obszarze rewitalizacji	35
8. Szczegółowe dane dotyczące obszarów problemowych Gminy Ostrów Mazowiecka	35
9. Powiązanie z dokumentami strategicznymi	40
10. Wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych	44

10.1.	Konsultacje społeczne na etapie Diagnozy społeczno – gospodarczej	44
10.2.	Konsultacje społeczne na etapie tworzenia dokumentu Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka.....	44
10.3.	Ankieta pogłębiająca wyznaczony obszar rewitalizacji	48
10.3.1.	Obszar 1 - Komorowo	48
10.3.2.	Obszar 2 – Zalesie	63
11.	Wizja wyprowadzenia obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego (planowany efekt rewitalizacji).....	76
11.1.	Wizja	76
11.2.	Misja.....	78
12.	Cele rewitalizacji i kierunki działań	80
12.1.	Rekomendowane kierunki interwencji	81
12.2.	Opis kierunków interwencji i celów rewitalizacyjnych.....	84
12.3.	Uzasadnienie celów rewitalizacyjnych i ich wpływ na niwelowanie koncentracji zjawisk negatywnych.....	86
13.	Lista planowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	88
13.1.	Lista A: projekty kluczowe	88
13.2.	Lista B: projekty komplementarne	103
13.3.	Podsumowanie zbiorcze projektów rewitalizacyjnych	106
13.4.	Powiązanie planowanych projektów i przedsięwzięć z celami rewitalizacyjnymi ..	111
13.5.	Wpływ projektów na aspekty problemowe.....	113
14.	Mechanizmy zapewnienia komplementarności rewitalizacji	116
15.	Mechanizmy partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji.....	118
16.	System wdrażania (realizacji) Gminnego Programu Rewitalizacji	120
17.	System monitoringu i oceny Gminnego Programu Rewitalizacji	125
17.1.	Monitoring.....	125

17.2.Ewaluacja.....	127
17.3.Aktualizacja Gminnego Programu Rewitalizacji	130
18. Spis tabel, rysunków i wykresów.....	131

1. Wprowadzenie

Głównym celem prezentowanej diagnozy społeczno - gospodarczej Gminy Ostrów Mazowiecka oraz opracowanego na jej podstawie Gminnego Programu Rewitalizacji było wyznaczenie obszarów zdegradowanych i rewitalizacji w gminie oraz opracowanie działań na lata 2016 - 2026 co stanowi jeden z etapów opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka. Prezentowana w niniejszym dokumencie diagnoza stanowi wypadkową zaleceń wskazanych zarówno w Ustawie o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 (Dz. U. 2015 poz. 1777), jak i "Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014- 2020" Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju z dnia 3 lipca 2015 r. Zgodnie z przytoczonymi wyżej dokumentami diagnoza opierać powinna się na mierzalnych wskaźnikach opisujących głównie zjawiska i problemy społeczne na danym terenie. Uwzględniając zalecenia, że obszar wymagający wsparcia stanowi jednostkę charakteryzującą się kumulacją negatywnych zjawisk i procesów oraz stanowi szczególne znaczenie dla rozwoju lokalnego, dokonano analizy podstawowych sfer funkcjonowania gminy.

Powołując się na *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych 2014-2020* rewitalizacja stanowi kompleksowy proces, którego celem jest wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe, integrujące interwencje na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji. Przez działania całościowe rozumie się wzajemnie powiązane przedsięwzięcia, które obejmują kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe. Poprzez prowadzone działania zakłada się optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmocnienie jego lokalnych potencjałów. Proces ten stanowi wieloletni okres, prowadzony przez interesariuszy wraz we współpracy ze społecznością lokalną. Dla prowadzenia rewitalizacji wymagane są:

- Uwzględnienie rewitalizacji jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju Gminy;

- Pełna diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru rewitalizacji oraz analizie dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub środowiskowe;
- Ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych;
- Właściwy dobór narzędzi i interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru;
- Zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej;
- Koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji;
- Realizacji wynikającej z art. 5 ust. 1 rozporządzenia ogólnej zasady partnerstwa polegającej na włączeniu partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć¹.

Obszar zdegradowany stanowi obszar, na którym zidentyfikowany został stan kryzysowy (tj. stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych). Może być on podzielony na podobszary, w tym podobszary, które nie posiadają wspólnych granic (warunek – występowanie sytuacji kryzysowej na każdym podobszarze).

Obszar rewitalizacji jest to całość lub część obszaru zdegradowanego, na którym zamierza się prowadzić rewitalizację. Cechuje go koncentracja negatywnych zjawisk oraz znaczenie dla rozwoju lokalnego.

Program rewitalizacji natomiast został zdefiniowany jako inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę Gminy, wieloletni program działań w takich sferach jak: społeczna, ekonomiczna, przestrzenna, infrastrukturalna, środowiskowa, kulturowa. Celem niniejszego programu jest wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysu oraz stworzenie warunków do

---

¹ Wszystkie poniższe definicje w niniejszym podrozdziale pochodzą z dokumentu pn. Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, 3 lipca 2015 r., s. 5-8.

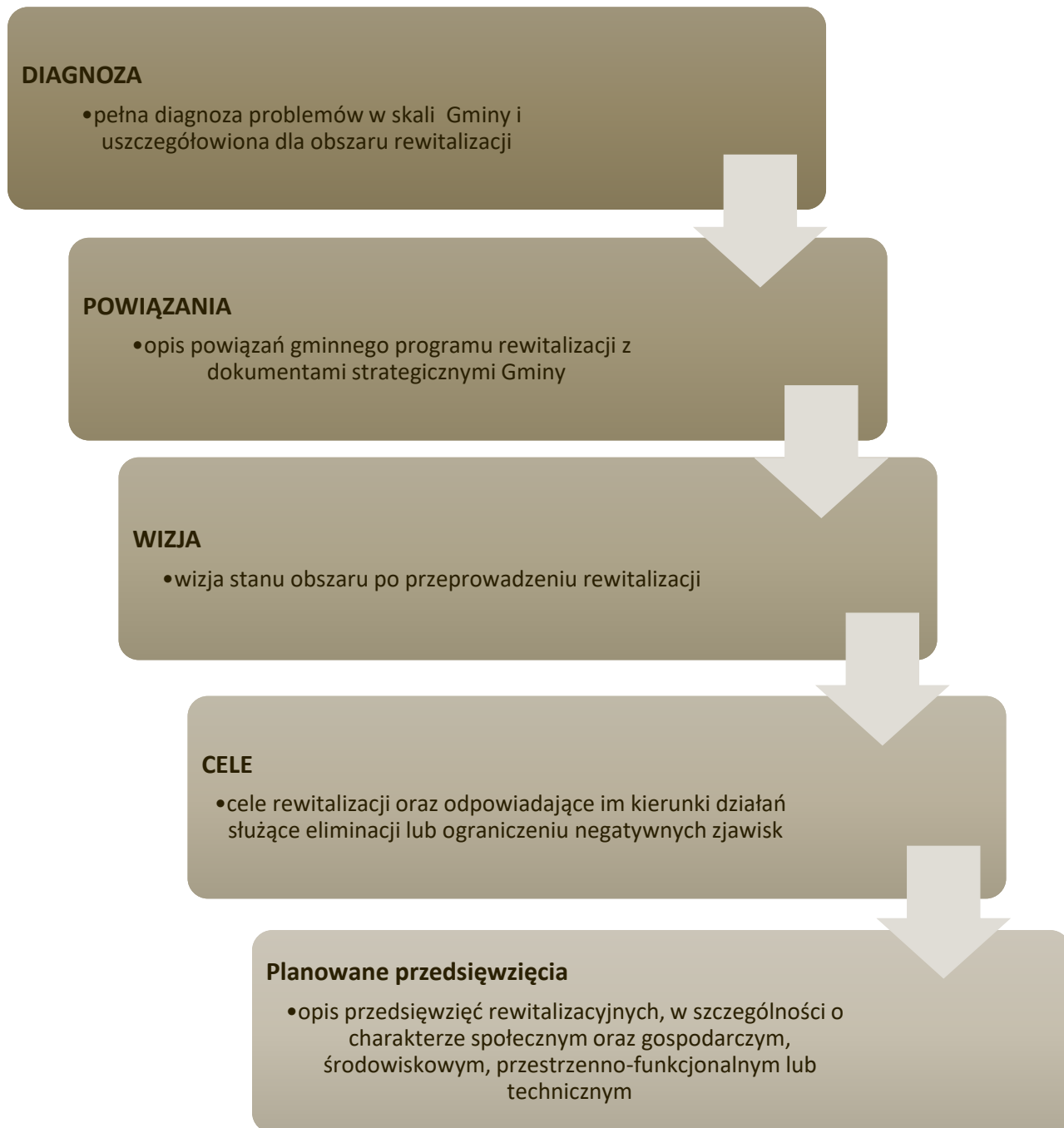
ich zrównoważonego rozwoju. Stanowi on narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Projekt rewitalizacyjny to zaplanowany oraz ukierunkowany plan na osiągnięcie celów programu rewitalizacji.

Należy zaznaczyć, że głównym źródłem sfinansowania projektów rewitalizacyjnych z funduszy europejskich są środki RPO (EFS i EFR). Komplementarnym źródłem ich współfinansowania są także środki KPO (EFS, EFR, FS). Źródłem finansowania projektów rewitalizacyjnych mogą być również środki budżetu państwa oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego, a także pozostałe np. prywatne.

W celu stworzenia kompleksowego programu rewitalizacji, w niniejszym dokumencie szczególna uwaga została zwrócona na dokładną diagnozę, opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, cele rewitalizacji oraz opis przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Rysunek 1. Etapy tworzenia Gminnego Programu Rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015 poz. 1777)

2. Metodologia opracowania diagnozy

Dla potrzeb Gminnego Programu Rewitalizacji przeprowadzono diagnozę stanu Gminy Ostrów Mazowiecka, zgodnie z zapisami Ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. i

Wytycznych Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju. Zawarto informacje istotne z punktu widzenia występujących na obszarze gminy problemów. Przeanalizowano strukturę demograficzną, sytuację na rynku pracy, stan gospodarki. Charakterystyki tej dokonano w oparciu o:

- informacje uzyskane z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Ostrowi Mazowieckiej,
- dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Ostrowi Mazowieckiej,
- dane z Komendy Powiatowej Policji w Ostrowi Mazowieckiej,
- dane Głównego Urzędu Statystycznego,
- dane Państwowej Komisji Wyborczej,
- inne dane dostępne na stronach internetowych oraz w dokumentach strategicznych Gminy tj. Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2016 – 2024, Gminnym Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Gminie Ostrów Mazowiecka na 2016 r., Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Ostrów Mazowiecka.

Do wyznaczenia obszarów zdegradowanych w Gminie Ostrów Mazowiecka wykorzystano następujące kryteria:

- poziom bezrobocia,
- poziom ubóstwa,
- poziom przestępczości,
- poziom edukacji,
- poziom kapitału społecznego,
- poziom kapitału ludzkiego,
- poziom dostępności do usług,
- potencjał dziedzictwa kulturowego,
- poziom przedsiębiorczości,
- jakość środowiska.

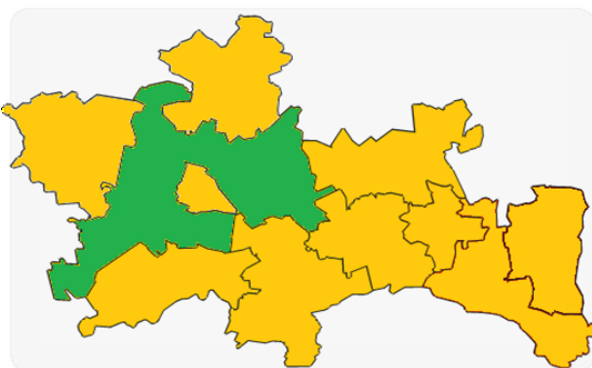
3. Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Ostrów Mazowiecka została utworzona w wyniku reformy administracyjnej w 1973 r., usytuowana wokół 25-cio tysięcznego Miasta Ostrów Mazowiecka, jest typową gminą rolniczą, gdzie 30 % ludności zatrudnionych jest w rolnictwie. W uprawach dominują głównie zboża, które zajmują 50 % powierzchni uprawnej.

Gmina położona jest we wschodniej Polsce, w północno – wschodniej części Województwa Mazowieckiego, na pograniczu z Województwem Podlaskim. Leży w połowie drogi między Warszawą, a Białymstokiem. Jest ważnym węzłem komunikacyjnym – na jej terenie przecina się kilka dróg oraz linii kolejowych o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

Sąsiaduje z gminami: Andrzejewo, Brok, Małkinia Górna, Stary Lubotyń, Wąsewo, Zaręby Kościelne.

Rysunek 2 Położenie Gminy Ostrów Mazowiecka na terenie Powiatu Ostrowskiego

Źródło: Urząd Gminy Ostrów Mazowiecka

Pod względem liczby ludności i obszaru, Gmina Ostrów Mazowiecka jest największą gminą powiatu ostrowskiego, jej powierzchnia wynosi 284 km² (w tym około 108 km² Puszczy Białej – jej wschodnia część).

Struktura demograficzna ludności gminy według płci, zmieniała się. Od 2010 do 2014 roku odnotowany został systematyczny wzrost liczby kobiet w stosunku do mężczyzn. W 2010 r. zanotowano przewagę mężczyzn o 0,56% (74 mężczyzn), w roku 2012 przewaga mężczyzn wynosiła już tylko 0,24% (32 mężczyzn), a w 2013 r. kobiet było już więcej o 0,04% (4 kobiety), wzrastając do 0,08% w 2014 r. (10 kobiet).

4. Charakterystyka negatywnych zjawisk społeczno– gospodarczych na obszarze gminy

Obszary wchodzące w skład Gminy Ostrów Mazowiecka charakteryzują się dużo gorszą sytuacją społeczno – ekonomiczną niż sąsiadujące z nią Miasto Ostrów Mazowiecka. Do najważniejszych problemów społeczno – ekonomicznych w gminie można zaliczyć: wysoki poziom ubóstwa oraz bezrobocia, niski poziom kapitału społecznego, niski poziom przedsiębiorczości.

Analizując dostępne dane można też stwierdzić, że nie są to jedyne problemy społeczno- ekonomiczne, z jakimi boryka się Gmina Ostrów Mazowiecka. Można do nich zaliczyć również; duży udział terenów zdegradowanych lub których potencjał nie jest należycie wykorzystywany, niewielką liczbę obiektów zabytkowych, które wymagają podjęcia jak najszybszych prac konserwatorskich, duże natężenie ruchu kołowego zwłaszcza na drogach krajowych oraz wojewódzkich przechodzących przez gminę znacząco wpływa na jakość środowiska.

4.1. Bezrobocie

Bezrobocie jako kwestia społeczna – dotyczy dużych grup społecznych, polega na kumulowaniu negatywnych cech położenia materialnego, społecznego i politycznego i jest odbierane przez te grupę jako nieprawidłowe, zakłóca jej prawidłowy rozwój, wywołuje społeczny niepokój i jest źródłem napięć społecznych, a nawet konfliktów. Nie może być w pełni rozwiązane w ramach grupy, którą dotknęło zagrożenie, przy wykorzystaniu dostępnych jej metod i możliwości; może być rozwiązane tylko drogą podjęcia szerokich działań.

Problem bezrobocia jest problemem dotyczącym obszaru większego niż obszar jednej gminy. Poniższa tabela obrazuje poziom bezrobocia w latach 2010 – 2014 w odniesieniu do całego kraju, województwa, powiatu i gminy.

Tabela 1 Bezrobocie ogółem

WYSZCZEGÓLNIENIE	Lata				
	grudzień 2010	grudzień 2011	grudzień 2012	grudzień 2013	grudzień 2014
Polska	1 954 700	1 982 700	2 136 800	2 157 900	1 825 200
Woj. mazowieckie	238 341	246 739	271 927	283 196	249 777
Powiat ostrowski	4 774	4 948	5 303	5 157	4 230
Gmina Ostrów Mazowiecka	933	967	908	1034	836

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Analizując dane z Powiatowego Urzędu Pracy można zauważyć, iż w Gminie Ostrów Mazowiecka na przestrzeni kilku ostatnich lat poziom bezrobocia nieznacznie ulegał zmianie z tendencją spadkową. Dużą grupę bezrobotnych stanowiła grupa osób w wieku do 25 roku życia. Są to osoby młode, często kończące szkoły i poszukujące pierwszej pracy.

W Gminie Ostrów Mazowiecka wzrasta także liczba osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku. Z punktu widzenia samorządu oznacza to wzrost liczby osób objętych pomocą społeczną.

Pomimo tego, że na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka odnotowuje się wskaźniki bezrobocia na średnim poziomie, biorąc pod uwagę niekorzystną strukturę bezrobotnych (zarówno wg wieku jak i wykształcenia), należy liczyć się z wystąpieniem w najbliższym czasie niekorzystnych skutków bezrobocia, głównie:

- utraty kwalifikacji przez osoby długotrwale bezrobotne,
- niewykorzystania i wzrostu nieproduktywności potencjału ludzkiego,
- spadku dochodów rodzin i rozszerzania się kręgów ubóstwa w społeczeństwie,
- degradacji moralnej i psychicznej osób pozostających bez pracy – wzrostu poczucia beznadziejności, pesymizmu i poczucia społecznej bezużyteczności,
- wzrostu niekorzystnych zjawisk patologii społecznej – alkoholizmu, narkomanii, przestępczości, itp.

- znacznego wzrostu kosztów materialnych związanych z utrzymaniem bezrobotnych oraz służb zajmujących się ich problemami i obsługą.

4.2. Ubóstwo

Na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka realizacją polityki społecznej zajmuje się Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Ostrowi Mazowieckiej, zwany dalej GOPS, który jest samodzielną jednostką organizacyjną podległą Radzie Gminy.

Potrzeby osób korzystających z pomocy społecznej na terenie działania GOPS w Ostrowi Mazowieckiej zaspokajane są przez następujące formy pomocy:

- świadczenia pieniężne z pomocy społecznej;
- świadczenia niepieniężne m.in. posiłki, sprawienie pogrzebu, ubrania, schronienie;
- indywidualne programy pomocy;
- inne rodzaje pomocy i świadczeń, w tym zasiłki rodzinne, świadczenia opiekuńcze.

Formy pomocy społecznej realizowane przez GOPS w Ostrowi Mazowieckiej w latach 2010-2014 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2 Formy pomocy społecznej realizowane w latach 2010 – 2014

WYSZCZEGÓLNIENIE	lata					
	2010	2011	2012	2013	2014	
Osoby i rodziny, którym udzielono pomocy i wsparcia						
Liczba osób	1	1057	836	854	871	853
w tym: osoby długotrwale korzystające	2	780	630	640	640	598
Liczba rodzin	3	959	476	488	508	501
Liczba osób w rodzinach	4	3183	1680	1688	1694	1633
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie						
Liczba osób	5	1032	816	849	867	827

w tym: osoby długotrwale korzystające	6	774	612	635	640	598
Wiek 0-17	7	x	x	x	492	462
Wiek produkcyjny	8	x	x	x	375	365
Liczba rodzin	9	934	456	483	508	501
Liczba osób w rodzinach	10	3111	1621	1674	1694	1633
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie pieniężne						
liczba osób ogółem	11	609	254	263	343	341
liczba rodzin	12	563	243	249	329	328
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie niepieniężne						
liczba osób ogółem	13	712	692	672	532	499
liczba rodzin	14	398	375	359	294	285

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej – lata 2010,2011,2012,2013,2014 Gminy Ostrów Mazowiecka

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, iż 58 % mieszkańców gminy posiada zarobki netto w przeliczeniu na jedną osobę w rodzinie, w wysokości do 456 zł.

Jednym z przejawów wzrostu problemów społecznych w gminie jest rosnące zapotrzebowania na mieszkania socjalne. Gmina Ostrów Mazowiecka w swoich zasobach komunalnych posiada ogółem 15 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni 672,06 m².

W Referacie Infrastruktury Gminnej na dzień 31.12.2015 r. zarejestrowanych było 48 wniosków oczekujących na przydział lokalu z zasobów komunalnych. Są to osoby i rodziny o niskich dochodach, bądź utrzymujące się z zasiłku Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej.

4.3. Przestępczość

Przestępczość stanowi jeden z ważniejszych czynników wpływających na jakość życia mieszkańców. Poczucie bezpieczeństwa stanowi jedno z podstawowych kryteriów oceny obszaru, w którym żyjemy, pracujemy i spędzamy czas.

Przestępczość jest poważnym problemem o różnych obliczach. Świadczy o bezradności metod pedagogicznych i o braku autorytetów. Przyczyn przestępczości należy upatrywać głównie w bezrobociu i powstałych różnicach socjalnych.

Za zapewnienie bezpieczeństwa na terenie gminy odpowiada Komenda Powiatowa Policji w Ostrowi Mazowieckiej. Na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka nie działają posterunki policji.

Specyficzną formę przestępczości stanowi przemoc w rodzinie. Ze sprawozdań z realizacji Programu w poprzednim okresie programowania wynika, że do Zespołu Interdyscyplinarnego w Ostrowi Mazowieckiej w latach 2012-2015 wpłynęło 129 „Niebieskich Kart” część A.

Na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka alkoholizm jest najbardziej rozpowszechnionym i rozpoznawalnym rodzajem uzależnienia. Nieodłącznymi problemami w przypadku osób uzależnionych są: ubóstwo, bezrobocie, dysfunkcje rodziny, długotrwała choroba, przestępczość.

Poziom przestępczości w miejscowościach wiejskich jest silnie skorelowany z wielkością wsi. Najwięcej czynów karalnych i wykroczeń popełnianych jest w największych miejscowościach w gminie tzn. Komorowo, Stare Lubiejewo, Ugniewo.

4.4. Bezpieczeństwo

Na terenie gminy występuje zróżnicowane zagrożenie pożarowe, związane głównie z:

- prowadzoną działalnością gospodarczą w małych i dużych zakładach przemysłowych i usługowych,
- prowadzoną działalnością gospodarczą, w tym rolną,
- zasobami leśnymi występującymi na terenie gminy, przede wszystkim w sąsiedztwie pól uprawnych (wypalanie traw).

Do głównych przyczyn pożarów zaliczyć należy:

- nieostrożność osób dorosłych z papierosami, zapałkami i otwartym ogniem,
- wady urządzeń oraz instalacji elektrycznej,
- wady urządzeń grzewczych na paliwo stałe,
- wady środków transportu,
- podpalenia.

Do szczególnie niebezpiecznych zdarzeń należą pożary budynków gospodarczych i inwentarskich na terenach wiejskich, gdzie zachodzi konieczność ewakuacji zwierząt i mienia. Należy zwrócić tutaj uwagę na zwartą i palną zabudowę, co sprzyja rozwojowi pożaru.

Na przełomie lat zanotowano znaczny wzrost występowania na obszarze gminy tzw. miejscowych zagrożeń. Wśród ich przyczyn dominującą pozycję zajmują:

- niezachowanie zasad bezpieczeństwa ruchu środków transportu,
- huragany, silne wiatry,
- gwałtowne opady atmosferyczne.

Tabela 3 Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń na terenie gminy w latach 2010 – 2015

Wyszczególnienie	Pożary	Miejscowe zagrożenia	Alarmy fałszywe	Ogółem
2010	35	112	1	148
2011	55	112	1	168
2012	62	100	0	162
2013	40	96	0	136
2014	56	82	2	140
2015	75	90	7	172

Źródło: Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Ostrowi Mazowieckiej: „Analiza sytuacji pożarowej na terenie powiatu ostrowskiego za 2015 rok”.

4.5. Poziom edukacji

Do oceny poziomu edukacji wykorzystano wyniki egzaminu w klasach III gimnazjów. Dla ujednoczenia informacji zaproponowano wskaźnik opisujący średni wynik obejmujący: część polonistyczną, część historyczną, część matematyczną oraz część przyrodniczą.

Tabela 4 Średnie wyniki egzaminu w klasach III gimnazjów na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka

	Część polonistyczna	Część historyczna	Część matematyczna	Część przyrodnicza
PG Jasienica (obejmujące: Jasienica, Ugniewo, Kalinowo, Kalinowo Parcele, Nieskórz, Smolechy, Guty Bujno, Budy Grudzie, Pałapus,	60,40	62,20	48,00	48,30

Podborze, Proszienica)				
PG Jelonki (obejmujące: Przyjmy k. Jelonek, Jelonki, Jelenie, Zalesie, Sulęcín- Kolonia)	56,30	58,70	39,50	43,70
PG Komorowo (obejmujące: Komorowo, Sielc, Koziki, Koziki Majdan, Pólki, Popielarnia, Nowe Lubiejewo, Stare Lubiejewo, Rogóżnia, Stok, Antoniewo, Fidury, Lipniki, Zakrzewek)	57,10	63,10	57,90	50,50
PG Nagoszewo (obejmujące: Dybki, Dudy, Stara Osuchowa, Nowa Osuchowa, Dudy, Kuskowizna, Sagaje, Biel, Stara Grabownica, Nowa Grabownica, Przyjmy k. Poręby, Nagoszewo, Nagoszewka Pierwsza, Nagoszewka Druga, Turka, Kacpury, Sagaje, Wiśniewo)	59,10	59,60	41,50	44,90
Średnia dla gminy	58,60	61,40	48,20	47,50
Średnia dla powiatu	60,40	61,30	46,00	46,90
Średnia dla województwa	64,70	65,90	51,20	52,10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka.

Osiągnięte przez uczniów wyniki odbiegają znacząco od wartości średnich dla powiatu ostrowskiego i województwa mazowieckiego.

4.6. Poziom kapitału społecznego

Średni poziom kapitału społecznego na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka został zmierzony frekwencją wyborczą w czasie wyborów parlamentarnych w 2015 r. Prawo wyborcze jest jedną z podstawowych form uczestnictwa w życiu publicznym obywatela, zagwarantowaną przez Konstytucję RP z 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. 1997 nr 78 poz.483).

Jak wynika z poniżej przedstawionej tabeli mieszkańcy Gminy Ostrów Mazowiecka dość niechętnie korzystają z przysługującego im prawa. Najniższą frekwencję zanotowały obwody głosowania- Jelonki 39,43 % (obejmujące: Zalesie, Jelonki, Jelenie, Przyjmy k. Jelonek,

Sulęcín- Kolonia), Nieszków- 38,55 % (obejmujące: Nieszków, Biel), Dudy- 38,51 % (obejmujące: Kuskowizna, Nowa Grabownica, Stara Grabownica).

Tabela 5 Frekwencja wyborcza w wyborach w 2015r. do Sejmu do Senatu RP

	Gmina Ostrów Mazowiecka	Powiat ostrowski	Województwo mazowieckie
Wybory do Sejmu RP	42,67 %	47,46 %	58,71 %
Wybory do Sejmu RP	42,68 %	47,46 %	58,70 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na stronie internetowej www.pkw.gov.pl

4.6.1. Organizacje pozarządowe

Kapitał społeczny to wyznawane normy, wartości, sieci powiązań, zaangażowanie, zaufanie. Odpowiednio wykorzystany, może przyczynić się budowy i rozwoju lokalnej wspólnoty. Dużą rolę w rozwoju kapitału społecznego mają organizacje pozarządowe. Organizacje te, poza realizacją zadań publicznych, integrują społeczeństwo wokół wspólnych wartości i celów, zapobiegają zachowaniom niepożądanym, jak również łagodzą społeczne napięcia i konflikty.

Obecnie na terenie Gminy funkcjonuje pięć spółek wodnych, których celem jest wykonywanie, a także utrzymanie i eksploatacja urządzeń melioracji wodnych. Pierwszą spółką działającą na terenie Gminy, była Spółka Wodna Jasienica działająca w obrębie sołectwa Nieszków, Jasienica, Kalinowo, Kalinowo Parcel, Guty-Bujno, Ugniewo i Smolechy. Kolejne spółki wodne zawiązały się w Prosiemicy i Kuskowiznie (sołectwa Dudy, Kacpury, Sagaje). Spółka Wodna „Tuchelka” działa w na terenie sołectw Nagoszewka Pierwsza, Nagoszewka Druga i Nagoszewo. Najmłodszą gminną spółką wodną jest powstała w 2013 roku spółka „Wiśniewo Wymakracz”.

Reaktywowane są także Koła Gospodyń Wiejskich, które nie tylko kultywują lokalne tradycje, ale także inicjują kulturalne życie w danej wsi, organizują spotkania integracyjne mieszkańców, wspólne wigilie, śniadania wielkanocne, czy też inne imprezy okolicznościowe. Członkowie Kół Gospodyń Wiejskich biorą czynny udział we wszystkich uroczystościach organizowanych na terenie Gminy, takich jak np. Dożynki.

Wykaz Kół Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszeń i Kótek Rolniczych spełniających rolę integrującą społeczeństwo lokalne przedstawia tabela poniżej.

Tabela 6 Stowarzyszenia, Kółka Rolnicze, Koła Gospodyń Wiejskich działających na terenie Gminy

Lp.	Nazwa	Prezes
1.	Stowarzyszenie „Ugniewo Razem”	Janusz Ambroziak
2.	Koło Gospodyń Wiejskich w Nieskórzu	Hanna Kańkowska
3.	Koło Gospodyń Wiejskich w Jeleniach	Grażyna Szczubetek
4.	Koło Gospodyń Wiejskich w Nagoszewie	Renata Czarnecka
5.	Koło Gospodyń Wiejskich w Stoku	Ewa Kowalska
6.	Koło Gospodyń Wiejskich w Komorowie	Barbara Świątkowska
7.	Koło Gospodyń Wiejskich w Nowej Grabownicy	Ewelina Tyszka
8.	Koło Gospodyń Wiejskich w Przyjmy k. Poręby	Agnieszka Puścian
9.	Kółko rolnicze „Babskie rządy” w Pałapusie	Urszula Zwierzyńska
10.	Koło Gospodyń Wiejskich w Bieli	Aneta Wilk
11.	Kółko Rolnicze „Grabowianka” w Starej Grabownicy	Marta Piotrak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów z Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka

Na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka funkcjonuje 16 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, z których trzy (Nagoszewka, Nieskórz i Komorowo) zostały włączone do Krajowego Systemu Ratowniczo Gaśniczego.

Tabela 7 Wykaz jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych w Gminie Ostrów Mazowiecka

Lp.	OCHOTNICZE STRAŻE POŻARNE
1.	Ochotnicza Straż Pożarna Guty Bujno
2.	Ochotnicza Straż Pożarna Jasienica
3.	Ochotnicza Straż Pożarna Jelonki
4.	Ochotnicza Straż Pożarna Kalinowo
5.	Ochotnicza Straż Pożarna Komorowo
6.	Ochotnicza Straż Pożarna Stare Lubiejewo
7.	Ochotnicza Straż Pożarna Nagoszewka
8.	Ochotnicza Straż Pożarna Nagoszewo
9.	Ochotnicza Straż Pożarna Niesków
10.	Ochotnicza Straż Pożarna Nowa Osuchowa
11.	Ochotnicza Straż Pożarna Prosimienica
12.	Ochotnicza Straż Pożarna Przyjmy k. Poręby
13.	Ochotnicza Straż Pożarna Sielc
14.	Ochotnicza Straż Pożarna Stok
15.	Ochotnicza Straż Pożarna Koziki
16.	Ochotnicza Straż Pożarna Ugniewo

Źródło: Materiały własne Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka, stan na 31.03.2016 r.

4.7. Poziom kapitału ludzkiego

Na terenie gminy w 2015 r., w 41 sołectwach, 46 wsiach i 1 osiedlu, mieszka 12 808 osób, przy średniej gęstości zaludnienia 48 osób/km².

Tabela 8 Liczba ludności w poszczególnych obszarach na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka w 2015 r.

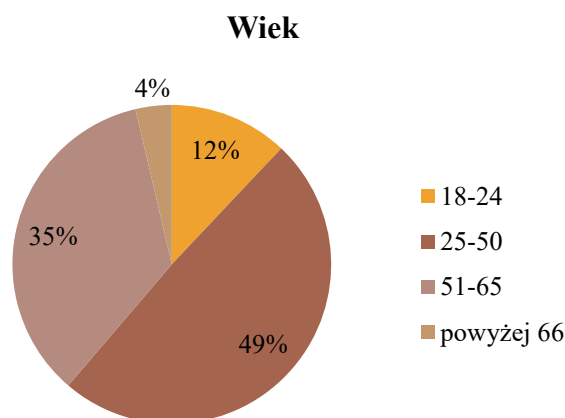
Miejscowość	Liczba ludności	Miejscowość	Liczba ludności
Antoniewo	49	Nowa Osuchowa	411
Biel	313	Nowe Lubiejewo	144
Budy Grudzie	133	Pałapus	163
Dudy	53	Podborze	462
Dybki	259	Popielarnia	125
Fidury	28	Pólki	108
Guty-Bujno	155	Prosienica	190
Jasienica	384	Przyjmy k. Jelonek	86
Jelenie	227	Przyjmy k. Poręby	337
Jelonki	309	Rogóżnia	268
Kacpury	54	Sagaje	17
Kalinowo	502	Sielc	347
Kalinowo- Parcele	98	Smolechy	160
Komorowo	2057	Stara Grabownica	358
Koziki	129	Stara Osuchowa	164
Koziki Majdan	156	Stare Lubiejewo	761
Kuskowizna	283	Stok	102
Lipniki	31	Sulęcín Kolonia	89
Nagoszewka Druga	321	Turka	100
Nagoszewka Pierwsza	222	Ugniewo	964
Nagoszewo	263	Wiśniewo	172
Nieskórz	453	Zakrzewek	60
Nowa Grabownica	219	Zalesie	282

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka.

W porównaniu z 2010 rokiem największy spadek ludności zanotowano w następujących miejscowościach: Nowa Osuchowa (29), Stare Lubiejewo (28), Zalesie (23), Guty Bujno (19).

Najliczniejszą grupę wiekową w 2015 roku stanowiły osoby w wieku pomiędzy 25 a 50 rokiem życia. Następnymi w kolejności są osoby w wieku 51-65 lat, 18-24 lat, oraz powyżej 60 roku życia.

Wykres 1 Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Ostrów Mazowiecka

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka

Również na podstawie analizy danych GUS z ostatnich 5 lat można zauważyć, że w Gminie Ostrów Mazowiecka liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym systematycznie maleje, w konsekwencji liczba ludności Gminy będzie malała przy założeniu, że tendencja ta się nie zmieni w kolejnych latach. W analizowanym okresie wzrosła natomiast i systematycznie wzrasta liczba ludności w wieku produkcyjnym, co wynika z krajowych trendów demograficznych. Świadczy to o starzeniu się społeczeństwa na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka.

W 2015 roku w Gminie Ostrów Mazowiecka dominowały osoby z wykształceniem średnim – 43% populacji Gminy. Kolejną pod względem liczebności grupę stanowiły osoby legitymujące się wykształceniem wyższym – 35% oraz osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 16%. Wykształcenie niepełne podstawowe, podstawowe oraz gimnazjalne posiadało – 6% osób.

Na podstawie *Prognozy dla powiatu ostrowskiego na lata 2011 – 2035* opracowanej przez GUS prognozuje się, że w latach 2016 – 2024 zarówno liczba urodzeń żywych, jak i liczba zgonów przyjmie trend malejący. W konsekwencji przyrost naturalny na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka będzie ujemny i malejący.

4.8. Poziom dostępności do usług

Gmina Ostrów Mazowiecka ze względu na swoje rozproszenie posiada utrudniony dostęp do różnorodnych usług podstawowych lub ponadpodstawowych.

Obszarami o charakteryzującymi się niekorzystną sytuacją w zakresie dostępności do usług są miejscowości położone na obrzeżach gminy tj. Zalesie, Dybki, Przyjmy k. Poręby, Prosenica, Niesków. Miejscowości te oddalone są od najbliższego miasta o około 15 do 20 km. Problem ten dotyka najbardziej osoby starsze, które poprzez niski poziom obsługi komunikacyjnej mają utrudniony dostęp do różnorodnych usług dostępnych w miastach.

4.9. Potencjał dziedzictwa kulturowego

Gmina Ostrów Mazowiecka jest dość uboga w zabytki. Najciekawsze obiekty znajdują się na obszarach wyznaczonych do rewitalizacji do których należą:

- Murowany dworek i parku z końca XIX w. w Starym;
- murowany dworek z końca XIX w. w Komorowie;
- drewniany dworek oraz pozostałości parku i gospodarstwa z początku XX w. w Zalesiu;
- kościół neogotycki z końca XIX w. i stary cmentarz w Jasienicy;
- kościół garnizonowy z początku XX w. w Komorowie;
- budynki koszarowe i inne obiekt dawnej Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie, w tym kilkanaście pomników polskich królów, dowódców i innych zasłużonych; obiekty pochodzą z okresu 1890 r. – 1939 r.;
- kościół z połowy XX w., plebania z początku XX w. i neogotycka kaplica z XIX w. cmentarna w Jelonkach.

Największym potencjałem dziedzictwa kulturowego wśród 46 miejscowości leżących na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka charakteryzuje się Komorowo (dawny teren powojkowy).

Rysunek 3 Pomnik Generała Ignacego Prądzyńskiego i Generała Wojciecha

ŹRÓDŁO: MATERIAŁY GMINY OSTRÓW MAZOWIECKA

4.10. Przedsiębiorczość

Zgodnie ze wskazaniem zawartym w Ustawie o rewitalizacji stan kryzysowy danego obszaru może wynikać również z niskiego poziomu przedsiębiorczości na analizowanym terenie. Dobrze rozwinięta sfera działalności gospodarczej zależy najczęściej od potencjału kapitału ludzkiego w zakresie działalności indywidualnej, ale także jest wypadkową takich zmiennych jak położenie czy wsparcie władz gminnych w sferze rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

Na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka prowadzonych jest 512 działalności gospodarczych, w tym 472 prowadzone przez osoby zamieszkujące gminę.

4.11. Jakość środowiska

Teren Gminy charakteryzuje się stosunkowo wysokim poziomem czystości środowiska. Gmina ma charakter wiejski i posiada dużą ilość lasów, w tym ponad 100 km² stanowią lasy Puszczy Białej oraz terenów rolniczych. Aż 2/3 jej powierzchni obejmuje obszar chroniony sieci NATURA 2000, co wpływa na korzystny mikroklimat, dobrą jakość środowiska przyrodniczego, dobre warunki do produkcji zdrowej żywności i lokalizacji „czystego przemysłu” oraz unikatową różnorodność systemu przyrodniczego.

Jednym z zagrożeń dla jakości środowiska przyrodniczego, atmosferycznego i akustycznego na terenie Gminy jest transport. Przebiegają tutaj drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne. Zanieczyszczenia komunikacyjne oddziałują lokalnie, a ich uciążliwość

może być znaczna szczególnie w sąsiedztwie dróg o dużym natężeniu ruchu. Zagrożeniem środowiska są również rurociągi paliwowe i linie energetyczne.

Przez teren Gminy przebiegają drogi krajowe i wojewódzkie o zróżnicowanym znaczeniu:

- Droga krajowa nr 8 granica państwa – Kudowa-Zdrój – Kłodzko – Ząbkowice Śląskie – Wrocław – Oleśnica – Syców – Kępno – Złoczew – Sieradz – 1 (węzeł „Rzgów”) – Piotrków Trybunalski – Rawa Mazowiecka – Warszawa – Radzymin – Wyszaków – Ostrów Mazowiecka – Zambrów – Białystok – Korycin – Augustów – Raczek – Suwałki – Budzisko – granica państwa, która stanowi odcinek międzynarodowej trasy E67 i jest ważnym szlakiem komunikacyjnym łączącym wschód z zachodem państwa,
- Droga krajowa nr 60 Łęczyca – Kutno – Gostynin – Łąck – Płock – Bielsk – Drobin – Ciechanów – Różan – Ostrów Mazowiecka,
- Droga krajowa nr 50 Ciechanów – Płońsk – Wyszogród – Ruszki – Sochaczew – Mszczonów – Grójec – Góra Kalwaria – Kołbiel – Mińsk Mazowiecki – Łochów – Ostrów Mazowiecka,
- Droga wojewódzka nr 677 Łomża – Śniadowo – Ostrów Mazowiecka,
- Droga wojewódzka nr 627 Ostrołęka – Ostrów Mazowiecka – Małkinia – Kosów Lacki – Sokołów Podlaski.

Wśród miejscowości narażonych na największe zanieczyszczenie środowiska należy wymienić miejscowości leżące w bezpośrednim ich sąsiedztwie tj. m. in.: Dybki, Nagoszewka, Nagoszewo, Jelonki, Jelenie, Komorowo.

Na terenie Gminy odnotowuje się co roku problem związany z „dzikimi wysypiskami śmieci”. Są to miejsca niezabezpieczone i nieprzystosowane do składowania odpadów, stanowiące szczególne niebezpieczeństwo dla środowiska i człowieka. Miejscami gdzie coraz częściej można się z nimi spotkać są stare, opuszczone, niszczące budynki. Wśród takich miejsc można wskazać teren popegeerowski w Zalesiu oraz teren powojenny w Komorowie.

Zagrożeniem, które w ostatnim czasie wzmogło się na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka jest wzmożone występowanie barszczu Sosnowskiego (głównie Komorowo oraz

Stare Lubiejewo). Jest to poważne zagrożenie zarówno dla środowiska, jak i zdrowia mieszkańców.

5. Obszary zdegradowane

Obszar zdegradowany to przestrzeń, w której koncentrują się negatywne zjawiska społeczne, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Ponadto, musi na nim występować, co najmniej jedno z następujących negatywnych zjawisk: gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne.

W związku z powyższym poddano analizie terenu całej Gminy Ostrów Mazowiecka. Przeprowadzona diagnoza pokazała występowanie negatywnych zjawisk w miejscowościach: Komorowo oraz Zalesie. Najważniejszymi problemami wskazanych obszarów są:

- w sferze społecznej: migracja młodych mieszkańców, niedostatecznych poziom uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym i kulturalnym, słaba aktywność społeczna oraz brak integracji społecznej;
- w sferze gospodarczej: zły stan zasobów historycznych, zabytkowych, kulturowych oraz niedostateczna liczba miejsc pracy;
- w sferze przestrzennej i środowiskowej: niska estetyka przestrzeni publicznej, zły stan techniczny budynków mieszkalnych komunalnych, niedostateczna infrastruktura drogowa i komunikacyjna, bariery architektoniczne dla osób niepełnosprawnych, a przede wszystkim niedostateczna ilość i stan terenów rekreacyjno–wypoczynkowych.

6. Obszary rewitalizacji

Rewitalizacja przyczyni się do wyeliminowania problemów oddziałujących na sferę społeczną, gospodarczą, przestrzenną i środowiskową. Terenom zostaną przywrócone lub nadane nowe funkcje społeczne, gospodarcze, edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne. Wszystkie inwestycje w infrastrukturę społeczną i techniczną tworzą materialną bazę, stanowiącą potencjalny fundament dla rozwoju kapitału społecznego gmin, a w perspektywie długoterminowej mogą wyraźnie wesprzeć rozwój społeczno – ekonomiczny tych obszarów oraz wpłynąć na ich wzrost konkurencyjności. Głównymi celami społecznymi uzyskanymi dzięki procesowi rewitalizacji będzie odczuwalna poprawa jakości (warunków) życia mieszkańców, zmniejszanie napięć społecznych oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez budowę nowej infrastruktury technicznej, uporządkowanie i przywrócenie estetyki otoczenia, nadanie obszarom nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do ich rozwoju poprzez eliminację czynników prowadzących do wykluczenia społecznego.

Przewiduje się, że podjęte na tym terenie działania przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym występującym na zamieszkałych obszarach rewitalizacji.

Obowiązująca Ustawa nakłada na gminę ograniczenia, które nie pozwalają objąć procesem rewitalizacji większego obszaru niż 20% powierzchni gminy zamieszkiwanego przez nie więcej niż 30% mieszkańców.

Zgodnie z ustawą o rewitalizacji, jako obszary rewitalizacji wybrano tereny cechujące się największą koncentracją negatywnych zjawisk społecznych oraz zdegradowane obszary popegeerowskie oraz powojkowe do nich przylegające, mogące przyczynić się do ich wzrostu, o istotnym znaczeniu dla rozwoju Gminy Ostrów Mazowiecka, na których gmina zamierza prowadzić działania rewitalizujące.

Analiza negatywnych zjawisk społeczno – ekonomicznych na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka wykazała ich koncentrację w miejscowościach Komorowo (teren powojkowy) i Zalesie (teren popegeerowski). Są to słabo zrekultywowane tereny, położone wśród terenów zurbanizowanych i wymagają działań zmierzających do ponownego ich wykorzystania.

Postępująca degradacja i marginalizacja tego obszaru hamuje zrównoważony rozwój gminy i w konsekwencji prowadzi do obniżenia jakości przestrzeni oraz pogorszenia komfortu życia mieszkańców.

Program rewitalizacji stanowi szansę na ich adaptację do istniejących uwarunkowań i kierunków rozwoju gminy. Dlatego tereny popegeerowskie (Zalesie) oraz powojkowe (Komorowo) zostały zdefiniowane jako obszary rewitalizacji.

Tak przyjęty obszar rewitalizacji wyróżnia się wysokim potencjałem gospodarczym, a także walorami kulturowymi (nagromadzenie obiektów zabytkowych o dużej wartości), przyrodniczymi (tereny zielone) i rekreacyjnymi (tereny spacerowe). Właściwe zagospodarowanie tego obszaru może przyczynić się do aktywizacji społeczności lokalnej całej gminy.

Efektom przeprowadzonego procesu rewitalizacji mają być zrealizowane następujące cele w sferze przestrzennej:

- poprawa stanu infrastruktury drogowej,
- renowacja obiektów zabytkowych,
- poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej obszaru,
- poprawa estetyki budynków,
- poprawa ładu przestrzennego na terenie wyznaczonego obszaru.

6.1. Zalesie

Zalesie to dawny teren popegeerowski. W latach 2010-2015 zanotowano największy spadek liczby ludności w miejscowości Zalesie, który wyniósł 23. Mieszkańców wsi Zalesie charakteryzuje niska aktywność społeczna, nie występują tam organizacje pozarządowe.

Zalesie postrzegane jest jako miejscowość mało atrakcyjna poprzez znajdujące się tam stare i niezadbane budynki po PGR, które ulegają ciągłej degradacji oraz niszczone są przez wandalów. Dostrzegalne jest również niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną i społeczną, brak jest miejsc rekreacji fizycznej i integracji społecznej, w miejscowości nie ma kościoła, szkoły ani świetlicy wiejskiej. Obecnie w Zalesiu brak jest miejsca gdzie jego mieszkańcy mogliby odpocząć i spędzić w sposób ciekawy i aktywny swój wolny czas.

Zauważalne jest również wykluczenie osób starszych poprzez niski poziom obsługi komunikacyjnej. Osoby te ze względu na znacznie oddalenie od miasta (około 15 km) nie mają dostępu do podstawowych oraz ponadpodstawowych różnego rodzaju usług, nie mogą liczyć na ciekawe i atrakcyjne sposoby na szeroko rozumiane życie kulturalne i rekreacyjne.

Ponadto widoczny jest niski stopień przedsiębiorczości według danych Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej na rok 2015 na terenie Zalesia zarejestrowanych było zaledwie 5 podmiotów.

Miejscowość to charakteryzuje również niski poziom kapitału społecznego oraz ludzkiego. Na terenie Zalesia nie działają żadne organizacje pozarządowe.

W miejscach popegeerowskich zauważalny jest również zły stan środowiska. Zapomniane miejsca popegeerowskie obecnie są niejako wysypiskami śmieci.

6.2. Komorowo

Komorowo jest największym sołectwem Gminy Ostrów Mazowiecka. Komorowo jako centralna część gminy jest ważne z uwagi na koncentrację potencjału gospodarczego i usługowego.

Teren Komorowa to dawny teren powojkowy. Niestety teren ten obecnie jest zaniedbany i nie jako zapomniany.

Na terenie, który planuje się objąć procesem rewitalizacji znajdują się zabytkowe budynki wojskowe. W latach 1891-1893 na terenie Komorowa władze carskie rozpoczęły budowę koszar wojskowych, zwanych „Sztabem Saltinowskim”. W okresie I wojny światowej koszary były zajmowane przez tylne oddziały wojsk niemieckich walczących na froncie wschodnim. W roku 1939 wojska niemieckie zatrzymując się na terenie koszar, zorganizowały tam szpital polowy, a następnie w latach 1944 wycofując się spaliły większość tego terenu. Ze wspaniałego przedwojennego kompleksu wojskowego do dziś pozostały jedynie 2 budynki z czerwonej cegły oraz pomniki postaci historycznych Powstania Listopadowego. Większość obiektów nie była gruntownie modernizowana i wymaga podjęcia pilnych działań umożliwiających zachowanie walorów architektonicznych i wykorzystanie ich potencjału, a tym samym powstrzymanie ich dalszej degradacji. Kluczowym w przypadku tego terenu jest

znalezienie odpowiedniego przeznaczenia, jego wtórne zagospodarowanie, aby obszar ten był zdolny do generowania nowych aktywności.

Pomimo, iż w Komorowie działają organizacje pozarządowe tj. Ochotnicza Straż Pożarna oraz Kółko Rolnicze na terenie miejscowości brak jest miejsca służącego integracji społecznej oraz wspólnych spotkań. Brak miejsc budujących wspólnotę lokalną stanowi barierę uniemożliwiającą rozwój tych organizacji. Ze względu na dużą dynamikę budownictwa jednorodzinnego istnieje potrzeba poszerzenia usług przedszkolnych, w tym adaptacji dodatkowych pomieszczeń w istniejącym budynku Przedszkola Samorządowego.

Problemem na terenie Komorowa jest jakość środowiska. Przez Komorowo przebiega droga wojewódzka nr 627. Przez co miejscowość ta jest szczególnie narażona na zanieczyszczenia komunikacyjne.

Ogromnym zagrożeniem zarówno dla środowiska jako i zdrowia dla mieszkańców jest występowanie barszczu Sosnowskiego.

7. Powierzchnia i liczba mieszkańców w obszarze rewitalizacji

Wielkość obszarów rewitalizacji zweryfikowano dla określenia zgodności z Ustawą o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. oraz Wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju „Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020”.

Tabela 9 Podstawowe wskaźniki dotyczące obszaru zdegradowanego

	Powierzchnia (ha)	Udział w powierzchni Gminy (%)	Liczba mieszkańców	Udział w liczbie mieszkańców Gminy (%)
Gmina Ostrów Mazowiecka	28 400	100	12 808	100
Obszar Komorowo	1 409	4,96	2 057	16,06
Obszar Zalesie	1 102	3,88	282	2,20
łącznie	2 511	8,84	2 339	18,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka

Jak wynika z powyższej tabeli obszar zdegradowany, wyznaczony do rewitalizacji łącznie stanowi 8,84 % powierzchni Gminy i jest zamieszkały przez 18,26 % jej mieszkańców. W wyniku przeprowadzonej diagnozy z obszaru zdegradowanego wyznaczono obszary rewitalizacji, które określono jako obszar popegeerowski w Zalesiu oraz obszar powojkowy w Komorowie. Tym samym wyznaczony obszar zdegradowany jaki i rewitalizacji nie przekracza progów 20 % powierzchni gminy i 30 % ludności gminy.

8. Szczegółowe dane dotyczące obszarów problemowych Gminy Ostrów Mazowiecka

Poniższa tabela zawiera szczegółowe dane dotyczące zjawisk problemowych na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka. Na ich podstawie, a także głosu interesariuszy, biorących udział w spotkaniach konsultacyjnych wyznaczony został obszar rewitalizacji. Pod uwagę poza twardymi wskaźnikami został wzięty lokalny potencjał miejsc oraz doświadczenie Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka. Komórki oznaczone **kolorem czerwonym** oznaczają występowanie zjawiska w stopniu wpływającym na degradację miejscowości.

Z poniższej tabeli wynika, że obszary zdegradowane to: Zalesie i Komorowo.

Tabela 10 Zestawienie danych dotyczących Gminy Ostrów Mazowiecka

Nazwa miejscowości	Liczba ludności według stanu na dzień 31.12.2015 r.	Liczba ludności według stanu na dzień 31.12.2010 r.	Zmiana liczby ludności (2015 r. do 2010 r.)	Ilość azbestu pozostającego do unieszkodliwienia [kg]	Odległość od najbliższego miasta [km]	Liczba podmiotów gospodarczych	Liczba osób przypadających na jedną prowadzoną działalność gospodarczą	Liczba uczniów otrzymujących stypendia społeczne	Liczba działających na terenie miejscowości organizacji pozarządowych	Miejscowości przez które przebiegają drogi krajowe lub wojewódzkie	Liczba interwencji przeprowadzonych przez Komendę Powiatową Policji w Ostrowi Mazowieckiej w 2015r.	Miejsca występowania barszczu Sosnowskiego na podstawie wniosków o jego usunięcie
Antoniewo	49	45	4	29742	8	4	12,25	0	0	NIE	9	NIE
Biel	313	303	10	104686	6	14	22,36	17	1	TAK	29	TAK
Budy Grudzie	133	128	5	79038	8	0	-	4	0	NIE	17	NIE
Dybki	259	259	0	47850	17	8	32,38	11	0	TAK	100	NIE
Fidury	28	33	-5	59617	12	1	28,00	0	0	NIE	1	NIE
Nowa Grabownica	219	226	-7	22113	8	6	36,50	4	1	TAK	33	NIE
Stara Grabownica	358	366	-8	96187	4	26	13,77	3	1	NIE	47	NIE
Guty Bujno	155	174	-19	165498	13	0	-	3	2	NIE	37	NIE

Jasienica	384	387	-3	302535	13	22	17,45	6	1	NIE	33	NIE
Jelenie	227	238	-11	190193	10	5	45,40	5	1	TAK	15	NIE
Jelonki	309	296	13	154004	14	25	12,36	8	1	TAK	28	NIE
Kalinowo	502	495	7	285230	10	25	20,08	12	1	NIE	23	TAK
Kalinowo Parcele	98	96	2	95026	12	0	-	2	0	NIE	1	NIE
Komorowo	2057	2045	12	269514	4	104	19,78	14	3	TAK	223	TAK
Koziki	129	134	-5	69439	10	1	129,00	4	1	NIE	21	NIE
Koziki Majdan	156	146	10	98041	12	0	-	16	0	NIE	17	TAK
Kuskowizna	407	417	-10	75339	6	16	25,44	9	0	NIE	69	NIE
Lipniki	31	29	2	51579	10	4	7,75	0	0	NIE	7	NIE
Nowe Lubiejewo	144	136	8	109218	8	5	28,80	0	0	NIE	22	NIE
Stare Lubiejewo	761	789	-28	346938	5	34	22,38	5	1	TAK	154	TAK
Nagoszewka	543	562	-19	324544	10	33	16,45	5	2	NIE	47	NIE
Nagoszewo	363	383	-20	307604	11	27	13,44	12	2	NIE	103	NIE
Nieszków	453	464	-11	294899	11	12	37,75	1	2	NIE	41	NIE
Nowa Osuchowa	411	440	-29	32912	14	15	27,40	27	1	NIE	76	TAK
Stara Osuchowa	164	167	-3	32903	19	5	32,80	3	0	NIE	6	NIE
Pałapus	163	158	5	163988	9	5	32,60	4	1	NIE	16	NIE

Podoborze	462	449	13	171713	7	41	11,27	3	0	TAK	92	TAK
Popielarania	125	119	6	85943	8	2	62,50	0	0	NIE	5	NIE
Pólki	108	103	5	85140	8	2	54,00	3	0	NIE	1	NIE
Proszienica	190	207	-17	264246	15	6	31,67	5	1	TAK	154	NIE
Przyjmy k. Jelonek	86	88	-2	68311	10	0	-	2	0	TAK	5	NIE
Przyjmy k. Poręby	337	341	-4	84906	17	6	56,17	9	2	TAK	70	NIE
Rogóźnia	268	281	-13	94215	5	6	44,67	7	0	NIE	9	TAK
Sielc	347	347	0	251750	7	8	43,38	14	1	TAK	38	NIE
Smolechy	160	153	7	122210	10	11	14,55	1	0	NIE	13	NIE
Stok	342	352	-10	260942	8	17	20,12	2	2	TAK	33	NIE
Sulęcín Kolonia	89	81	8	53391	7	0	-	4	0	TAK	13	TAK
Ugniewo	964	931	33	361601	5	55	17,53	17	2	NIE	154	NIE
Wiśniewo	172	174	-2	57235	16	6	28,67	5	0	NIE	5	NIE
Zakrzewek	60	58	2	72639	10	0	-	10	0	NIE	2	NIE
Zalesie	282	305	-23	278540	15	5	56,40	1	0	NIE	40	NIE

Źródło: opracowanie własne Urzędu Gminy na podstawie uzyskanych danych

9. Powiązanie z dokumentami strategicznymi

Dokument	Powiązanie z Programem Rewitalizacji
Poziom Powiatu	
Strategia Rozwoju Powiatu Ostrowskiego na lata 2013 - 2022	<p>Cel strategiczny 1 Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu</p> <p>Cel strategiczny 2 Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej i potencjału inwestycyjnego powiatu ostrowskiego</p> <p>Cel strategiczny 3 Promocja atrakcyjności turystycznej powiatu ostrowskiego</p> <p>Cel strategiczny 4 Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego i ochrona środowiska</p>
Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Ostrowskiego na lata 2016-2022	<p>Cel główny Wzmocnienie systemu wsparcia dla osób i rodzin, poprzez rozwój infrastruktury społecznej i działania w zakresie zapobiegania wykluczeniu społecznemu</p> <p>Cel szczegółowy Poprawa infrastruktury społecznej</p> <p>Cel szczegółowy Zapewnienie równego dostępu do udziału w życiu społecznym mieszkańcom powiatu</p>
Poziom lokalny	
Strategia Rozwoju Gminy Ostrów Mazowiecka na lata 2016 - 2024	<p>Cel strategiczny 1 Rozwój gospodarki komunalnej i społecznej</p> <p>Cel strategiczny 2 Rozwój turystyki, rekreacji i sportu</p> <p>Cel strategiczny 3 Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości</p> <p>Cel strategiczny 4 Poprawa jakości życia mieszkańców gminy</p>
Strategia rozwiązywania problemów społecznych	Cel strategiczny 1

<p>na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka na lata 2016 - 2024</p>	<p>Łagodzenie skutków bezrobocia Gminy Ostrów Mazowiecka</p> <p>Cel strategiczny 2 Zapobieganie wykluczeniu społecznemu rodzin z terenu Gminy Ostrów Mazowiecka dotkniętych ubóstwem</p> <p>Cel strategiczny 3 Zapewnienie wsparcia dla osób starszych i ich aktywizacja</p> <p>Cel strategiczny 4 Poprawa warunków społecznego funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej</p> <p>Cel strategiczny 5 Umacnianie rodzin z terenu Gminy Ostrów Mazowiecka w ich prawidłowym funkcjonowaniu</p>
<p>Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2016 rok</p>	<p>Cel operacyjny 1 Rozwijanie współpracy na rzecz przerwania procesu degradacji osób uzależnionych i ich rodzin oraz osób zagrożonych uzależnieniem</p> <p>Cel operacyjny 2 Zwiększenie liczby ofert skierowanych do środowisk trudnych w dziedzinach pomocy psychologicznej, edukacyjnej, rekreacji, sportu oraz podnoszenie kwalifikacji własnych</p> <p>Cel operacyjny 3 Kreowanie modelu życia bez nałogów i promowanie postaw społecznych ważnych dla profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych poprzez zwiększenie ofert profilaktyczno-edukacyjnych skierowanych do młodzieży</p> <p>Cel operacyjny 4 Rozwijanie edukacji publicznej na temat szkodliwości uzależnień</p>
<p>Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Ostrów Mazowiecka na lata 2016 - 2018</p>	<p>Cel główny Stworzenie warunków do prawidłowego wypełniania przez rodziny funkcji opiekuńczo-wychowawczych na terenie gminy Ostrów Mazowiecka</p>

	<p>Cel szczegółowy 1 Podejmowanie działań profilaktycznych sprzyjających umacnianiu rodziny</p> <p>Cel szczegółowy 2 Wspieranie rodzin dysfunkcyjnych</p>
<p>Program współpracy Gminy Ostrów Mazowiecka z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2016</p>	<p>Cel główny Budowanie i umacnianie partnerstwa pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi oraz wspieranie inicjatyw, nowatorskich pomysłów i rozwiązań zwiększających świadomość społeczeństwa obywatelskiego</p>
<p>Gminny Program Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Ostrów Mazowiecka na rok 2016</p>	<p>Cel główny Aktywizacja instytucji, organizacji, stowarzyszeń i ludności gminy w obszarze promocji zdrowego stylu życia, ze szczególnym zwróceniem uwagi na przeciwdziałanie narkomanii</p> <p>Cel operacyjny 1 Zainteresowanie młodzieży aktywnymi formami spędzania czasu wolnego (sport, zajęcia pozalekcyjne, świetlicowe, zielone szkoły, wypoczynek zimowy i letni)</p> <p>Cel operacyjny 2 Zwiększenie liczby ofert skierowanych do środowisk trudnych w dziedzinach pomocy psychologicznej, edukacyjnej, rekreacji i sportu</p> <p>Cel operacyjny 3 Kreowanie modelu życia bez nałogów i promowanie postaw społecznych ważnych dla profilaktyki narkotykowej poprzez zwiększenie ofert profilaktyczno-edukacyjnych skierowanych do młodzieży</p>

Należy także zaznaczyć, że Program Rewitalizacji zgodny jest z dokumentem pn. „Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 oraz z dokumentami regionalnymi, tj. Strategia Województwa Mazowieckiego do roku 2030:

- Cel rozwojowy: Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowej technologii;
- Cel rozwojowy: Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki;

- Cel rozwojowy: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

10. Wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych

10.1. Konsultacje społeczne na etapie Diagnozy społeczno – gospodarczej

Spotkanie w sprawie diagnozy społeczno- gospodarczej Gminy Ostrów Mazowiecka odbyło się 17 czerwca 2016 r. w Sali konferencyjnej Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka. Do udziału w spotkaniu zostali zaproszeni mieszkańcy Gminy Ostrów Mazowiecka.

W spotkaniu wzięli udział mieszkańcy z różnych grup interesariuszy. Na spotkaniu mieli możliwość z głośzenia swoich oczekiwań i uwag dotyczących tworzonego dokumentu, które pracownicy Urzędu Gminy wzięli pod uwagę w trakcie kolejnych prac nad Diagnozą społeczno – gospodarczą.

10.2. Konsultacje społeczne na etapie tworzenia dokumentu Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka

Dnia 31 sierpnia 2016 roku o godz. 14: 00 na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka odbyły się konsultacje społeczne dotyczące diagnozy obszarów miejscowości Komorowo oraz Zalesie. Zebranie grup interesariuszy miało ma na celu wywołanie dyskusji nt. przyszłych założeń (projektów, inwestycji, budowy infrastruktury) oddziałujących na codzienne życie lokalnej ludności.

W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele różnych grup interesariuszy, którzy podczas spotkania diagnozowali bieżącą sytuację w sołectwach oraz wytyczali możliwe kierunki rozwoju.

W pierwszej fazie dyskusji, diagnozowano aktualne, mocne strony sołectw Zalesie oraz Komorowo.

Komorowo

Największym atutem sołectwa Komorowo jest obecność na jej terenie działającej Jednostki Wojskowej, zatrudniającej dużą liczbę ludności nie tylko z Gminy, ale także z Powiatu Ostrowskiego. Dzięki infrastrukturze związanej z bazą wojskową, istnieje możliwość

przeprowadzania na jej terenie wydarzeń okolicznościowych, aktywizujących lokalną społeczność.

Na terenie garnizonu funkcjonowały wcześniej organizacje pozarządowe:

- Związek Żołnierzy Wojska Polskiego – skupiający nie tylko osoby związane z przebyłą służbą mundurową, ale także ich rodziny, organizacja aktywnie funkcjonująca, przygotowująca cykliczne wydarzenia,
- Koło Wędkarskie nr 34 – struktury zrzeszające ponad 700 członków,
- Koło Myśliwskie,
- Ochotnicza Straż Pożarna,
- Koło Gospodyń Wiejskich,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Komorowa – instytucja sporadycznie wykonująca działania z zakresu promocji kultury i historii miejscowości.

Aktualnie, ww. organizacje, celem kontynuowania swoich zadań potrzebują powstania nowej lokalizacji do prowadzenia działalności.

Na terenie sołectwa funkcjonuje restauracja „Pod Lwami”, posiadająca zaplecze gastronomiczne i hotelarskie, stanowiące załączek infrastruktury niezbędnej do rozwoju sektora turystycznego. Podstawę bazy obiektów turystycznych powinno stanowić 7 pomników (w tym Marszałka Józefa Piłsudskiego), koszary wojskowe (o początkach w 1891r.), tereny lesiste i łąki. Celem zwiększenia atrakcyjności turystycznej, powinno się promować historię Komorowa, jako miejsca rozegrania największej bitwy XX w, w której udział wzięła kawaleria, a także tożsamości szkoły oficerskiej, działającej na tych terenach od 1926r.

Kilka budynków bieżącej infrastruktury Komorowa przejdzie proces rewitalizacji, spowodowany przekształceniem obiektów w siedzibę formowanej Jednostki Obrony Terytorialnej.

Zaletą gminy jest jej bliskość względem stolicy kraju. Dogodne skomunikowanie Warszawy z gminą, sprzyja powstawaniu nowych możliwości pozyskania klientów (dla turystyki). Osoby te, których głównym celem było zwiedzanie Warszawy, a pragnące spędzić pewien czas w spokojniejszych warunkach mogłyby wybrać ofertę reprezentowaną przez Gminę Ostrów Mazowiecka.

Do wzrostu atrakcyjności Komorowa mogłoby przyczynić się wybudowanie ścieżki rowerowej z miasta Ostrów Mazowiecka do terenów garnizonowych, tworząc w ten sposób trasę krajoznawczą.

Na terenie sołectwa działa od 12 lat przedszkole samorządowe, które w ramach dalszego efektywnego funkcjonowania potrzebuje powiększenia przestrzeni użytkowej. W najbliższej okolicy prowadzi działalność Szkoła Podstawowa nr 4, stan zaplecza oświatowego jest satysfakcjonujący.

Sołectwo posiada duże zaplecze z zakresu opieki zdrowotnej oraz społecznej. Infrastruktura techniczna oraz komunikacyjna stanowi niewątpliwy atut Komorowa, której stan spełnia oczekiwania mieszkańców.

Na terenie miejscowości znajduje się budynek, wybudowany ponad 30 lat temu, przeznaczony do adaptacji na cele mieszkalne, świetlice oraz miejsce pożytku publicznego.

Okolicznościami niesprzyjającymi rozwojowi społecznemu jest brak przestrzeni mogącej stanowić bazę dla organizacji pożytku publicznego, takich jak Ochotnicza Straż Pożarna, czy Koło Zainteresowań.

W okolicy budynku dawnego Biura Przepustek, młodzież z terenów zdegradowanych urządza spotkania, które mają charakter rozrywkowy, znajdujący się na granicy prawa poprzez spożywanie alkoholu, hałasowanie, śmiecenie oraz korzystanie z używek. Nieformalne grupy młodych osób, pochodzących z rodzin wykluczonych społecznie stwarzają zagrożenie dla pozostałych mieszkańców gminy.

W sołectwie występuje problem nielegalnych, dzikich wysypisk śmieci. Brak świadomości lokalnej społeczności nt. ochrony środowiska powoduje powstawanie składowisk odpadów w lasach, znacznie obniżających atrakcyjność turystyczną terenów.

Zalesie

Miejscowość Zalesie stanowi teren popegeerowski, cechujący się niską aktywnością społeczną. Infrastruktura techniczna obszaru jest przestarzała. Wśród mieszkańców panuje przekonanie o braku perspektyw do życia. Niedostateczne zaplecze społeczne i rekreacyjne potęguje narastanie poczucia wykluczenia mieszkańców ze społeczeństwa. Ucieczka lokalnej

ludności od codziennych problemów skutkuje pogłębiającą się izolacją mieszkańców terenów zdegradowanych.

Analogicznie do terenów w okolicach Komorowa, na obszarze Zalesia stan środowiska naturalnego znajduje się w stanie zdegradowania. Częstym zjawiskiem są nielegalne, dzikie wysypiska śmieci wpływające na degradację ekosystemu.

Na terenie sołectwa Zalesie funkcjonuje plac, który spełnia rolę dostarczania rozrywki dzieciom z pobliskich terenów.

Okolicznościami, które w znaczącej skali ograniczają rozwój w sferze aktywizacji zawodowej mieszkańców sołectwa Zalesie jest brak ich mobilności. Zwiększenie liczby kursów autobusów jest warunkiem niezbędnym do osiągnięcia syntetycznego celu, jakim jest minimalizacja zjawiska bezrobocia.

Część rodzin w sołectwie Zalesie stosuje taktykę izolowania się od reszty społeczeństwa. Brak jest wśród nich chęci do współpracy z resztą ludności, celem podnoszenia standardów życia.

W miejscowości Zalesie planuje się utworzyć świetlicę wiejską, w budynku zagospodarowanym po byłej, popegeerowskiej infrastrukturze. Celem przystosowania obiektu, do nowej roli należałoby wykonać szereg prac odrestaurowujących sieć sanitarną budynku oraz jego zadaszenie. Niezbędnym elementem resocjalizacji dzieci i młodzieży z obszarów zdegradowanych jest stworzenie im miejsca rozrywki i rozwoju interpersonalnego, pokazującego szerszą perspektywę życia, niż zastane w miejscu wychowywania się.

Podczas spotkania konsultacyjnego, które odbyło się 05.10.2016 roku, wiele uwag dotyczyło poziomu bezpieczeństwa w Komorowie. Uczestnicy spotkania zaznaczyli, że jest to teren, na którym młodzież spotyka się w celu spożywania alkoholu, a wieczorami wzrasta poziom niepokoju osób poruszających się po obszarze. Podkreślono konieczność zamontowania monitoringu. Zalesie postrzegane jest podobnie. Uważane jest za obszar, na którym istnieje duże skumulowanie zjawisk patologicznych. Wpływa to na niski poziom poczucia bezpieczeństwa osób tam przebywających.

Ponadto uczestnicy wskazali na wielość terenów inwestycyjnych w obrębie Komorowa, które można wykorzystać w celu zwiększenia liczby miejsc pracy. Pojawił się również pomysł utworzenia tablicy pamiątkowej prezentującej historię Komorowa.

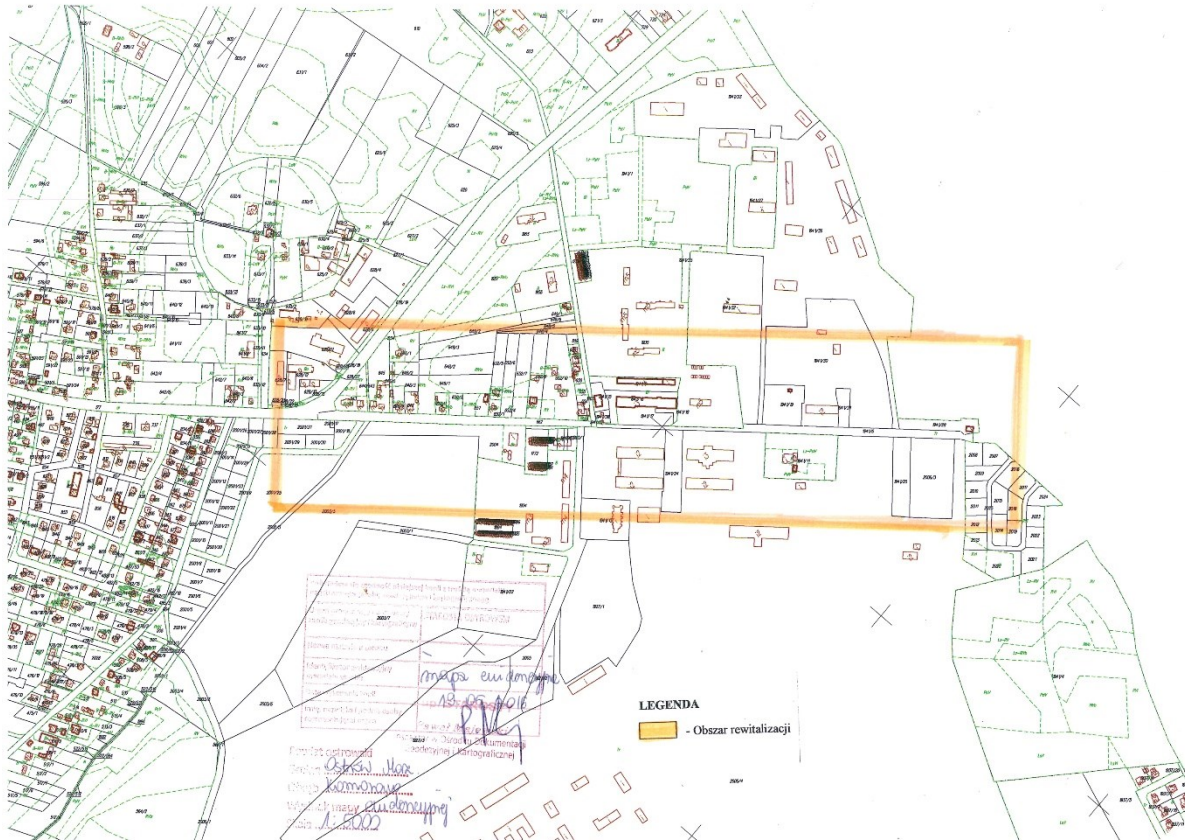
10.3. Ankieta pogłębiająca wyznaczony obszar rewitalizacji

W celu zebrania danych potrzebnych przy analizie, przeprowadzono wywiady techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview), tj. metodą wspomaganego komputerowo wywiadu przy pomocy WWW.

10.3.1. Obszar 1 - Komorowo

Badanych zapytano jakie tereny w pierwszej kolejności powinny zostać poddane rewitalizacji. Niniejsza analiza dotyczy obszaru Komorowo.

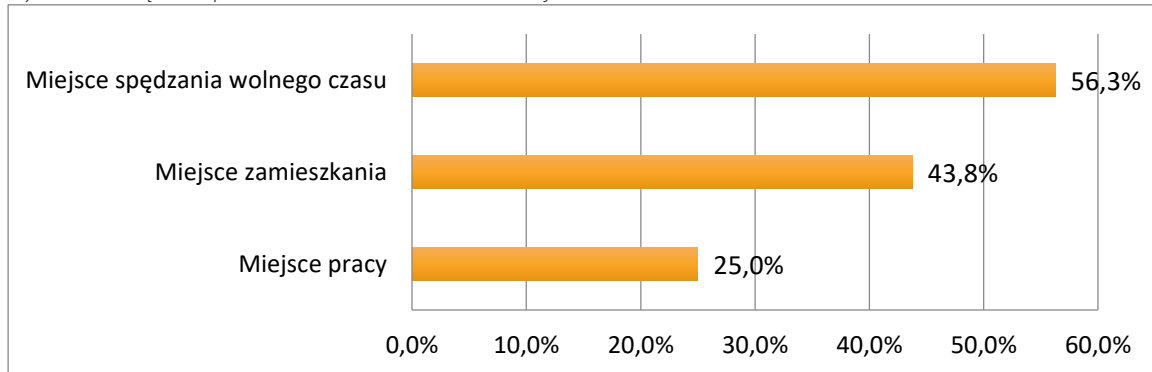
Rysunek 4. Mapa Komorowa.

Respondenci biorący udział w badaniu zostali zapytani o związek z obszarem rewitalizacji. Ponad połowa (56,3%) na obszarze rewitalizacji spędza swój wolny czas, zaś 43,8% na terenie tym mieszka. 1/4 respondentów jest związana z Komorowem przez miejsce swojej pracy. Żaden z respondentów nie uczy się ani nie prowadzi na badanym terenie działalności gospodarczej, organizacji pozarządowej ani grupy nieformalnej.

Wykres 2. Związki respondentów z obszarem rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali także poproszeni o ocenę natężenia problemów społecznych na wybranym przez nich obszarze rewitalizacji. Za najbardziej poważny problem uznali bezrobocie (31,3% wskazań na wysokie natężenie i 58,8% na natężenie średnie). Nieco mniejszy odsetek odpowiedzi dotyczył wandalizmu (25,0% wskazań na wysokie natężenie i 75,0% na natężenie średnie) oraz przestępczości (25,0% wskazań natężenia wysokiego i 56,3% średniego).

Za problemy o natężeniu niskim, a więc najmniej poważne problemy Komorowa, respondenci uznali bezdomność (37,5% wskazań na brak takiego problemu i 62,5% wskazań na niskie natężenie), narkomanię (12,5% wskazań na brak takiego problemu i 56,3% wskazań na niskie natężenie) oraz przemoc w rodzinie (12,5% wskazań na brak takiego problemu i 37,5% wskazań na niskie natężenie).

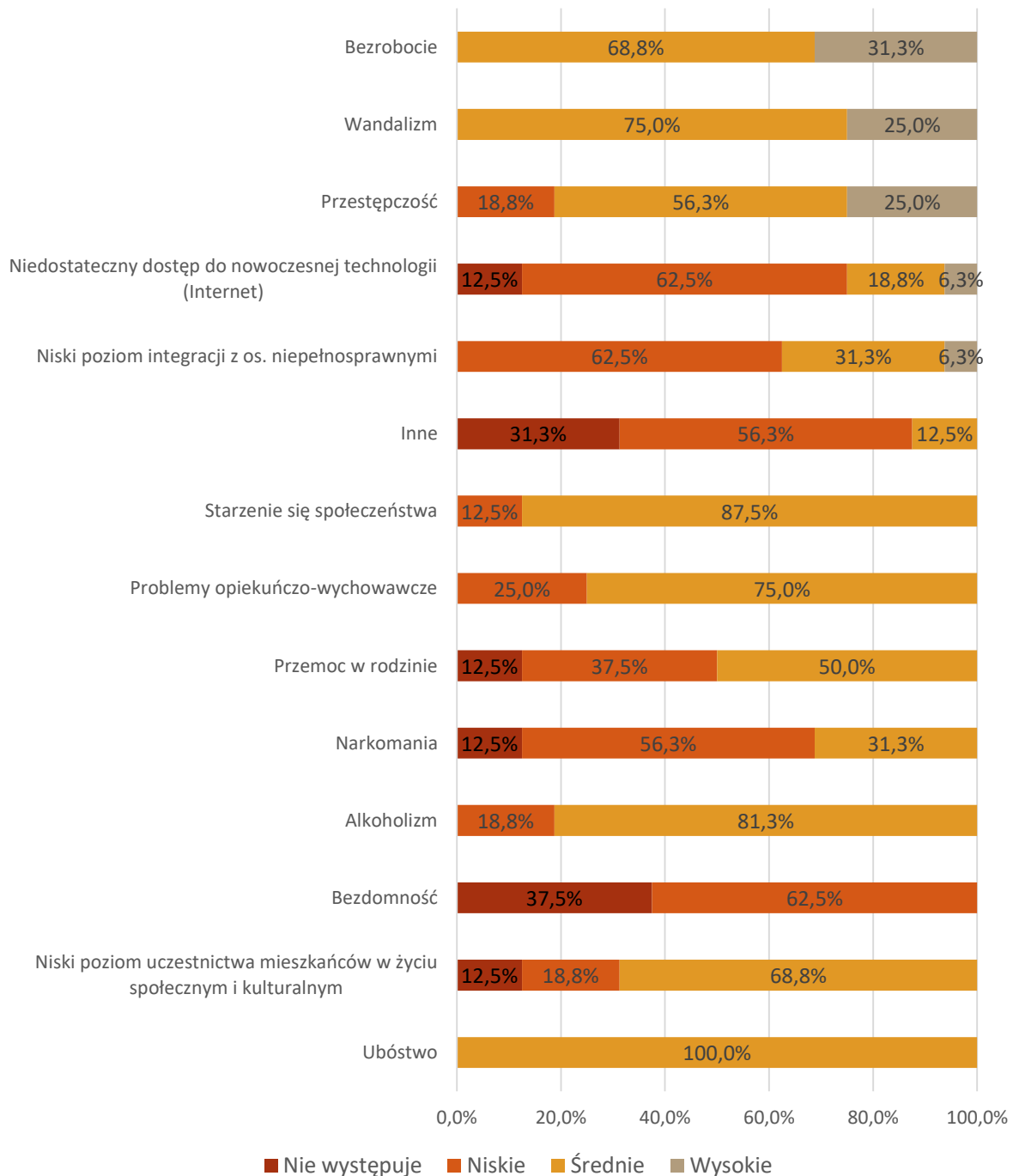
Za problemy o natężeniu średnim uznane zostały:

- Ubóstwo (100% wskazań na natężenie średnie);
- Starzenie się społeczeństwa (87,5% wskazań na natężenie średnie i 12,5% na natężenie niskie);

- Alkoholizm (81,3% wskazań na natężenie średnie i 18,8% na natężenie niskie);
- Problemy opiekuńczo-wychowawcze (75,0% wskazań na natężenie średnie i 25,0% na natężenie niskie).

Dość problematycznym okazał się niedostateczny dostęp do nowoczesnej technologii – aspekt ten otrzymał wszystkie możliwe wskazania, co może oznaczać, że jest to problem odbierany subiektywnie, w zależności od poziomu korzystania m.in. z Internetu.

Wykres 3. Jak oceniają Państwo natężenie poszczególnych problemów społecznych na obszarze rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

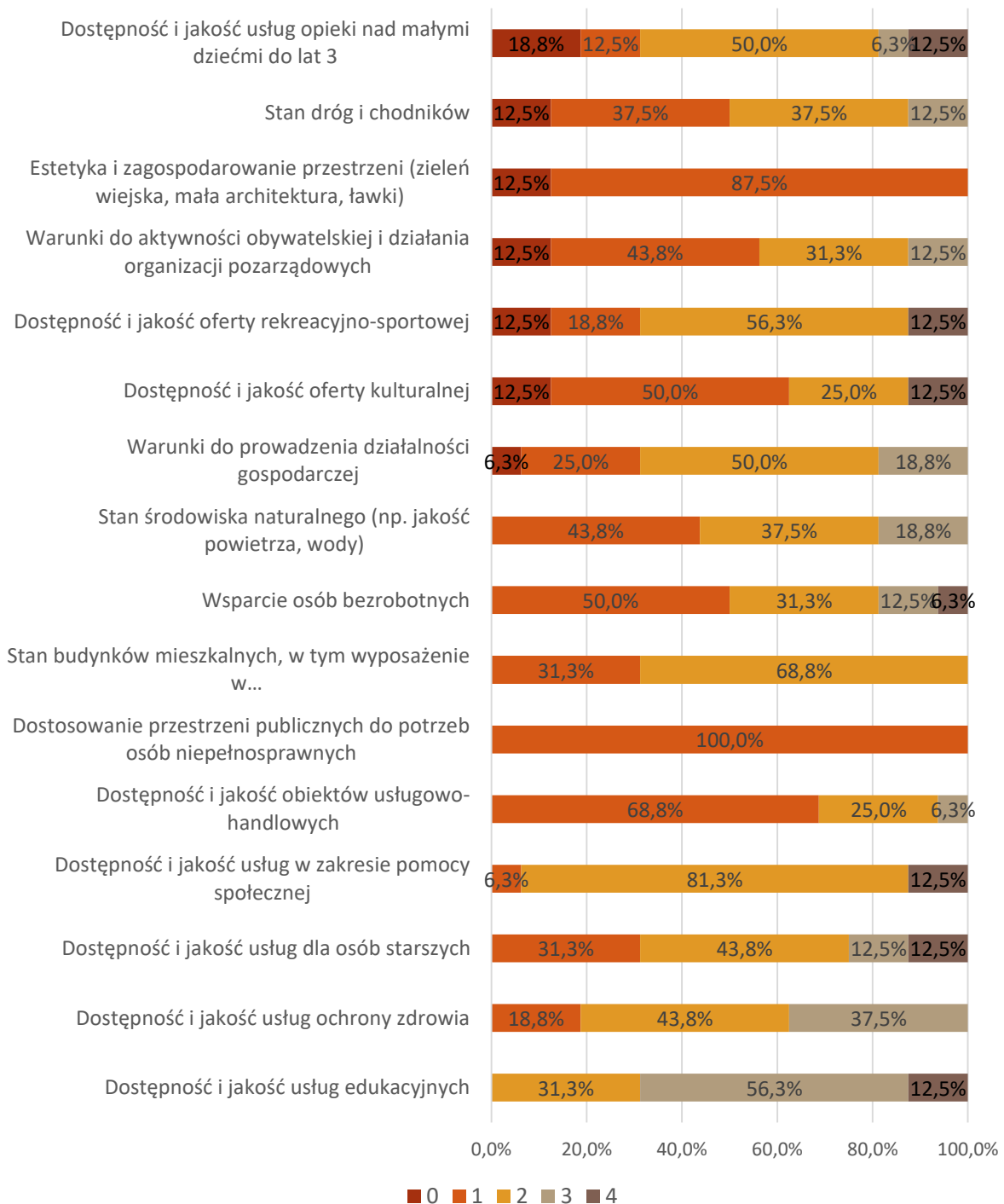
Respondentów poproszono o ocenę pewnych aspektów życia w odniesieniu do obszaru rewitalizacji. Badani mieli możliwość oceny na skali od 0 do 4, gdzie 0 oznacza ocenę najniższą a 4 najwyższą. Zdecydowana większość z nich otrzymała wiele różnorodnych wskazań (od 0 do 4), przez co trudno jednoznacznie zakwalifikować je do grupy dobrze lub źle ocenianych.

Najwięcej ocen negatywnych („0” oraz „1”) otrzymały aspekty:

- Estetyka i zagospodarowanie przestrzeni (zielen, mała architektura, ławki) – 12,5% wskazań „0” i 87,5% „1”;
- Dostęp i jakość oferty kulturalnej – 12,5% wskazań „0” i 50,0% „1”;
- Warunki do aktywności obywatelskiej i działania organizacji pozarządowych – 12,5% wskazań „0” i 43,8% „1”;
- Stan dróg i chodników – 12,5% wskazań „0” i 37,5% „1”;
- Dostosowanie przestrzeni publicznych do potrzeb osób niepełnosprawnych – 100% wskazań „1”;
- Dostęp i jakość obiektów usługowo-handlowych – 68,8% wskazań „1”.

Najlepiej ocenianymi aspektami były dostęp i jakość usług edukacyjnych (12,5% wskazań „4” i 56,3% „3”) oraz dostępność i jakość usług ochrony zdrowia (37,5% wskazań „3”). Najbardziej problematycznym i trudnym do zakwalifikowania aspektem jest dostępność i jakość usług opieki nad małymi dziećmi do lat 3 – otrzymał on całą gamę ocen od 0 do 4.

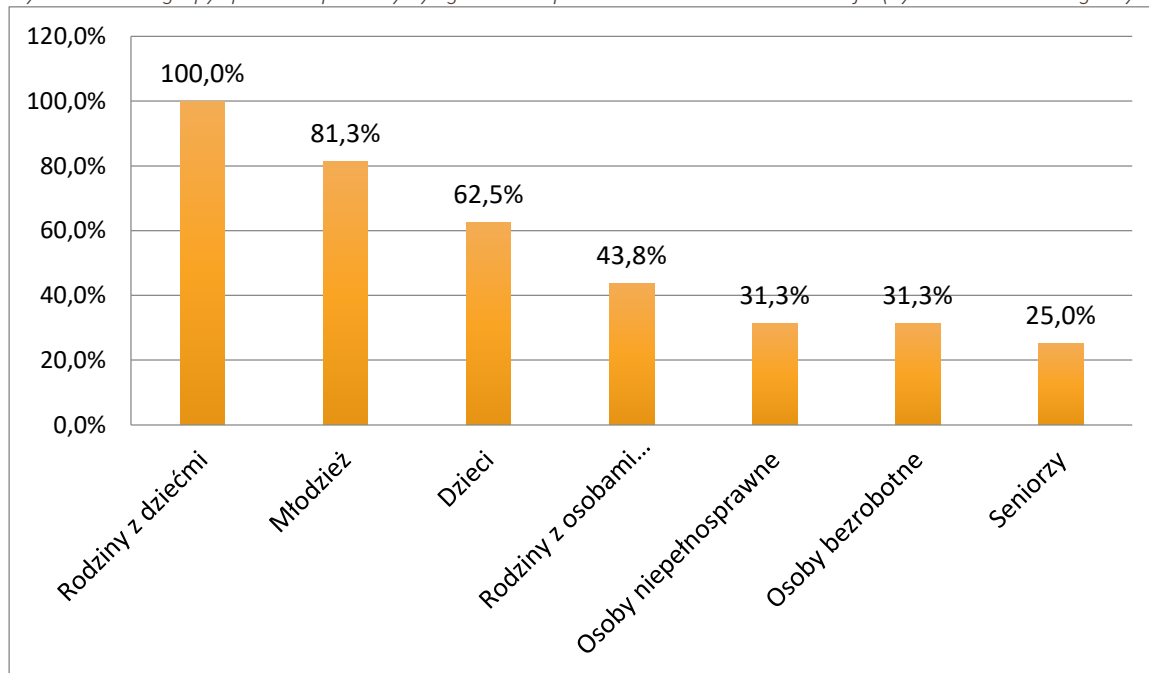
Wykres 4. Jak oceniają Państwo następujące aspekty życia na obszarze rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według badanych, grupą najbardziej wspieraną w Komorowie powinny być rodziny z dziećmi. Taką odpowiedź podało 100% ankietowanych. 81,3% uważało, że taką grupą powinna być często pozostawiona samej sobie młodzież, zaś 62,5% osób, że powinny być to dzieci. Najmniejszy odsetek (1/4) respondentów jako grupę, która powinna być głównie wspierana, wskazał seniorów.

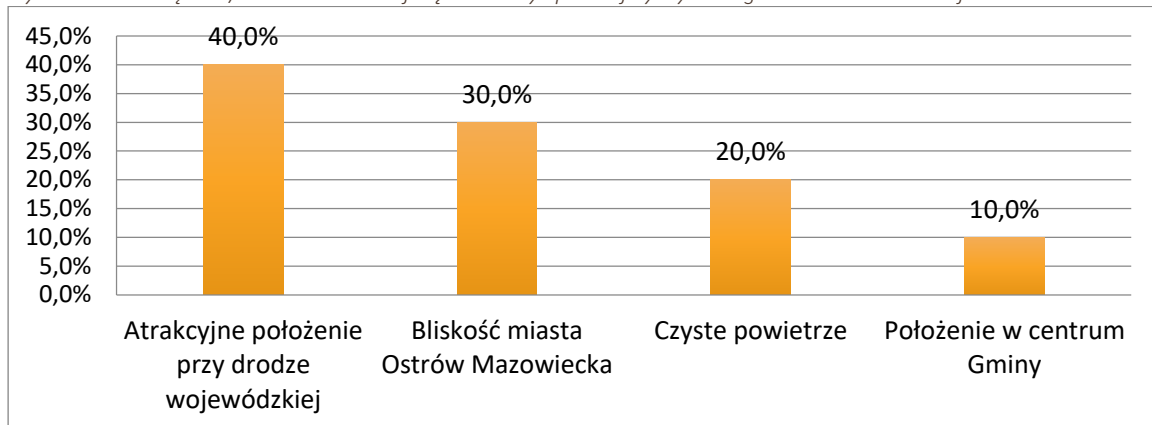
Wykres 5. Jakie grupy społeczne powinny być głównie wspierane na obszarze rewitalizacji? (Pytanie wielokrotnego wyboru).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdaniem respondentów, największym atutem i potencjałem Komorowa jest atrakcyjne położenie przy drodze wojewódzkiej (40,0% wskazań). 30,0% osób za zaletę uznała bliskość miasta Ostrów Mazowiecka, zaś 1/5 czyste powietrze. 10,0% badanych za atut przyjęło położenie w centrum gminy.

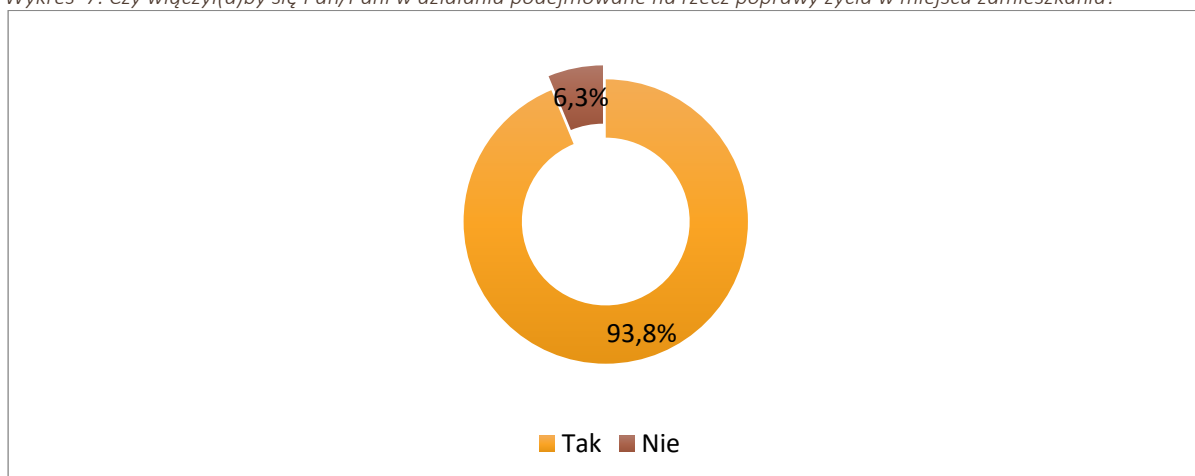
Wykres 6. Jakie są Pani/Pana zdaniem największe atuty i potencjały wybranego obszaru rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanych zapytano, czy włączyliby się w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu swojego zamieszkania. Aż 93,8% osób stwierdziło, że wzięłoby udział w takim projekcie. Jedynie 6,3% respondentów takiego współdziałania odmówiło.

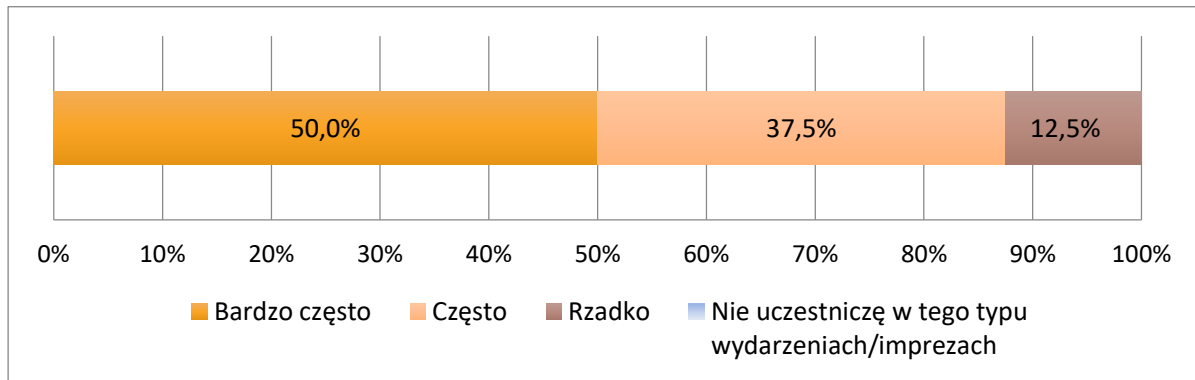
Wykres 7. Czy włączył(a)by się Pan/Pani w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu zamieszkania?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Półowa mieszkańców Gminy Ostrow Mazowiecka zadeklarowała, że uczestniczy w organizowanych przez gminę wydarzeniach i imprezach kulturalnych bardzo często. 37,5% uczestniczy w nich często, natomiast 12,5% rzadko. Żaden z badanych nie stwierdził, że w ogóle nie uczestniczy w tego typu wydarzeniach.

Wykres 8. Jak często uczestniczy Pan/Pani w wydarzeniach, imprezach kulturalnych organizowanych w Gminie Ostrów Mazowiecka?

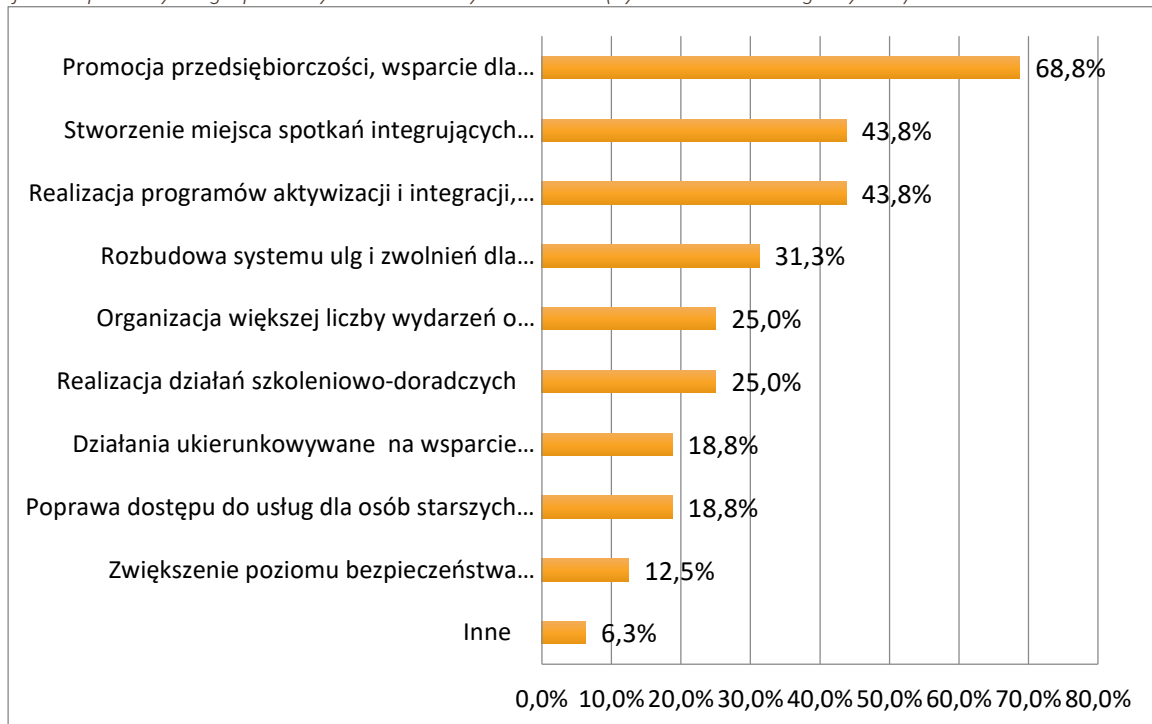

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według badanych, by ograniczyć negatywne zjawiska społeczne i gospodarcze, należy przede wszystkim promować przedsiębiorczość i wspierać osoby zakładające własną działalność gospodarczą (68,8% wskazań). Nieco mniejszy odsetek respondentów (po 43,8%) uważał, że ważnym jest stworzenie miejsca spotkań integrujących mieszkańców oraz realizacja programów aktywizacji i integracji oraz programów aktywności lokalnej. 31,3% osób uważa, że by ograniczyć negatywne zjawiska, należy rozbudować system ulg i zwolnień dla podmiotów prywatnych generujących miejsca pracy i inwestycje, zaś 1/4 wskazała na konieczność organizacji większej liczby wydarzeń o charakterze kulturalnym, rekreacyjnym dla mieszkańców oraz realizacji działań szkoleniowo-doradczych. W odpowiedzi „inne” wskazano nie tyle na wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą, lecz tych, którzy swoją działalność już prowadzą.

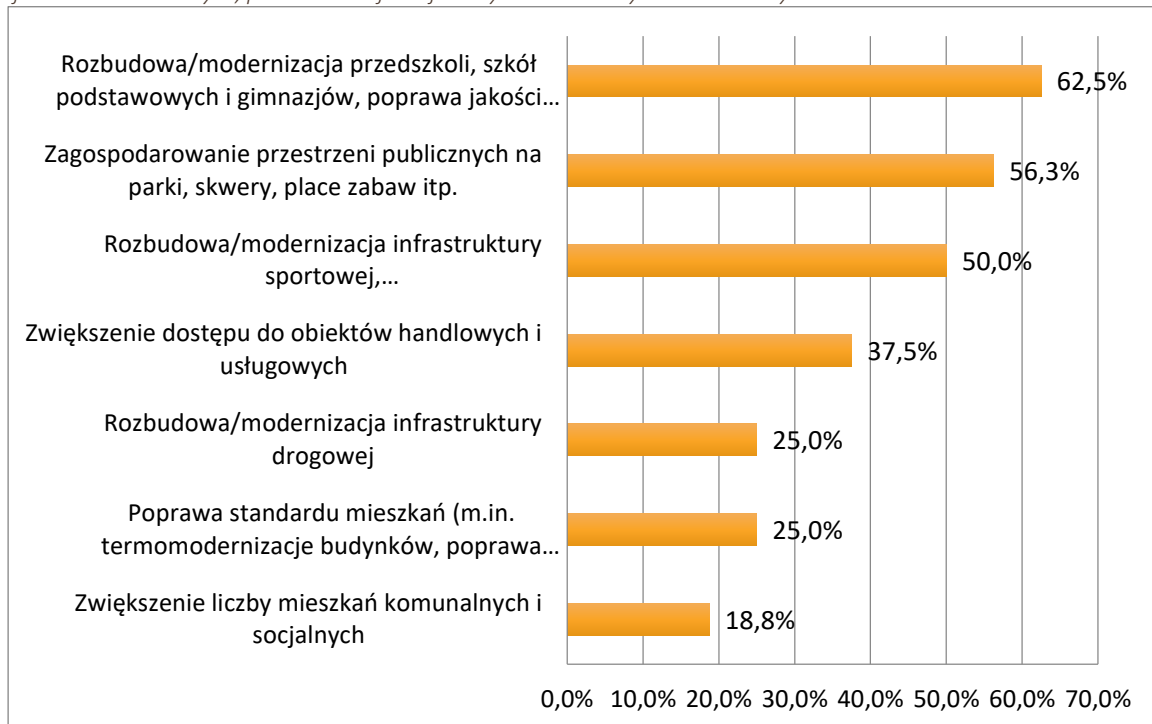
Wykres 9. Jakiego rodzaju przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczenia negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych na wskazanym obszarze? (Pytanie wielokrotnego wyboru).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali także zapytani o działania, które ich zdaniem pomogą ograniczyć negatywne zjawiska środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne. Respondenci uznali, że działaniem takim w pierwszej kolejności powinna być rozbudowa/modernizacja przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów oraz poprawa jakości wyposażenia (62,5%). 56,3% osób stwierdziło, że potrzebne jest zagospodarowanie przestrzeni publicznych na parki, skwery czy place zabaw, zaś połowa ankietowanych, że rozbudowa/modernizacja infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej.

Wykres 10. Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczenia negatywnych zjawisk środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych na wskazanym obszarze?

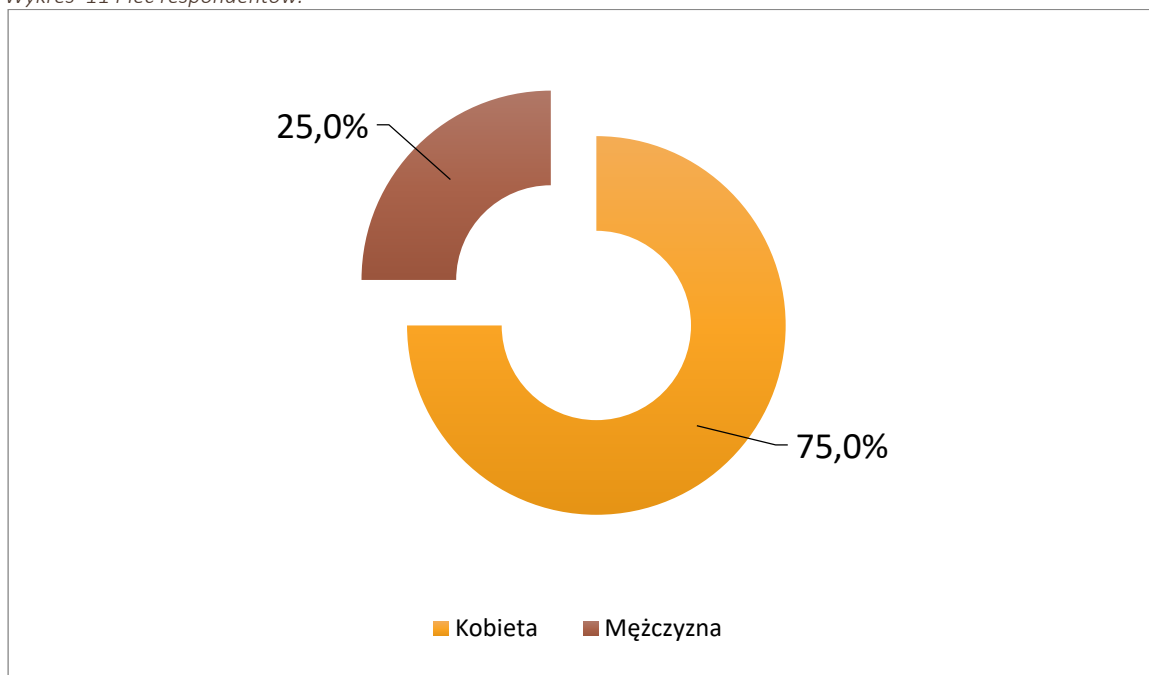
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

METRYCZKA

Respondenci zostali poproszeni o podanie swych cech społeczno-demograficznych, tj. płci, wieku, wykształcenia, statusu zawodowego, miejsca zamieszkania oraz liczby lat zamieszkania w gminie, w celu określenia ogólnego profilu badanych.

Spośród osób, które wybrały obszar Komorowo, 75,0% osób to kobiety, zaś 25,0% stanowili mężczyźni.

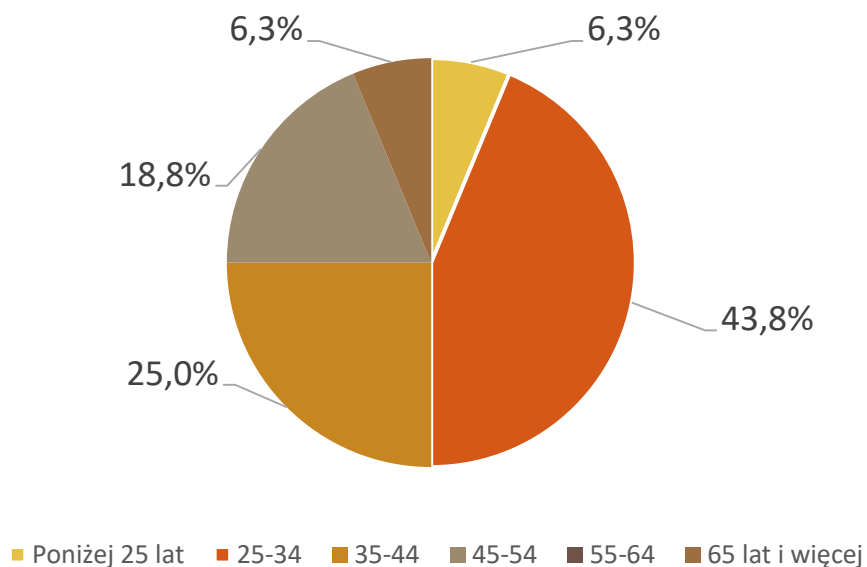
Wykres 11 Płeć respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największą grupę spośród badanych tworzyły osoby w wieku 25-34 lata (43,8%). 1/4 ankietowanych stanowiły osoby mieszczące się w przedziale 35-44 lata, zaś niecałą 1/5 (18,8%) osoby w wieku 45-54 lata. Respondenci w wieku 65 i więcej oraz poniżej 25 roku życia stanowili po 6,3% wszystkich ankietowanych. W badaniu nie brały udziału osoby w wieku 55-64 lata.

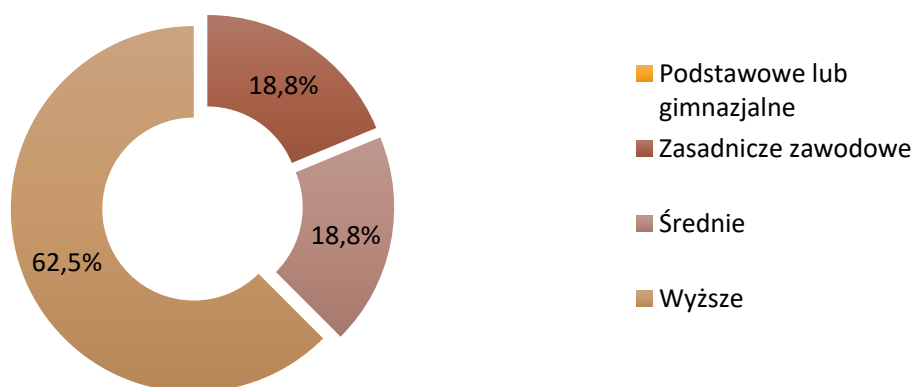
Wykres 12. Wiek respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największy odsetek badanych stanowiły osoby z wykształceniem wyższym (62,5%). Osoby posiadające wykształcenie średnie i zasadnicze zawodowe stanowiły po 18,8%. W badaniu nie brały udziału osoby z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym.

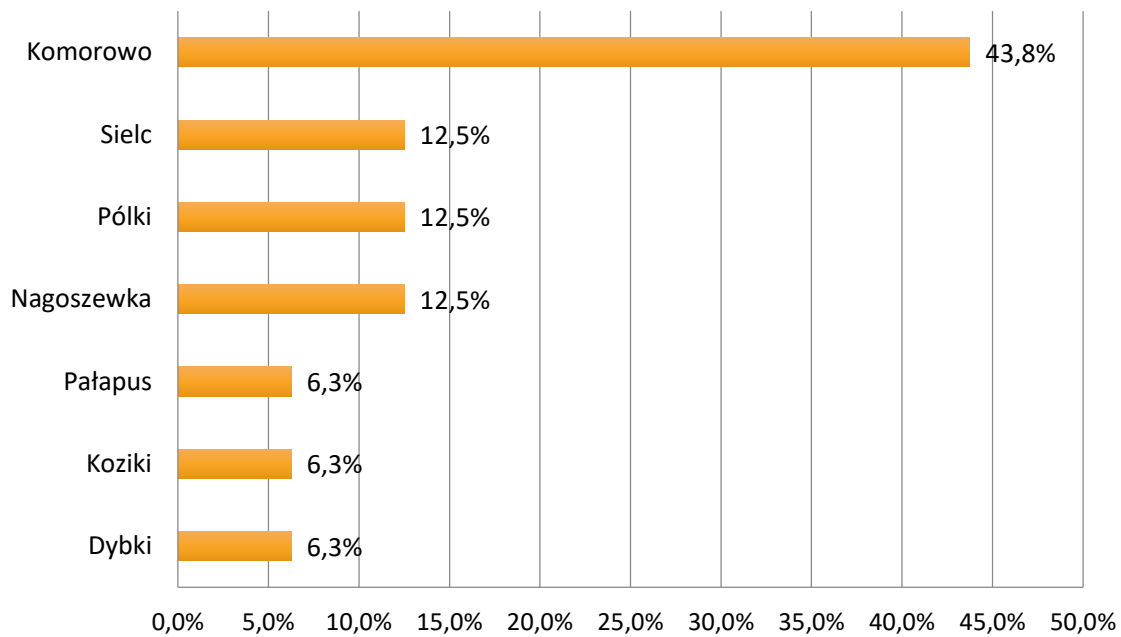
Wykres 13. Wykształcenie respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci biorący udział w ankiecie zamieszkiwali 7 różnych miejscowości znajdujących się na badanym terenie. Największy ich odsetek stanowiły osoby mieszkające w Komorowie (43,8%). Po 12,5% mieszkało w Sielcach, Pólkach i Nagoszewce, zaś po 6,3% w Pałapusie, Kozikach i Dybkach. Żaden z badanych nie pochodził z pozostałych miejscowości gminy Ostrów Mazowiecka.

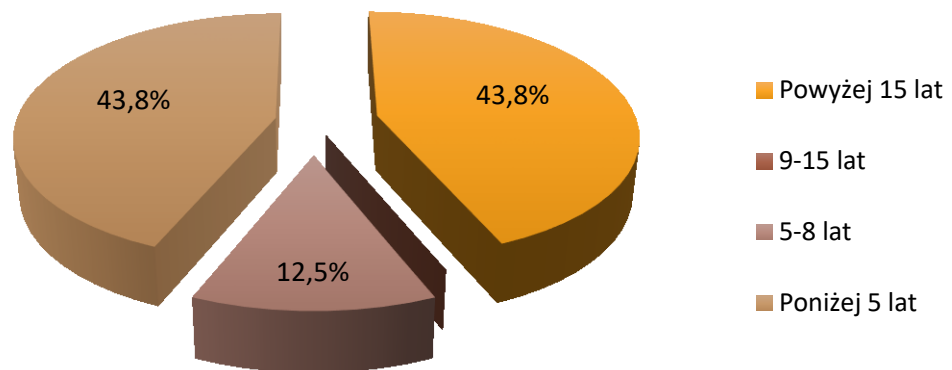
Wykres 14. Miejsce zamieszkania respondentów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali zapytani o liczbę lat zamieszkiwania w Ostrowi Mazowieckiej. Po 43,8% osób stanowiły osoby zamieszkujące gminę poniżej 5 lat i powyżej 15 lat. 12,5% respondentów mieszka na tym obszarze od 5 do 8 lat. Żaden z badanych nie zamieszkuje Ostrowi od 9 do 15 lat.

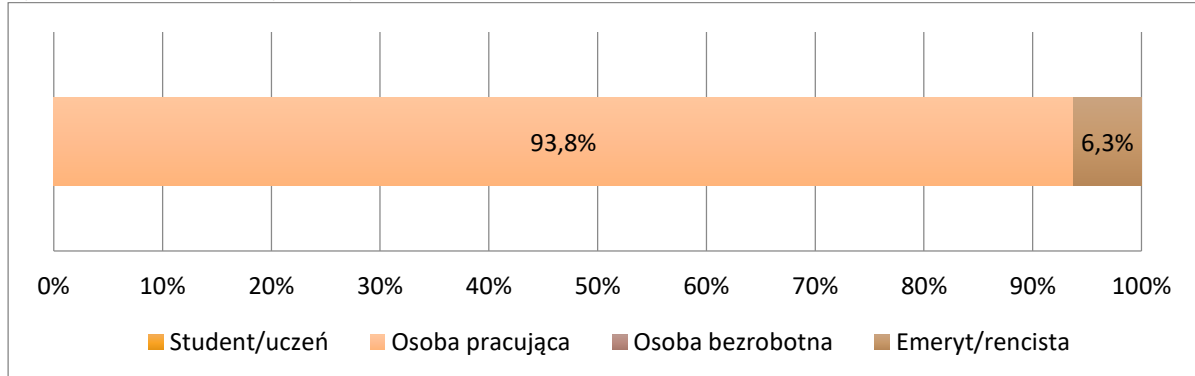
Wykres 15. Liczba lat zamieszkiwania w Ostrowi Mazowieckiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowaną większość badanych stanowiły osoby pracujące (93,8%). Resztę respondentów stanowili emeryci bądź renciści (6,3%). W badaniu nie wzięła udziału żadna osoba bezrobotna ani żaden student lub uczeń.

Wykres 16 Status zawodowy badanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

10.3.2. Obszar 2 – Zalesie

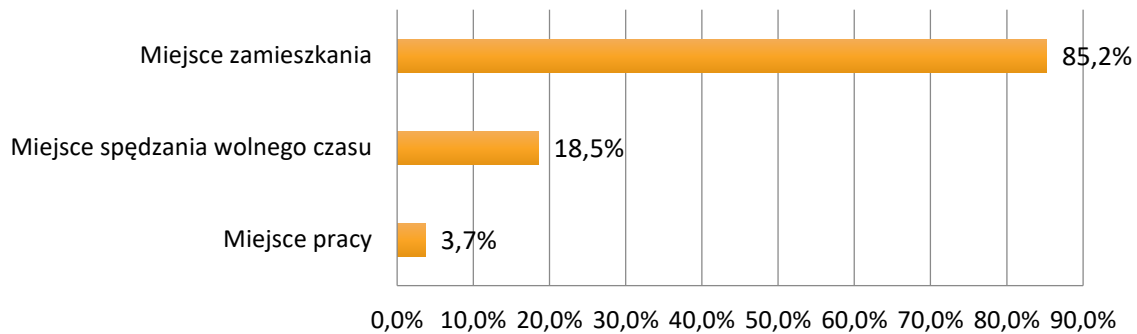
Badanych zapytano jakie tereny w pierwszej kolejności powinny zostać poddane rewitalizacji. Respondenci wskazali na obszar Zalesia.

Rysunek 5. Mapa Zalesia.

Respondenci biorący udział w badaniu zostali zapytani o powiązanie z Zalesiem. Aż 85,2% na obszarze rewitalizacji spędza swój wolny czas, a 18,5% na terenie tym spędza swój czas wolny. Jedynie 3,7% ankietowanych jest związana z Zalesiem przez miejsce swojej pracy. Żaden z respondentów nie uczy się ani nie prowadzi na badanym terenie działalności gospodarczej, organizacji pozarządowej ani grupy nieformalnej.

Wykres 17 Związki respondentów z obszarem rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali także poproszeni o ocenę natężenia problemów społecznych na wybranym przez nich obszarze rewitalizacji. Za najbardziej poważne problemy uznane zostały:

- Wandalizm (aż 63,0% wskazań na natężenie wysokie);
- Bezrobocie (55,6% wskazań na natężenie wysokie);
- Niski poziom uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym i kulturalnym (51,9% wskazań na natężenie wysokie);
- Starzenie się społeczeństwa (44,4% wskazań na natężenie wysokie).

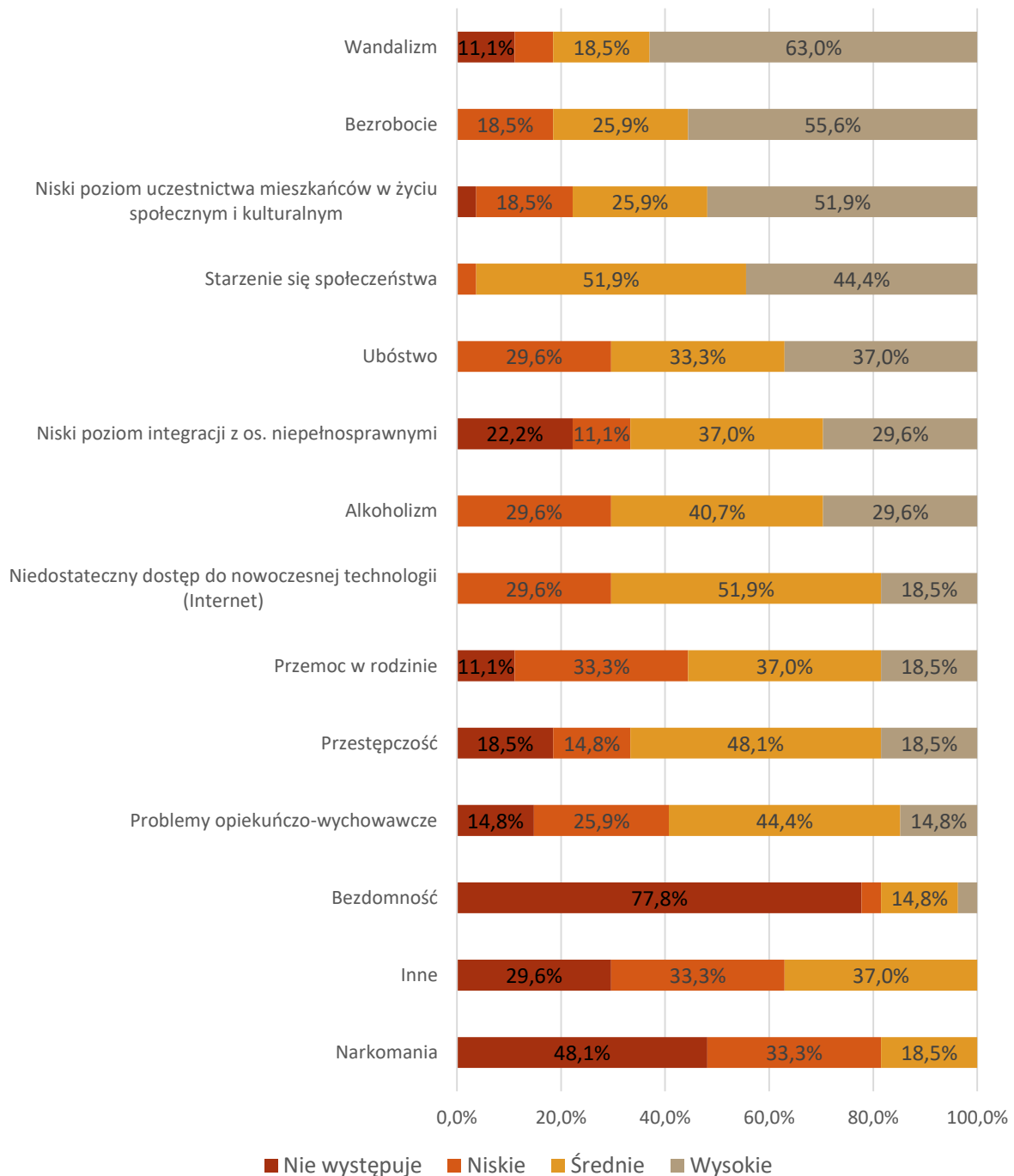
Za problemy o najmniejszym natężeniu mieszkańcy Ostrowi Mazowieckiej uznali bezdomność (77,8% wskazań na brak takiego problemu) oraz narkomanię (48,1% wskazań na brak takiego problemu).

Dość problematycznym okazał się niski poziom integracji z osobami niepełnosprawnymi – aspekt ten otrzymał wszystkie możliwe wskazania, co zapewne wynika z kontaktu lub jego braku z osobą niepełnosprawną w najbliższym otoczeniu.

Wykres 18 Jak oceniają Państwo natężenie poszczególnych problemów społecznych na obszarze rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondentów poproszono o ocenę wskazanych na Wykresie 18 aspektów życia w odniesieniu do obszaru rewitalizacji. Badani mieli możliwość oceny na skali od 0 do 4, gdzie 0 oznacza ocenę najniższą a 4 najwyższą. Znaczna część wymienionych aspektów Zalesia została oceniona źle lub bardzo źle, co powinno stanowić poważny sygnał ostrzegawczy.

Najwięcej ocen negatywnych („0” oraz „1”) otrzymały aspekty:

- Dostosowanie przestrzeni publicznych do potrzeb osób niepełnosprawnych - 66,7% ocen „0” i 22,2% ocen „1”;
- Estetyka i zagospodarowanie przestrzeni (zieleń, mała architektura, ławki) - 48,1% ocen „0” i 11,1% ocen „1”;
- Warunki do aktywności obywatelskiej i działania organizacji pozarządowych - 48,1% ocen „0” i 18,5% ocen „1”;
- Dostępność i jakość usług opieki nad małymi dziećmi do lat 3 - 44,4% ocen „0” i 33,3% ocen „1”;
- Dostęp i jakość oferty kulturalnej - 44,4% ocen „0” i 14,8% ocen „1”.

Najlepiej ocenianym aspektem spośród podanych był stan środowiska naturalnego (63,0% ocen „4” i 14,8 ocen „3”), zaś aspektami najbardziej problematycznymi, trudnymi do zakwalifikowania jako dobrze lub źle ocenianymi, było wsparcie osób bezrobotnych, dostępność i jakość usług edukacyjnych oraz dostępność i jakość usług ochrony zdrowia.

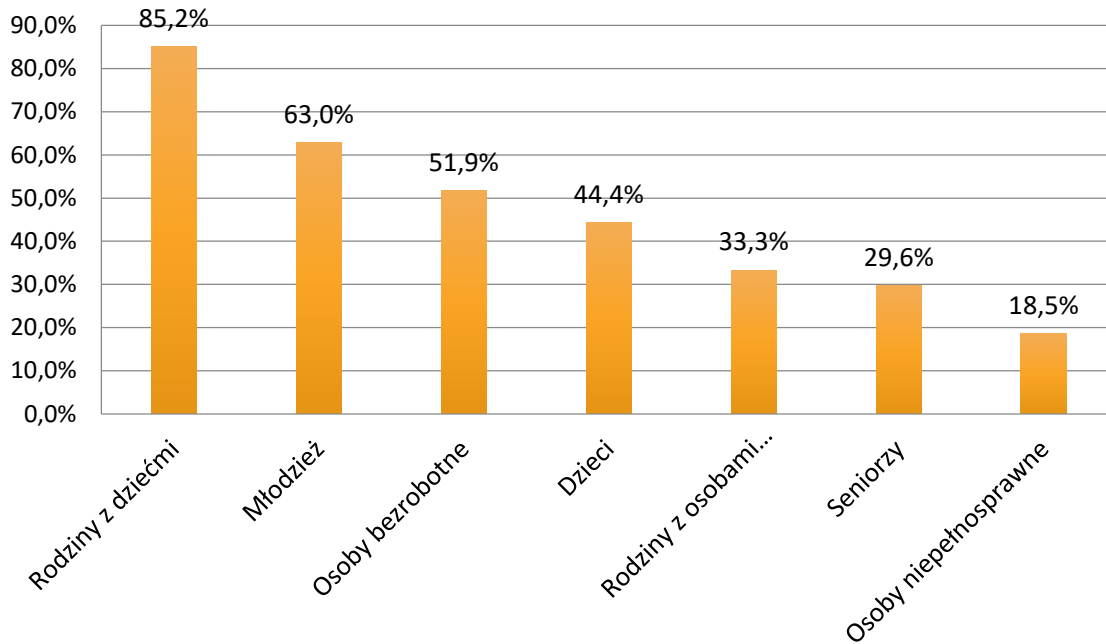
Wykres 19. Jak oceniają Państwo następujące aspekty życia na obszarze rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według badanych, grupą najbardziej wspieraną na obszarze rewitalizowanym powinny być rodziny z dziećmi. Sądziło tak 85,2% ankietowanych. 63,0% uważało, że grupą najbardziej potrzebującą wsparcia jest młodzież, zaś 51,9%, że osoby bezrobotne. Najmniejszy odsetek respondentów jako grupę, która powinna być głównie wspierana, wskazał osoby niepełnosprawne (18,5%).

Wykres 20. Jakie grupy społeczne powinny być głównie wspierane na obszarze rewitalizacji? (Pytanie wielokrotnego wyboru).

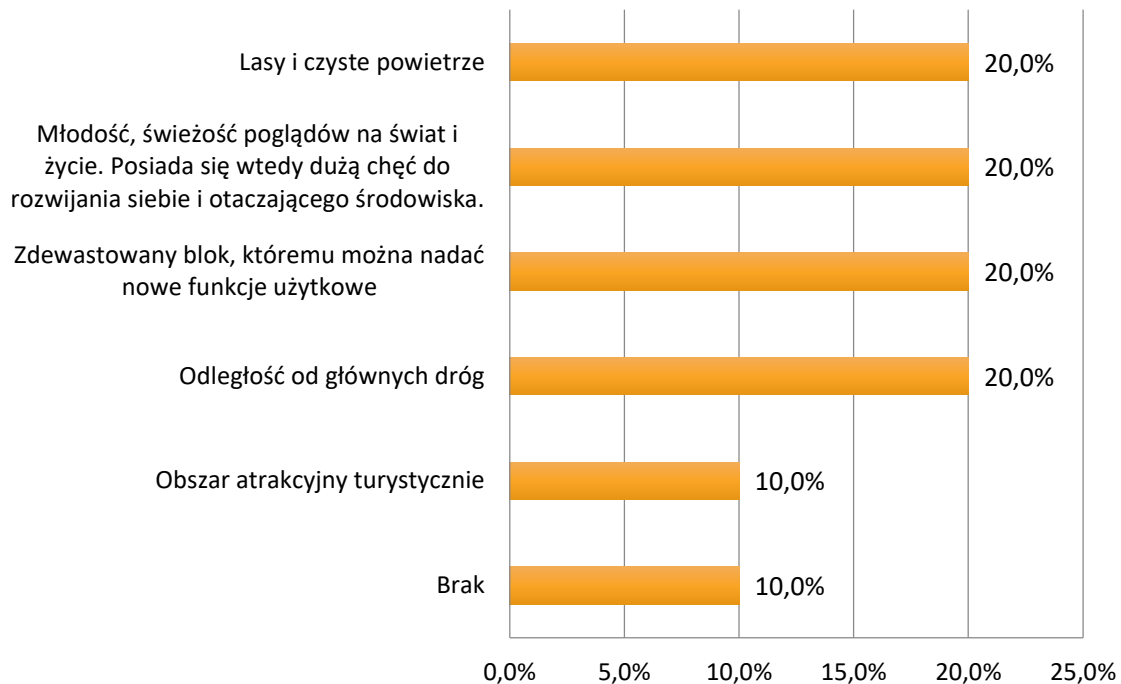
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdaniem respondentów, największymi atutami i potencjałami wskazanego obszaru rewitalizowanego są:

- Lasy i czyste powietrze (20,0% wskazań);
- Młodość, a tym samym świeżość poglądów na świat życie i chęć rozwoju (20,0% wskazań);
- Zdewastowany blok, któremu można nadać nowe funkcje użytkowe (20,0% wskazań);
- Odległość od głównych dróg (20,0% wskazań).

10,0% odpowiedzi świadczyło o tym, że teren Zalesia nie ma żadnych atutów i potencjałów.

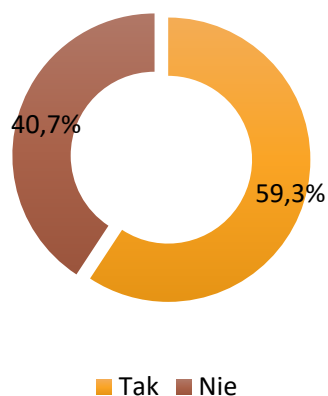
Wykres 21. Jakie są Pani/Pana zdaniem największe atuty i potencjały wybranego obszaru rewitalizacji?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanych zapytano, czy włączyliby się w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu swojego zamieszkania. Zdania były podzielone. 59,3% respondentów stwierdziło, że wzięłoby udział w takim projekcie, zaś 40,7% takiej aktywności odmówiło.

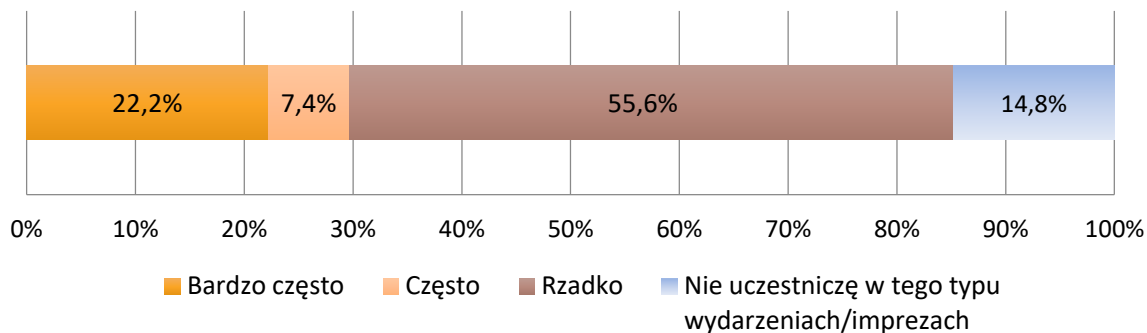
Wykres 22 Czy włączył(a)by się Pan/Pani w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu zamieszkania?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponad połowa mieszkańców Gminy Ostrów Mazowiecka zadeklarowała, że uczestniczy w organizowanych przez gminę wydarzeniach i imprezach kulturalnych rzadko. 22,2% osób uczestniczy w nich bardzo często, natomiast 7,4% często. Niespełna 15,0% ankietowanych stwierdziło, że w ogóle nie uczestniczy w tego typu wydarzeniach.

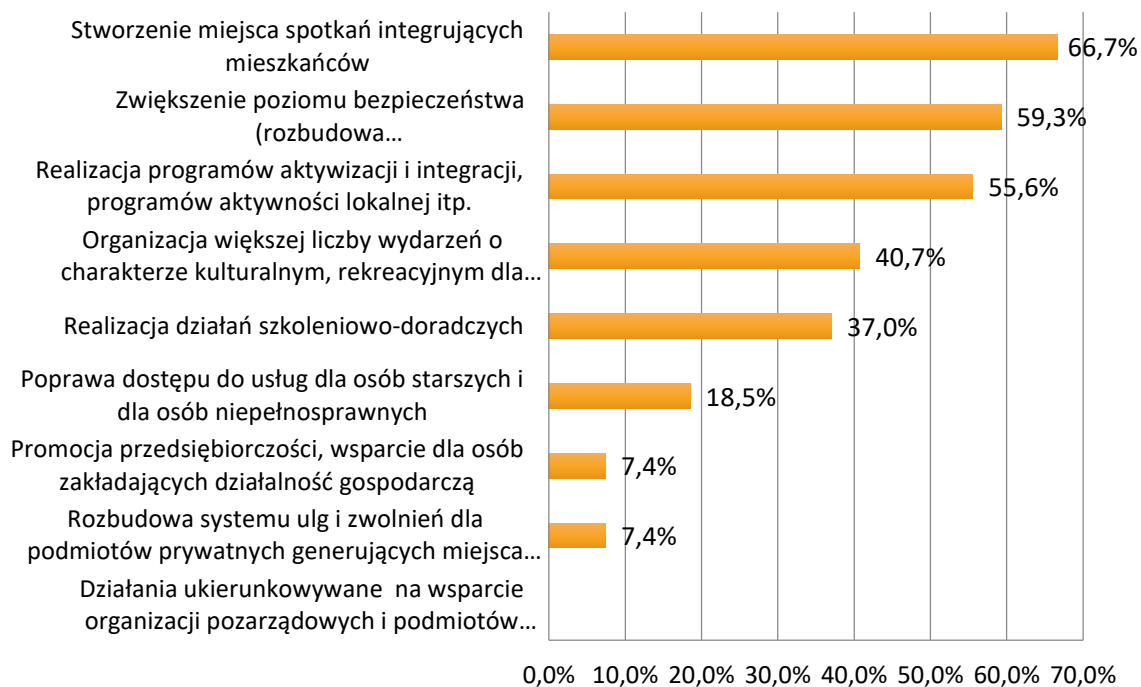
Wykres 23 Jak często uczestniczy Pan/Pani w wydarzeniach, imprezach kulturalnych organizowanych w Gminie Ostrów Mazowiecka?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według badanych, najważniejszym działaniem, by ograniczyć negatywne zjawiska społeczne i gospodarcze, jest stworzenie miejsca spotkań integrujących mieszkańców (66,7% wskazań). Niewiele mniejszy odsetek uzyskało zwiększenie poziomu bezpieczeństwa, tj. rozbudowa monitoringu i większa liczba patroli policji (59,3%) oraz realizacja programów aktywizacji i integracji (55,6%). Działaniami, które uzyskały najmniejszą aprobatę były promocja przedsiębiorczości i wsparcie dla osób zakładających własną działalność oraz rozbudowa systemu ulg i zwolnień dla podmiotów prywatnych generujących miejsca pracy i inwestycje (po 7,4%). Żaden z badanych nie uważał, by na ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych mogły wpłynąć działania ukierunkowane na wsparcie organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej.

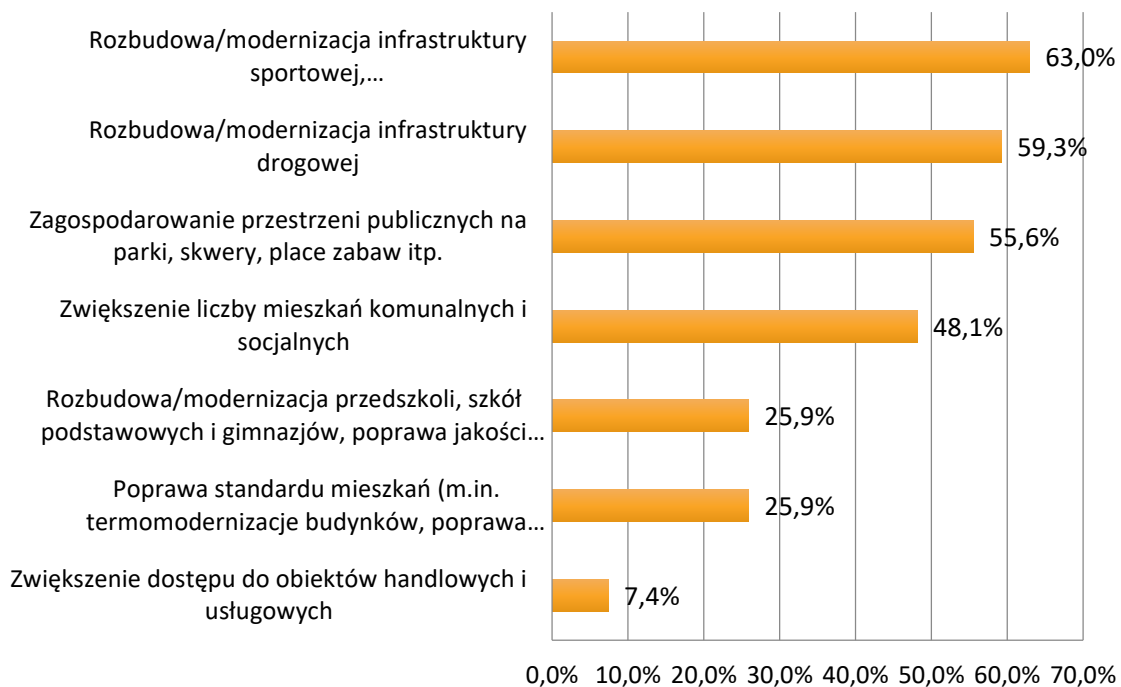
Wykres 24 Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczenia negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych na wskazanym obszarze? (Pytanie wielokrotnego wyboru).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali również zapytani o działania, które ich zdaniem pomogą ograniczyć negatywne zjawiska środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne. Uznali oni, że najważniejszym ruchem byłaby rozbudowa/ modernizacja infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (63,0% wskazań). Niewiele mniejszy odsetek za potrzebne działanie uznał rozbudowę/ modernizację infrastruktury drogowej (59,3%) oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych na parki, skwery, place zabaw itp. (55,6%). Niespełna połowa ankietowanych wskazała na zwiększenie liczby mieszkań komunalnych i socjalnych (48,1%), zaś po 25,9% respondentów na rozbudowę/ modernizację szkół i przedszkoli oraz poprawę standardu mieszkań.

Wykres 25 Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczenia negatywnych zjawisk środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych na wskazanym obszarze?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

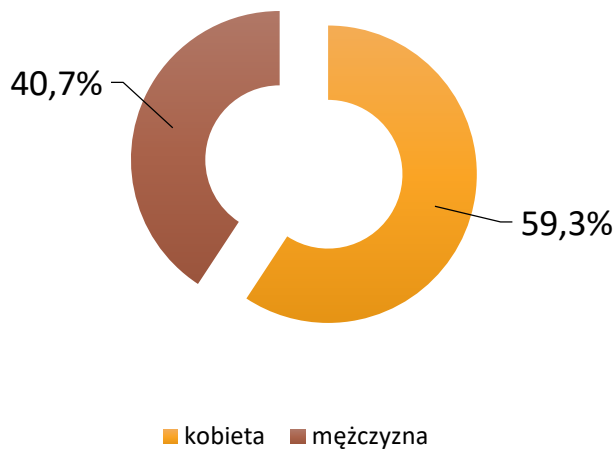
METRYCZKA

Respondenci zostali poproszeni o podanie swych cech społeczno-demograficznych, tj. płci, wieku, wykształcenia, statusu zawodowego, miejsca zamieszkania oraz liczby lat zamieszkania w gminie, w celu określenia ogólnego profilu badanych.

Spośród osób, które wybrały obszar Zalesie, 59,3% osób stanowiły kobiety, zaś 40,7% mężczyźni.

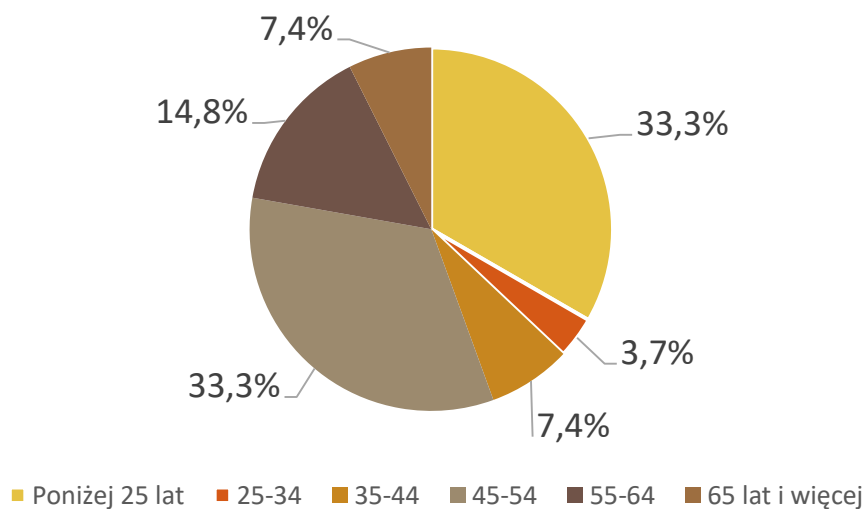
Wykres 26 Płeć respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największą grupę spośród badanych tworzyły osoby poniżej 25 roku życia i osoby w wieku 45-54 lat (po 33,3%). 14,8% respondentów stanowiły osoby w wieku 55-64, zaś po 7,4% osoby z przedziału 35-44 lat oraz 65 lat i więcej. Najmniejszy odsetek spośród ankietowanych stanowiły osoby od 25 do 34 lat.

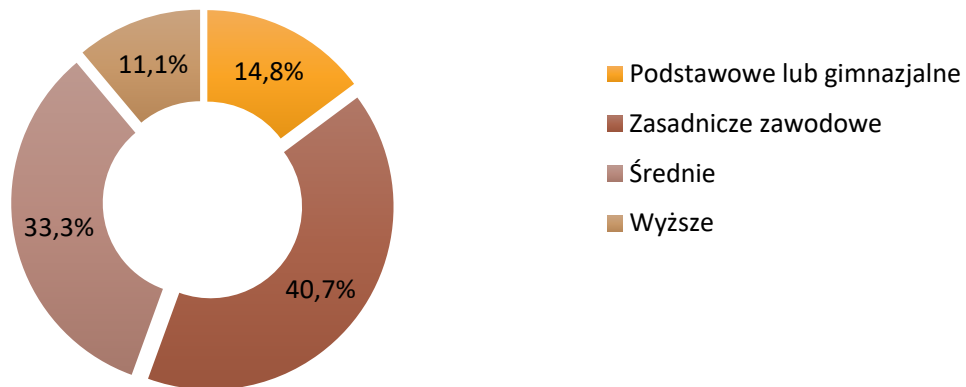
Wykres 27 Wiek respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największy odsetek badanych stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (40,7%). 1/3 respondentów stanowiły osoby z wykształceniem średnim, zaś 14,8% osoby z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym. Nieco mniejszy odsetek stanowili ankietowani posiadający wykształcenie wyższe (11,1%).

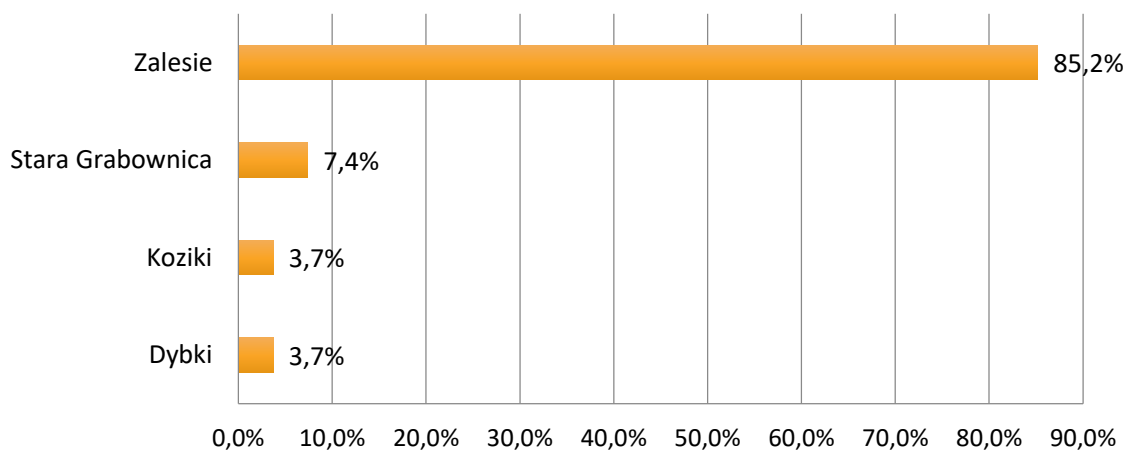
Wykres 28 Wykształcenie respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci biorący udział w ankiecie zamieszkiwali 4 różne miejscowości Gminy Ostrów Mazowiecka. Największy ich odsetek stanowiły osoby mieszkające w Zalesiu (85,2%). 7,4% badanych zamieszkiwało Starą Grabownicę, a po 3,7% ankietowanych Koziki i Dybki. Żaden z badanych nie pochodził z pozostałych miejscowości gminy.

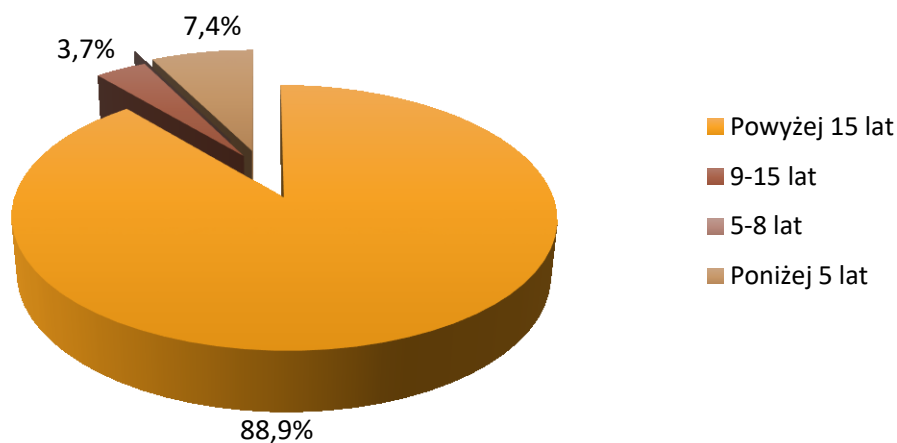
Wykres 29 Miejsce zamieszkania respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badani zostali zapytani o liczbę lat zamieszkiwania w Zalesiu. Zdecydowana większość zamieszkuje miejscowość powyżej 15 lat (88,9%). Poniżej 5 lat mieszka tam 7,4% osób, zaś od 9 do 15 lat 3,7%. Żaden z respondentów nie zamieszkuje Zalesia od 5 do 8 lat.

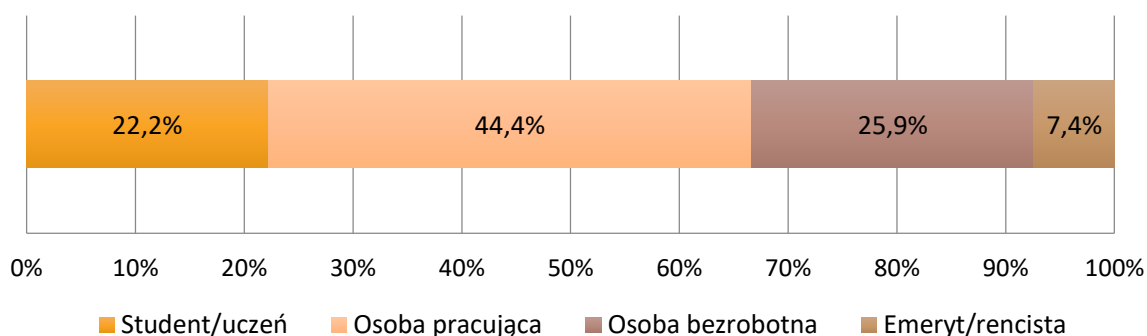
Wykres 30 Liczba lat zamieszkiwania w Zalesiu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największy odsetek badanych stanowiły osoby pracujące (44,4%). Nieco ponad 1/4 respondentów to osoby bezrobotne, a niewiele mniejszą grupę stanowili studenci i uczniowie (22,2%). Pozostała część ankietowanych to emeryci bądź renciści (7,4%).

Wykres 31 Status zawodowy badanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

11. Wizja wyprowadzenia obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego (planowany efekt rewitalizacji)

11.1. Wizja

Podstawą do sformułowania wizji wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego była przede wszystkim dogłębna analiza sytuacji społeczno- gospodarczej Gminy Ostrów Mazowiecka. Cel rewitalizacji oraz poszczególne kroki związane z jego realizacją zaprowadzić powinny do gospodarczego i społecznego ożywienia Gminy.

Wizja jest jednym z głównych elementów wpływających na kierunek procesu rewitalizacji. Nakreśla pożądany stan docelowy, do którego należy dążyć, podporządkowując mu jednocześnie wszystkie działania. Rewitalizacja obszarów kryzysowych Gminy Ostrów Mazowiecka przebiegać będzie w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju, zakładającą równowagę pomiędzy:

- rozwojem społecznym – którego przykładem może być obniżenie poziomu przestępczości lub aktywizacja osób starszych;
- rozwojem gospodarczym – na przykład tworzenie nowych miejsc pracy lub uatrakcyjnienie obszaru dla potencjalnych inwestorów;
- rozwojem infrastrukturalnym – dla przykładu remonty dróg, konserwacja zabytkowych obiektów.

Proponowana wizja wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego brzmi:

"Gmina Ostrów Mazowiecka oparta o rewitalizację obszarów miejscowości Zalesie i Komorowo jako miejsce atrakcyjne dla młodych mieszkańców, przeciwdziałające wykluczeniem społecznym, w tym osób starszych, dbające o infrastrukturę mieszkaniową, a także wysokiej jakości reprezentacyjną przestrzeń publiczną, atrakcyjną dla mieszkańców oraz tereny i obiekty otwarte na biznes, kulturę, naukę i działania sektora obywatelskiego. Wspierająca rozwój społeczno - gospodarczy obszarów popegeerowskich i powojkowych. "

Po przeprowadzeniu założonych działań rewitalizacyjnych, Gmina Ostrów Mazowiecka będzie obszarem, którego obszary Zalesie i Komorowo przyciągną do siebie ludzi. W związku z tym nastąpi wyraźna poprawa aktualnego (na rok 2016) wizerunku obszaru rewitalizacji. Przyczyni się do tego ogólne ożywienie społeczne, przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe. Taki stan spowoduje, że zarówno rewitalizowany obszar jaki i cała Gmina Ostrów Mazowiecka będzie postrzegana jako atrakcyjna do zamieszkania, prowadzenia działalności gospodarczej oraz spędzania wolnego czasu.

Po procesie rewitalizacji Zalesie nie jest tylko miejscem atrakcyjnym turystycznie, ale przede wszystkim poprawiła się sytuacja życiowa mieszkańców, którzy z zaangażowaniem korzystają z efektów działań rewitalizacyjnych, zlokalizowanych na jego terenie usług i twórczych inicjatyw mieszkańców. W przestrzeni publicznej panuje ład, który zachęca mieszkańców do aktywnego wypoczynku poza domem. Dzięki temu następuje zacieśnienie więzi sąsiedzkich oraz promowanie obszaru o zasięgu lokalnym. Organizacje pozarządowe swoje siedziby lokalizują właśnie na tym obszarze. Otaczająca infrastruktura jest zadbana i utrzymana w jak najlepszym stanie, a okolica czysta, bez nielegalnych składowisk śmieci. **Komorowo** staje się miejscem bezpiecznym i atrakcyjnym do zamieszkania. Mieszkańcy odczuwają wyraźną

poprawę jakości życia. Współpracując ze sobą we wspólnej przestrzeni publicznej tworzą nową jakość życia sąsiedzkiego. Dzięki realizowanym działaniom rewitalizacyjnym, przeciwdziałającym wykluczeniu społecznemu nie mają problemu ze znalezieniem pracy. Rewitalizacja prowadzona w przestrzeni publicznej staje się pozytywnym aspektem mającym wpływ na lokalizowanie nieruchomości i inwestycji przez prywatnych właścicieli i inwestorów na terenie wyznaczonym do rewitalizacji. Dzięki polepszającej się komunikacji sąsiedzkiej mieszkańcy chętniej opuszczają swoje domy, by aktywnie uczestniczyć w lokalnym życiu publicznym. Na nieustannie polepszającą się jakość przestrzeni publicznej wpływa również konsekwentna polityka w zakresie komunikacyjnym, która stworzy pozytywne preferencje dla ruchu pieszo – rowerowego oraz przestrzeń dla organizacji wydarzeń kulturalnych i spotkań sąsiedzkich. Obszar staje się atrakcyjny turystycznie. Mieszkańcy poprzez możliwość spędzania wolnego czasu w przestrzeni publicznej czują większą przynależność lokalną i wspólnie dbają o rewitalizowaną przestrzeń.

Dzięki powyższemu, **Gmina Ostrów Mazowiecka** stanie się miejscem atrakcyjnym do zamieszkania, posiadającym zaplecze rekreacyjne, inwestycyjne oraz związane z budownictwem wielorodzinnym. Dzięki zaangażowaniu mieszkańców posiada zadbaną przestrzeń publiczną. Poprawa elementów przyrodniczych, dzięki pielęgnacji i uzupełnianiu zieleni miejskiej oddziałuje pozytywnie na warunki życia lokalnej społeczności. Taki stan wpływa pozytywnie na przestrzeń działalności gospodarczej, aktywności stowarzyszeń i wzmocnienie lokalnego potencjału. Podjęta podczas realizacji Programu Rewitalizacji współpraca z interesariuszami będzie kontynuowana po czasie trwania procesu rewitalizacji.

11.2. Misja

W celu osiągnięcia przedstawionego wyżej wizji pożądanego po procesie rewitalizacji stanu docelowego ma służyć misja, czyli ogólny kierunek działań rewitalizacyjnych w planowanym przedziale czasu. Ważne jest wskazanie obszarów najistotniejszych dla procesu rewitalizacji. Stanowi ona o sposobie osiągnięcia stanu docelowego - wyrażonego w wizji wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego. Misja usprawnia osiągnięcie wyznaczonego celu poprzez dobór i wykonanie poszczególnych działań.

W misji ujęto wartości ważne dla Gminy Ostrów Mazowiecka, których zadaniem jest ujednolicenie sposobów działania władz w sprawach, które są szczególnie istotne dla społeczności lokalnej.

Misja procesu rewitalizacji zdegradowanych obszarów Gminy Ostrów Mazowiecka brzmi następująco:

Misją Gminy Ostrów Mazowiecka jest poprawa jakości życia mieszkańców poprzez aktywizację społeczno-zawodową oraz poprawę infrastruktury technicznej i mieszkaniowej.

Gmina Ostrów Mazowiecka wspierająca rozwój gospodarczy, dbająca o ład przestrzenny, stan środowiska naturalnego i kulturowego.

Misją jest również inicjowanie zrównoważonego rozwoju Gminy Ostrów Mazowiecka poprzez nawiązanie partnerstw publiczno – prywatnych.

Mieszkańcy Gminy Ostrów Mazowiecka budując lokalną przynależność kreują wizerunek miejsca przyjaznego do życia, prowadzenia działalności gospodarczej i realizacji własnych celów przy pełnym wsparciu organów wdrażających.

12. Cele rewitalizacji i kierunki działań

Realizacja Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Ostrów Mazowiecka zakłada wyprowadzenie obszaru ze stanu kryzysowego poprzez kompleksowe i zintegrowane działania na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni, środowiska i lokalnej gospodarki.

W ramach rewitalizacji zaplanowano działania w trzech kierunkach interwencji, które określono na podstawie przeprowadzonej diagnozy społeczno-gospodarczej. Identyfikacja zjawisk kryzysowych umożliwi zrealizowanie głównego celu strategicznego Gminnego Programu Rewitalizacji zakładającego ożywienie społeczno-gospodarcze oraz zmniejszenie nasycenia zjawisk negatywnych i obszarów problemowych. Osiąga się go poprzez zaangażowanie w proces różnych grup Interesariuszy Programu, wzmacniając przy tym partycypację społeczną.

Interesariuszami są osoby, instytucje lub ich grupy, na które bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje Gminny Program Rewitalizacji. To także podmioty wpływające na rezultaty procesu rewitalizacyjnego, zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny. Do Interesariuszy Programu należy zaliczyć: lokalne społeczności, poszczególne osoby oraz ich formalnych i nieformalnych przedstawicieli, władze samorządowe i krajowe, polityków, przywódców religijnych, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, grupy specjalnych interesów, społeczności akademickie oraz przedstawicieli biznesu.

12.1. Rekomendowane kierunki interwencji

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Ostrów Mazowiecka zakłada interwencję w trzech najważniejszych aspektach funkcjonowania Gminy. W każdym z nich, na podstawie analizy społeczno-gospodarczej, określono obszary wymagające poprawy. Osiągnięcie poniższych celów strategicznych oraz operacyjnych umożliwi zrealizowanie wizji stanu Gminy Ostrów Mazowiecka po przeprowadzonym procesie rewitalizacji.

1. Obszar strategiczny: GOSPODARKA

Cel strategiczny: Rozwój gospodarczy i zmniejszenie stopy bezrobocia.

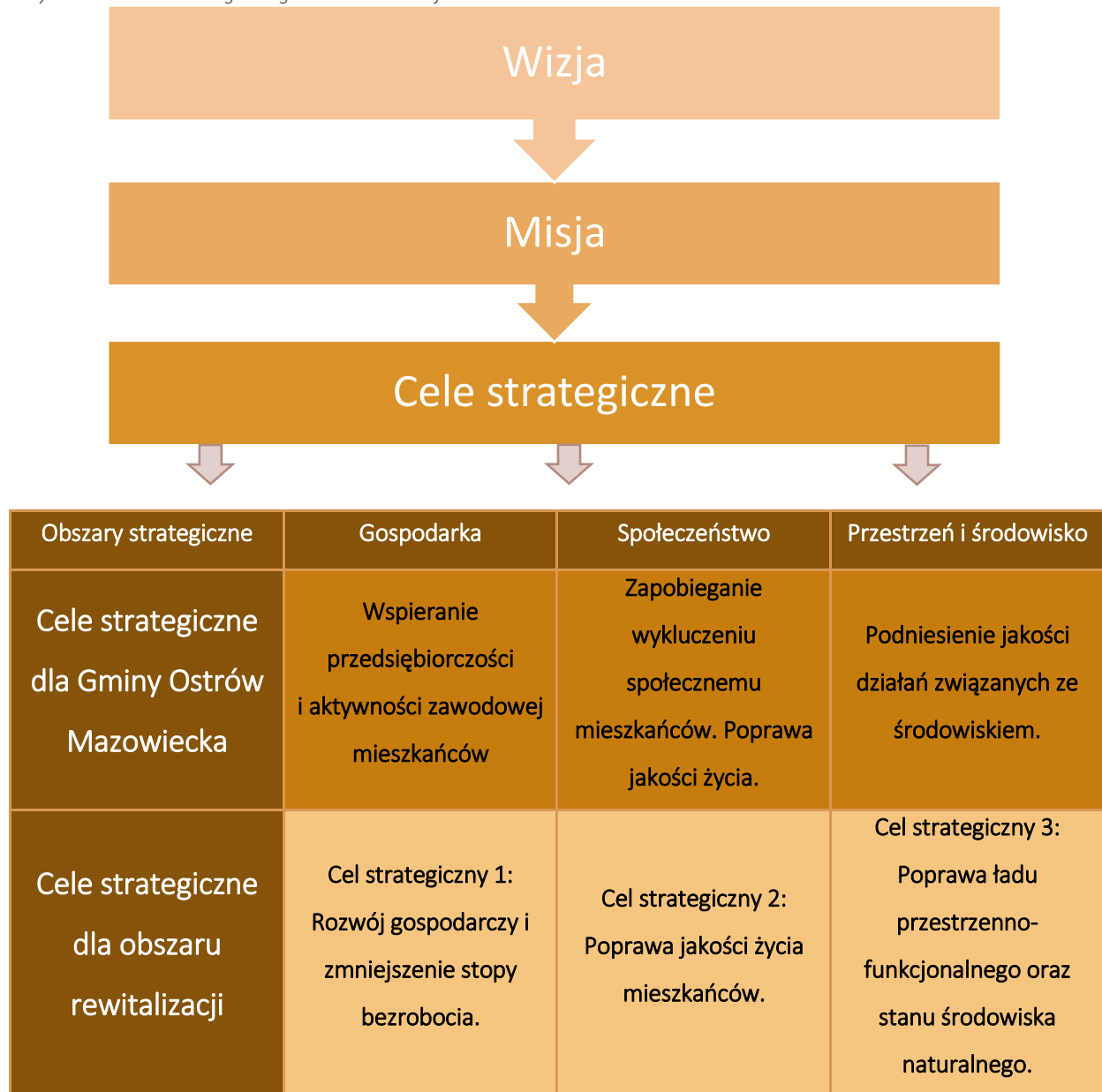
2. Obszar strategiczny: SPOŁECZEŃSTWO

Cel strategiczny: Poprawa jakości życia mieszkańców.

3. Obszar strategiczny: PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

Cel strategiczny: Poprawa ładu przestrzenno-funkcjonalnego i stanu środowiska naturalnego.

Rysunek 6 Cele Gminnego Programu Rewitalizacji Ostrów Mazowiecka

Źródło: Opracowanie własne

Cele operacyjne	Cel operacyjny 1: Rozwój nowoczesnych form rolnictwa.	Cel operacyjny 1: Zwiększenie zasobów mieszkaniowych Gminy.	Cel operacyjny 1: Poprawa stanu dróg.
	Cel operacyjny 2: Rozszerzanie i promowanie oferty inwestorskiej.	Cel operacyjny 2: Poszerzenie i upowszechnienie infrastruktury kulturalno-rekreacyjnej.	Cel operacyjny 2: Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków.
	Cel operacyjny 3: Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców.	Cel operacyjny 3: Aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu.	Cel operacyjny 3: Renowacja zabytków.
	Cel operacyjny 4: Wspieranie i rozwój lokalnej przedsiębiorczości.	Cel operacyjny 4: Rozwój infrastruktury techniczno-sanitarnej.	Cel operacyjny 4: Usprawnienie działań z zakresu ochrony środowiska naturalnego.

12.2. Opis kierunków interwencji i celów rewitalizacyjnych

Obszar strategiczny: Gospodarka

Cel strategiczny dla Gminy Ostrów Mazowiecka: Wspieranie przedsiębiorczości i aktywności zawodowej mieszkańców.

Działania realizowane na terenie obszaru rewitalizacji i całego miasta będą wpływać na poprawę aktywności zawodowej mieszkańców.

Obszar strategiczny: Gospodarka

Cel strategiczny dla obszaru rewitalizacji: Rozwój gospodarczy i zmniejszenie stopy bezrobocia.

Z analizy wynika, że gospodarka w Gminie Ostrów Mazowiecka boryka się z kilkoma problemami, które są ze sobą powiązane. Jednym z nich jest mała liczba podmiotów gospodarczych działających na terenie Gminy. Skutkuje to wysoką stopą bezrobocia powodującą i zwiększającą prawdopodobieństwo wystąpienia problemów społecznych, jak alkoholizm, wykluczenie społeczne czy wyuczona bezradność. Podjęcie działań rewitalizacyjnych w tym obszarze ma na celu rozwój gospodarki oraz zmniejszenie bezrobocia. Wspieranie rolnictwa, rozszerzanie oferty inwestorskiej przyciągającej zewnętrznych inwestorów oraz promowanie i wzmacnianie lokalnej przedsiębiorczości pomogą zniwelować wymienione problemy.

Obszar strategiczny: Społeczeństwo

Cel strategiczny dla Gminy Ostrów Mazowiecka: Zapobieganie wykluczeniu społecznemu mieszkańców. Poprawa jakości życia.

Działania realizowane w sferze społecznej przyczynią się do podwyższenia jakości życia mieszkańców zapobiegania wykluczeniu społecznemu, które głównie dotyczą osoby dotknięte problemami społecznymi.

Obszar strategiczny: Społeczeństwo

Cel strategiczny dla obszaru rewitalizacji: Poprawa jakości życia mieszkańców.

Na jakość życia wpływa stopień rozwoju gospodarki, infrastruktury technicznej oraz społecznej. Istotne jest również posiadanie alternatyw spędzania wolnego czasu oraz integrowania się z innymi mieszkańcami. Wszystkie wymienione elementy w Gminie Ostrów Mazowiecka wymagają wsparcia i interwencji. Działania podjęte w celu powiększenia zasobów mieszkaniowych, upowszechnienia i poprawienia infrastruktury technicznej, stworzenia miejsc do rekreacji i integracji, niewątpliwie zaktywizują pozytywnie wpływ na społeczność lokalną.

Obszar strategiczny: Przestrzeń i środowisko

Cel strategiczny dla Gminy Ostrów Mazowiecka: Podniesienie jakości działań związanych ze środowiskiem.

Podniesienie działań związanych ze środowiskiem będzie miało wpływa na poprawę jakości życia mieszkańców, eliminację niekorzystnego wpływu na środowisko oraz uatrakcyjnienie terenu.

Obszar strategiczny: Przestrzeń i środowisko

Cel strategiczny dla obszaru rewitalizacji: Poprawa ładu przestrzenno-funkcjonalnego oraz stanu środowiska naturalnego.

Podwyższenie standardu funkcjonalności oraz estetyki zagospodarowania przestrzennego rewitalizowanych obszarów uatrakcyjni teren zarówno dla mieszkańców jak i potencjalnych turystów czy inwestorów. W zakresie rewitalizacji zaleca się podjęcie remontów budynków, renowacji zabytków, poprawy stanu dróg. Usprawnienie działań z zakresu ochrony środowiska pozytywnie wpłynie na jego stan oraz zniweluje negatywne skutki związane z rozwojem techniczno-gospodarczym.

12.3. Uzasadnienie celów rewitalizacyjnych i ich wpływ na niwelowanie koncentracji zjawisk negatywnych

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Ostrów Mazowiecka zakłada realizację 3 celów strategicznych oraz 12 celów operacyjnych. Poniżej przedstawiona numeracja celów operacyjnych w ramach obszarów strategicznych posłuży do oceny ich zasadności w kontekście niwelowania zjawisk negatywnych.

Tabela 11 Numeracja celów operacyjnych

Nr	Cel operacyjny
1.1.	Rozwój nowoczesnych form rolnictwa.
1.2.	Rozszerzanie i promowanie oferty inwestorskiej
1.3.	Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa.
1.4.	Wspieranie i rozwój lokalnej przedsiębiorczości.
2.1.	Zwiększenie zasobów mieszkaniowych Gminy.
2.2.	Poszerzenie i upowszechnienie infrastruktury kulturalno-rekreacyjnej.
2.3.	Aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu.
2.4.	Rozwój infrastruktury techniczno-sanitarnej.
3.1.	Poprawa stanu dróg.
3.2.	Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków.
3.3.	Renowacja zabytków.
3.4.	Usprawnienie działań z zakresu ochrony środowiska naturalnego.

Źródło: Opracowanie własne

Poziom wpływu poszczególnych celów operacyjnych na zjawiska kryzysowe, a tym samym zasadności ich realizacji został oceniony na podstawie analizy potrzeb rewitalizacyjnych w skali 1-3, gdzie:

- **1:** niski poziom wpływu na zjawisko kryzysowe;
- **2:** średni poziom wpływu na zjawisko kryzysowe;
- **3:** wysoki poziom wpływu na zjawisko kryzysowe.

		Cele operacyjne:	Gospodarka				Społeczeństwo				Przestrzeń i środowisko			
			1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	3.1.	3.2.	3.3.	3.4.
problemy społeczne	Bezrobocie	2	3	3	3	1	1	2	1	1	1	1	1	
	Ubóstwo	2	3	3	3	3	2	3	3	1	2	1	1	
	Przestępczość	2	3	3	3	2	2	3	2	1	1	1	1	
	Alkoholizm	1	2	2	2	1	2	2	2	1	1	1	1	
	Niski poziom edukacji	1	2	3	2	2	2	3	1	1	1	1	1	
	Niski poziom kapitału społecznego	1	2	3	2	2	2	3	2	1	2	1	1	
	Niski poziom uczestnictwa w życiu publicznym	1	2	3	2	2	2	3	2	1	2	1	1	
	Niski poziom uczestnictwa w życiu kulturalnym	1	2	2	2	2	2	3	2	1	2	1	1	
problemy gospodarcze	Niski stopień przedsiębiorczości	3	3	3	3	2	2	1	2	1	2	1	1	
	Słaba kondycja przedsiębiorstw	3	3	3	3	2	1	1	1	1	1	1	1	
problemy przestrzenno-funkcjonalne	Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną	3	2	1	1	3	1	2	3	3	3	3	1	
	Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę społeczną	1	2	1	1	3	3	3	2	2	2	2	1	
	Niedostosowanie rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru	2	3	1	1	2	1	1	3	3	3	3	2	
	Brak lub niska jakość terenów publicznych	2	3	1	1	2	1	1	3	3	3	3	3	
Problemy techniczne	Degradacja stanu technicznego obiektów budowlanych	2	3	1	1	2	1	1	3	3	3	3	3	
	Brak wyposażenia w rozwiązania techniczne umożliwiające efektywne korzystanie z obiektów budowlanych	1	3	1	1	2	1	1	3	3	3	1	1	

13. Lista planowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Zgodnie z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 - 2020*, oraz *Ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015r.* dotyczącymi zasad przygotowania programów rewitalizacji (lub dokumentów równorzędnych) w perspektywie finansowej 2014-2020, projekty rewitalizacyjne zostały podzielone na projekty kluczowe (składane w konkursie o dofinansowanie w ramach działania 6.2 „Rewitalizacja obszarów zmarginalizowanych”, tworzące tzw. „Listę A”) oraz projekty komplementarne pozostające w synergii z projektami Listy B.

W ramach całościowego procesu rewitalizacji obszarów zdegradowanych Gminy Ostrów Mazowiecka zaplanowano 12 projektów – 10 kluczowych oraz 2 komplementarne.

W poniższych zestawieniach przedstawiono informacje na temat projektów zakwalifikowanych do projektów kluczowych oraz komplementarnych. Zaproponowane realizacje dotyczą między innymi modernizacji oraz nadawania nowych funkcji użytkowych budynkom popegeerowskim, budowy siłowni, placów zabaw, tworzenia oferty rekreacyjno-kulturalnej oraz remontów budynków.

13.1. Lista A: projekty kluczowe

W poniższej tabeli zaprezentowano szczegółowe informacje związane z projektami, które zostały wybrane jako kluczowe. Przede wszystkim ze względu na to, że ich lokalizacja zawiera się na terenie wyznaczonym do rewitalizacji. Pomimo projektów infrastrukturalnych, zgłoszone zostały działania, które mają na celu zapewnienia wsparcia osobom dotkniętym wykluczeniem społecznym. Należy zaznaczyć, że dla mieszkańców Gminy Ostrów Mazowiecka **najważniejszymi działaniami są te skierowane do społeczności lokalnej.**

Dzięki realizacji poszczególnych działań **poprawi się bezpieczeństwo obszaru:** bezpośrednio poprzez zminimalizowanie uszkodzeń na budynkach, ale także pośrednio poprzez zmniejszenie sytuacji niebezpiecznych. Wskazany w ten sposób obszar nie będzie już stanowić terenu wykluczonego, lecz zostanie nadana mu nowa funkcja. Dzięki temu w przyszłości może przyczynić się to do zwiększenia turystyki, co może również pozytywnie wpłynąć na lokalny rynek pracy.

Działania skierowane do najmłodszych przyczynią się do **budowania więzi lokalnej** już od najmłodszych lat. Dzieci spędzające czas na świeżym powietrzu w towarzystwie rówieśników będą odczuwały większą przynależność do otoczenia. Dodatkowo prace w tym kierunku przyczynią się do promowania aktywności fizycznej.

Remont przedszkola przyczyni się nie tylko do **zwiększenia bezpieczeństwa dzieci**, ale przyczyni się również do ich lepszego rozwoju, a także do aktywizacji matek pozostających na urloпах wychowawczych. Realizacja zaplanowanych prac przyczyni się do zminimalizowania negatywnych zjawisk, których kumulacją charakteryzuje się wybrany obszar.

Poprawa warunków w budynkach wpłynie na **zwiększenie komfortu przebywających tam osób**, a budynki nie będą ulegały szybkiej degradacji. Ważnym aspektem społecznym będzie także wzmocnienie poczucia przynależności mieszkańców do danej dzielnicy. Pozwoli to na utożsamianie się z miejscem zamieszkania i tym samym zwiększy staranność o zachowanie porządku oraz czystości na terenie rewitalizacji. Mieszkańcy nie będą wówczas wykluczeni społecznie, dzięki temu sam obszar może stać się w przyszłości atrakcyjnym miejscem dla potencjalnych mieszkańców lub deweloperów. Wszystkie działania przyczynią się do rozwoju kapitału społecznego.

1. Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Gminy.

Lokalizacja projektu: Komorowo

Podmiot/ y realizujący/e projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka, Gminna Biblioteka Publiczna w Ostrowi Mazowieckiej z siedzibą w Nagoszewie z filią w Komorowie

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Projekt ma na celu utworzenie w Gminie Ostrów Mazowiecka oferty kulturalnej dla mieszkańców. Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na problemy związane ze słabą i niedostatecznie rozwiniętą ofertą kulturową obszaru oraz brakiem możliwości realizacji zgłaszanych inicjatyw oraz potrzeb w zakresie

nowych inicjatyw. Na rewitalizowanym obszarze osoby starsze oraz niepełnosprawne nie mają możliwości skorzystania z oferty kulturalnej na wysokim poziomie. Propozycja niniejszego działania jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców. W roku 2014 na terenie miejscowości zorganizowano Dożynki Gminne, które pokazały jak bardzo podobne działania są pożądane przez lokalną społeczność. Ich realizacji przyczyni się do aktywizacji osób starszych oraz niepełnosprawnych.

Cel projektu: Projekt ma na celu stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Gminy Ostrów Mazowiecka. Realizacja działania przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności turystyczno kulturowej obszaru, poprawy warunków i jakości świadczonych usług kulturowych o zasięgu ponad lokalnym. Przedsięwzięcie to skutkować będzie zwiększeniem uczestnictwa społeczeństwa w życiu kulturalnym, poprawą jakości życia mieszkańców dzięki lepszemu dostępowi do wysokiej jakości usług z zakresu kultury, poprawą wizerunku i atrakcyjności obszaru jako miejsca zamieszkania i inwestowania a także wzrostem przywiązania do regionu, budując tym samym tożsamość lokalną. W wyniku realizacji projektu nastąpi integracja społeczeństwa, wzrośnie aktywność społeczności lokalnej oraz zostanie ułatwiona realizacja inicjatyw i projektów mieszkańców gminy.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań stanowić będzie organizacja różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych dla mieszkańców.

Realizacja wskaźników rezultatu: Projekt przyczyni się do integracji społeczności lokalnej oraz stworzenia miejsca spędzania wolnego czasu.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
3. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

2. Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie.

Lokalizacja projektu: Komorowo, ul. Bociańskiego – Przedszkole Samorządowe

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka w partnerstwie z Przedszkolem Samorządowym w Komorowie

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Dzieci korzystające z usług Przedszkola Samorządowego zlokalizowanego na ul. Bociańskiego nie mają zapewnionych dobrych warunków do odpowiedniego rozwoju i edukacji. W budynku znajdują się za to niewykorzystane pomieszczenia, których adaptacja przyczynić się może do poprawy warunków w budynku. Projekt będzie kolejnym krokiem do podniesienia edukacji i rozwoju najmłodszych. W roku 2015 dzięki środkom pozyskanym z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 plac zabaw znajdujący się przy Przedszkolu Samorządowym został wyposażony o niezbędną infrastrukturę.

Cel projektu: Celem ogólnym projektu jest poprawa dostępności i jakości kształcenia poprzez zapewnienie odpowiedniej jakości infrastruktury oświatowo-edukacyjnej. Celem bezpośrednim projektu jest poprawa dostępności, warunków, i jakości kształcenia na poziomie przedszkolnym poprzez remont, wyposażenie i zagospodarowanie niewykorzystanej przestrzeni Przedszkola. Realizacja inwestycji wpłynie na poprawę kształcenia. Będzie ona widoczna przed wszystkim poprzez rozwiązanie problemów związanych z brakiem miejsc w obiekcie. Wyremontowanie i przebudowanie wnętrza obiektu pozwoli na zwiększenie liczby podopiecznych oraz poprawę komfortu prowadzenia zajęć.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 3 Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców.
- Celu strategicznego 2; celu operacyjnego 4 Rozwój infrastruktury techniczno – sanitarnej

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań stanowi adaptacja dotychczas niewykorzystanych pomieszczeń na potrzeby Przedszkola Samorządowego w Komorowie.

Realizacja wskaźników rezultatu: Projekt przyczyni się do poprawy bezpieczeństwa i poziomu edukacji dzieci oraz umożliwi młodym osobom przebywającym na urloпах macierzyńskich/tacierzyńskich powrót do pracy, poprzez oddanie dzieci do przedszkola.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

Rysunek 7 Przedszkole Samorządowe w Komorowie

Źródło: Plan Odnowy Miejscowości Komorowo

3. Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie.

Lokalizacja projektu: Komorowo

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Ludność Komorowa stanowi zarówno duża liczba osób starszych jak i bardzo młodych. Grupy te, szczególnie osoby dojrzałe (byli wojskowi), są dotknięte wykluczeniem społecznym, ze względu m.in. na brak miejsca do spędzania wspólnie wolnego czasu. Propozycja projektu jest reakcją na potrzeby mieszkańców. W roku 2014r. organizacja spotkań na terenie Komorowa (np. Dożynki Gminne) pokazały potrzebę stworzenia takiego miejsca.

W Komorowie znajduje się stare, niewykorzystane dawne biuro przepustek.

Cel projektu: Głównym celem projektu nadanie dawnemu biuru przepustek nowych funkcji użytkowych poprzez stworzenie miejsca integracji i spotkań społeczności lokalnej. Jego celem jest również integracja społeczności lokalnej przez oddolne, niekomercyjne działania oparte na współpracy. Miejsce spotkań, będące efektem niniejszego przedsięwzięcia wpłynie na poszerzenie oferty kulturalnej miejscowości Komorowo.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 3 Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu
- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 2 Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków

Zakres realizowanych działań:

- Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie

Realizacja wskaźników rezultatu: Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do stworzenia ogólnodostępnego miejsca spotkań społeczności lokalnej.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.
4. Budowa placu zabaw przy ul. Bociańskiego w Komorowie.

Lokalizacja projektu: Komorowo, ul. Bociańskiego

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Na terenie brak miejsca integracji społeczności lokalnej w każdej grupie wiekowej.

Cel projektu: Głównym celem realizacji projektu jest zaspokojenie potrzeb w zakresie bezpiecznego spędzania wolnego czasu przez dzieci oraz podniesienie jakości i atrakcyjności

przeźreni rewitalizowanego obszaru poprzez budowę placu zabaw co wpłynie na wzrost miejsc rekreacji i turystyki na wskazanym terenie. Dodatkowo celem realizacji projektu jest zagospodarowanie niewykorzystanego terenu przy dawnym biurze przepustek.

Remont dawnego biura przepustek oraz budowa placu zabaw pozwoli na wspólne i aktywne spędzanie czasu wolnego całych rodzin.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

Zakres realizowanych działań: W zakresie realizowanego zadania znajduje się budowa placu zabaw.

Realizacja wskaźników rezultatu: Prognozowany rezultaty realizacji przedsięwzięcia stanowi integracja międzypokoleniowa oraz stworzenie miejsca bezpiecznego spędzania czasu dla dzieci.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
3. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

5. Działania z zakresu aktywizacji osób starszych.

Lokalizacja projektu: Komorowo

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka, GOPS

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Miejscowość Komorowo zamieszkiwana jest przez znaczną liczbę osób starszych, byłych wojskowych, którzy nie mają możliwości spędzania wolnego czasu.

Cel projektu: Głównym celem projektu jest aktywizacja osób starszych. Przedsięwzięcie przyczyni się także do realizacji własnych pasji, zdobywania nowych, przydatnych umiejętności oraz nawiązania kontaktów i pozytywnych relacji międzypokoleniowych. W wyniku realizacji projektu nastąpi integracja społeczeństwa, wzrośnie aktywność społeczności lokalnej oraz zostanie ułatwiona realizacja inicjatyw i projektów mieszkańców gminy.

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań stanowi organizacja różnego rodzaju akcji na rzecz aktywizacji osób starszych.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 4 Wspieranie i rozwój lokalnej przedsiębiorczości
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

Realizacja wskaźników rezultatu: Proponowanym rezultatem projektu jest zwiększenie aktywności seniorów.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
3. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

6. Stworzenie świetlicy w Zalesiu.

Lokalizacja projektu: Zalesie

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Na terenie brak miejsca spotkań społeczności lokalnej w każdej grupie wiekowej. W miejscowości Zalesie (stan na roku 2016) nie ma żadnej placówki oświaty, jak również świetlicy wiejskiej. Dodatkowo, na terenie

miejsowości nie działają organizacje pozarządowe. Odległość do miasta Ostrów Mazowiecka sprawia, że mieszkańcy Zalesia są pozbawieni dostępu do oferty kulturalnej.

Cel projektu: Głównym celem projektu jest integracja społeczna mieszkańców oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Projekt ma również na celu stworzenie miejsca integracji i aktywizacji mieszkańców gminy, zapewnienie atrakcyjnej oferty spędzania wolnego czasu, wzrost poziomu integracji międzypokoleniowej oraz budowanie tożsamości lokalnej. W wyniku realizacji projektu nastąpi integracja społeczeństwa, wzrośnie aktywność społeczności lokalnej oraz zostanie ułatwiona realizacja inicjatyw i projektów mieszkańców gminy. Stworzenie miejsca spotkań i integracji społeczności lokalnej może zaowocować powstaniem w przyszłości Koła Gospodyń Wiejskich czy Kółka Rolniczego. Realizacja projektu stworzenia świetlicy wpłynie również na zwiększenie oferty kulturalnej miejscowości Zalesie, ponieważ będzie to miejsce do organizacji różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 3 Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu
- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 2 Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań stanowi stworzenie świetlicy poprzez zagospodarowanie pomieszczenia budynku popegeerowskiego.

Realizacja wskaźników rezultatu: Proponowanym rezultatem projektu jest zwiększenie aktywności mieszkańców i budowanie wśród nich tożsamości lokalnej.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.

2. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
3. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

7. Budowa placu zabaw w Zalesiu.

Lokalizacja projektu: Zalesie

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Na terenie brak miejsca spotkań społeczności lokalnej w każdej grupie wiekowej.

Cel projektu: Głównym celem realizacji projektu jest zagospodarowanie przestrzeni publicznej, zaspokojenie potrzeb w zakresie bezpiecznego spędzania wolnego czasu przez dzieci oraz podniesienie jakości i atrakcyjności przestrzeni rewitalizowanego obszaru poprzez budowę placu zabaw co wpłynie na wzrost miejsc rekreacji i turystyki na wskazanym terenie. Dodatkowo celem realizacji projektu jest zagospodarowanie niewykorzystanego terenu przy dawnym biurze przepustek. Realizacja projektu przyczyni się także do wzrostu aktywności fizycznej dzieci oraz integracji międzypokoleniowej. W wyniku realizacji projektu nastąpi integracja społeczeństwa, wzrośnie aktywność społeczności lokalnej oraz zostanie ułatwiona realizacja inicjatyw i projektów mieszkańców gminy.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

Zakres realizowanych działań: W zakresie realizowanego zadania znajduje się budowa placu zabaw.

Realizacja wskaźników rezultatu: Prognozowany rezultaty realizacji przedsięwzięcia stanowi integracja międzypokoleniowa oraz wzrost aktywności fizycznej dzieci.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
3. Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną.

8. Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu.

Lokalizacja projektu: Zalesie

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka, GOPS

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Na terenie realizacji projektu zauważalne jest wysokie bezrobocie oraz problemy z znalezieniem zatrudnienia. Dotyka ono głównie ludzi młodych, którzy pozostają bezrobotni ze względu na kwalifikacje niedostosowane do rynku pracy oraz znaczną odległość miejscowości Zalesie od miasta Ostrów Mazowiecka (gdzie mogliby nie tylko znaleźć zatrudnienie, ale również doskonalić swoje umiejętności).

Cel projektu: Głównym celem aktywizacji zawodowej jest nabywanie oraz utrwalanie nawyków związanych z świadczeniem pracy w czego zakresie znajduje się dokładne wykonywanie powierzonych czynności oraz pracy w nałożonych normach czasowych. Nierzadko trudności w podejmowaniu pracy wynikają z posiadanych nieodpowiednich dla rynku pracy kwalifikacji zawodowych. Realizacja projektu przyczyni się do podnoszenia umiejętności zawodowych oraz ułatwienia mieszkańcom podejmowania aktywności zawodowej.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 3 Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 2 Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań obejmuje organizacja różnego rodzaju szkoleń, kursów oraz staży zawodowych dla mieszkańców.

Realizacja wskaźników rezultatu:

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.
2. Liczba projektów z zakresu aktywizacji zawodowej.
3. Liczba projektów zwiększających kwalifikacje zawodowe mieszkańców.

9. Remont świetlicy w Komorowie

Lokalizacja projektu: Komorowo, ul. Mazowiecka

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Remont świetlicy

Cel projektu: Głównym celem projektu jest stworzenie ogólnodostępnego miejsca spotkań, integracji społeczności lokalnej.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 3 Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu
- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 2 Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków

Zakres realizowanych działań: Zakres realizowanych działań obejmuje zwiększenie wspólnej przestrzeni dla społeczności lokalnej.

Realizacja wskaźników rezultatu:

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną.

10. Zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego.

Lokalizacja projektu: Komorowo, Aleja Powstania Listopadowego

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Teren przy pomnikach jest zaniedbany i ulega zniszczeniom poprzez zachowania wandalizmu. Obecnie teren przy pomnikach jest miejscem spotkań młodzieży spożywającej alkohol. Nieodpowiednie zachowania osób będących pod wpływem alkoholu wpływa negatywnie na poczucie bezpieczeństwa pozostałych mieszkańców przebywających na tym terenie.

Cel projektu: Głównym celem projektu jest zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego, co przyczyni się do ochrony dziedzictwa narodowego. Projekt przyczyni się do społecznej aktywizacji osób starszych.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 1 Rozszerzenie i promowanie oferty inwestorskiej
- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu
- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 3 Renowacja zabytków

Zakres realizowanych działań:

- montaż podświetlenia pomników
- montaż monitoringu
- zakup ławek
- ułożenie kostki przy alei
- zakup koszy na śmieci
- zagospodarowanie terenu wokół (uporządkowanie trawników, budowa chodnika)
- remont drogi wraz z oświetleniem

- budowa deptaku (odcinek ścieżki rowerowej wraz z oświetleniem i montażem wspomnianych wcześniej ławek)

Realizacja wskaźników rezultatu: Rezultatem niniejszego przedsięwzięcia jest zagospodarowanie terenu przy 7 pomnikach powstania listopadowego oraz zmniejszenie aktów wandalizmu na tym terenie. Stworzy to możliwość spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu (miejsce do spacerów).

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
2. Liczba projektów z zakresu poprawy jakości ochrony środowiska.

Rysunek 8 Aleja Powstania Listopadowego w Komorowie

Źródło: Plan Odnowy Miejscowości Komorowo

W poniższej tabeli znajduje się podsumowanie projektów kluczowych w ramach Listy A.

Tabela 12 Lista A: projekty kluczowe

Projekty kluczowe			
Nr	Nazwa projektu	Opis projektu	Prognozowane rezultaty
1.	Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Gminy.	Organizacja wydarzeń kulturalnych dla mieszkańców Gminy.	Aktywizacja społeczna i kulturalna oraz integracja społeczności lokalnej.
2.	Remont Przedszkola Samorządowego przy ul.	Adaptacja niewykorzystanych pomieszczeń na potrzeby	Stworzenie dzieciom uczęszczającym do przedszkola

Projekty kluczowe			
	Bociańskiego w Komorowie.	przedszkola.	lepszich warunków do rozwoju.
3.	Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie.	Przywrócenie funkcji użytkowych budynku. Stworzenie tam miejsca spotkań i integracji społeczności lokalnej.	Zwiększenie integracji społecznej oraz aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców Gminy.
4.	Budowa placu zabaw przy ul. Bociańskiego w Komorowie.	Stworzenie placu zabaw na niezagospodarowanym terenie przy dawnym biurze przepustek.	Zwiększenie integracji społecznej i międzypokoleniowej oraz upowszechnienie dostępu do infrastruktury rekreacyjnej.
5.	Działania z zakresu aktywizacji osób starszych.	Organizacja wydarzeń aktywizujących i integrujących seniorów.	Aktywizacja seniorów i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu tej grupy.
6.	Stworzenie świetlicy w Zalesiu.	Stworzenie świetlicy w budynku popegeerowskim.	Wzrost aktywności społecznej mieszkańców oraz ułatwienie dostępu do infrastruktury rekreacyjnej.
7.	Budowa placu zabaw w Zalesiu.	Budowa placu zabaw oraz poprawa stanu przestrzeni publicznej.	Wzrost aktywności fizycznej dzieci oraz integracja międzypokoleniowa.
8.	Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu.	Organizacja kursów i szkoleń z zakresu aktywizacji zawodowej oraz tworzenie miejsc praktyk i staży.	Aktywizacja zawodowa, zmniejszenie stopy bezrobocia.
9.	Remont świetlicy w Komorowie	Remont budynku dawnej strażnicy, termomodernizacja budynku.	Stworzenie miejsca spotkań, aktywizacji społeczności lokalnej.
10.	Zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego.	Montaż podświetlenia pomników, monitoring, zakup ławek, ułożenie kostki brukowej przy alei, zakup koszy na śmieci.	Zagospodarowanie terenu, zwiększenie estetyki i zmniejszenie liczby aktów wandalizmu. Kulturowanie dziedzictwa narodowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie fiszek projektowych

13.2. Lista B: projekty komplementarne

Poniżej przedstawiona została lista projektów komplementarnych. Pomimo, że są to projekty infrastrukturalne każdy z nich tworzy efekt synergii z proponowanymi powyżej.

1. Remont pomników w Komorowie- Aleja Powstania Listopadowego

Lokalizacja projektu: Komorowo, Aleja Powstania Listopadowego

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Pomniki są zaniedbane i ulegają zniszczeniom poprzez zachowania wandalizmu oraz działania warunków atmosferycznych. Obecnie teren przy pomnikach jest miejscem spotkań młodzieży spożywającej w tym miejscu alkohol. Nieodpowiednie zachowania osób będących pod wpływem alkoholu wpływa negatywnie na poczucie bezpieczeństwa pozostałych mieszkańców przebywających na tym terenie. Ponadto pomniki coraz częściej stają się przedmiotem aktów wandalizmu.

Obiekt, będący przedmiotem niniejszego projektu zlokalizowany jest na obszarze, który cechuje się kumulacją negatywnych zjawisk społecznych, w tym przestępczości, a także problemów funkcjonalno-przestrzennych i technicznych.

Cel projektu: Głównym celem projektu jest wykonanie prac konserwatorskich przy pomnikach, co przyczyni się do ochrony dziedzictwa narodowego. Projekt przyczyni się do społecznej aktywizacji osób starszych. Realizacja projektu ma na celu ocalenie od zniszczenia jedne z największych zabytków rzemiosła artystycznego na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka, które są dla mieszkańców Gminy cennymi wspomnieniami oraz elementami upamiętniającymi przeszłość. Zwiększona zostanie rola zabytków w rozwoju turystycznym Gminy, co przyczyni się do jej promocji. W miejscu tym, poza możliwością obcowania z historią, starsze osoby, dotychczas pozostające w cieniu, będą mogły porozmawiać o historii.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 1; celu operacyjnego 1 Rozszerzenie i promowanie oferty inwestorskiej

- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu
- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 3 Renowacja zabytków

Realizacja wskaźników rezultatu: Rezultatem niniejszego przedsięwzięcia jest remont 7 pomników powstania listopadowego oraz zmniejszenie aktów wandalizmu na tym terenie. Stworzy to możliwość spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu (miejsce do spacerów).

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów z zakresu rozszerzenia oferty i infrastruktury kulturalno – rekreacyjnej.
2. Liczba projektów z zakresu poprawy jakości ochrony środowiska.

2. Termomodernizacja i remont budynku na terenie dawnego PGR w Zalesiu.

Lokalizacja projektu: Zalesie

Podmiot realizujący projekt/ przedsięwzięcie: Gmina Ostrów Mazowiecka

Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu: Budynek popegeerowski w miejscowości Zalesie ulega degradacji. Jego remont przyczyni się do poprawy wizerunku miejscowości.

Cel projektu: Projekt ma na celu podniesienie standardu technicznego budynku użyteczności publicznej przeznaczonego na mieszkania socjalne wykonanie termomodernizacji, instalacji źródeł energii oraz modernizacji pomieszczeń i zakupu wyposażenia zaplecza socjalnego. Realizacja projektu przyczyni się do poprawy warunków życia ludzi potrzebujących. W wyniku realizacji projektu nastąpiła integracja społeczeństwa wiejskiego, wzrosła aktywność społeczności lokalnej oraz ułatwiona została realizacja inicjatyw i projektów gminy. Realizacja niniejszego zadania przyczyni się również do poprawy wizerunku wsi.

Projekt przyczyni się do realizacji:

- celu strategicznego 2; celu operacyjnego 1 Zwiększenie zasobów mieszkaniowych Gminy oraz celu operacyjnego 3 Aktywizacja społeczno – kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu

- celu strategicznego 3; celu operacyjnego 2 Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków

Zakres realizowanych działań:

- Termomodernizacja i remont budynku popegeerowskiego m.in.:
  - Remont elewacji budynku
  - Ocieplenie ścian zewnętrznych i stropów budynku
  - Wymiana stolarki okiennej
  - Wymiana pokrycia dachowego
- Stworzenie mieszkań socjalnych

Realizacja wskaźników rezultatu: Realizacja projektu przyczyni się do poprawy wizerunku wsi poprzez termomodernizację i remont starego, opuszczonego budynku popegeerowskiego.

Wskaźniki rezultatu:

1. Liczba projektów z zakresu poszerzenia zasobów mieszkaniowych.
2. Liczba projektów poprawiających stan infrastruktury technicznej budynków mieszkalnych oraz dostosowujących ją do potrzeb mieszkańców.
3. Liczba projektów z zakresu poprawy jakości ochrony środowiska.

Rysunek 9 Budynek popegeerowski w miejscowości Zalesie ulegający degradacji.

Źródło: Urząd Gminy Ostrów Mazowiecka

Tabela 13 Lista B: projekty komplementarne

Projekty komplementarne			
Nr	Nazwa projektu	Opis projektu	Prognozowane rezultaty
1.	Remont pomników w Komorowie- Aleja Powstania Listopadowego	Remont siedmiu pomników postaci Powstania Listopadowego.	Zagospodarowanie terenu, zwiększenie estetyki i zmniejszenie liczby aktów wandalizmu. Kultywowanie dziedzictwa narodowego.
2.	Termomodernizacja i remont budynku na terenie dawnego PGR w Zalesiu.	Remont i termomodernizacja budynku oraz zagospodarowanie go na mieszkania socjalne.	Poprawa wizerunku wsi oraz zwiększenie liczby mieszkań socjalnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie fiszek projektowych

13.3. Podsumowanie zbiorcze projektów rewitalizacyjnych

Poniższe zbiorcze podsumowanie projektów rewitalizacyjnych przedstawia dane o miejscu ich realizacji na obszarze rewitalizacji oraz o podmiotach wdrażających. Główną odpowiedzialną jednostką jest Gmina Ostrów Mazowiecka, która będzie współpracować z: Gminną Biblioteką

Publiczną w Ostrowi Mazowieckiej, Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Radą Sołecką, Sołtysami, Ochotniczą Strażą Pożarną, mieszkańcami i licznymi organizacjami społecznymi.

Tabela 14 Podsumowanie zbiorcze projektów rewitalizacyjnych

Nr.	Nazwa projektu	Podmioty realizujące projekt	Miejsce realizacji na obszarze rewitalizacji	Harmonogram realizacji projektów	Szacunkowe koszty	Źródła finansowania	Działanie
Projekty kluczowe							
1.	Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Komorowa.	Gmina Ostrów Mazowiecka, Biblioteka Publiczna w Ostrowi Mazowieckiej	Komorowo	2017-2026	60 000 zł/rok	PROW 2014-2020, Budżet Gminy, środki pozyskane z różnego rodzaju fundacji	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
2.	Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie.	Gmina Ostrów Mazowiecka, współpraca z Przedszkolem Samorządowym w Komorowie	Komorowo	-Sierpień 2017 – marzec 2018	800 000,00	Środki unijne, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 10.1,
3.	Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie.	Gmina Ostrów Mazowiecka	Komorowo – ul. Bociańskiego	V 2017 – III 2018	600 000,00 zł	Dofinansowanie unijne (PROW 2014 – 2020, Rpo WM 2014 - 2020), środki z budżetu Gminy Ostrów Mazowiecka	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
4.	Budowa placu zabaw przy ul. Bociańskiego w Komorowie.	Gmina Ostrów Mazowiecka	Komorowo – ul. Bociańskiego	2019	20 000,00 zł	Fundusze unijne	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,

5.	Działania z zakresu aktywizacji osób starszych.	Gmina Mazowiecka, Ośrodek Społecznej	Ostrów Gminny Pomocy	Komorowo	2018 – 2020	120 000,00 zł	Środki rządowe, budżet Gminy, fundusze unijne	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
6.	Stworzenie świetlicy w Zalesiu.	Gmina Ostrów Mazowiecka		Zalesie	2019	100 00,00 zł	Fundusze unijne, budżet Gminy, środki pozyskane z różnego rodzaju fundacji	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
7.	Budowa placu zabaw w Zalesiu.	Gmina Ostrów Mazowiecka		Zalesie	2017	50 000,00 zł	Fundusze Europejskie, budżet Gminy	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
8.	Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu.	Gmina Mazowiecka, Gminny Ośrodek Społecznej	Ostrów Pomocy	Zalesie	I 2017 – XII 2026	100 000,00 zł	Budżet Państwa, budżet Gminy, środki unijne	Działanie 8.2, Działanie 8.3, Działanie 9.1, Działanie 9.3, Działanie 10.2, Działanie 10.3
9.	Remont świetlicy w Komorowie	Gmina Ostrów Mazowiecka		Komorowo ul. Mazowiecka	Czerwiec 2017 – listopad 2017	600 000,00 zł	Środki unijne, budżet Gminy	Działanie 6.2, Działanie 9.1, Działanie 9.2,
10.	Zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego.	Gmina Ostrów Mazowiecka		Komorowo	Marzec 2018 – Grudzień 2018	150 000,00 zł	RPO WM 2014 - 2020	Działanie 5.3, Działanie 6.2, Działanie 9.3

Projekty komplementarne

1.	Remont pomników w Komorowie- Aleja Powstania Listopadowego	Gmina Ostrów Mazowiecka	Komorowo	Marzec 2018 – Grudzień 2018	200 00,00 zł	RPO WM 2014 - 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Działanie 5.3, Działanie 6.2, Działanie 9.3
2.	Termomodernizacja i remont budynku na terenie dawnego PGR w Zalesiu.	Gmina Ostrów Mazowiecka	Zalesie	IV 2017 – XII 2017	1 500 000,00 zł	RPO WM 2014 – 2020	Działanie 4.2, Działanie 4.3, Działanie 6.2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie fiszek projektowych

13.4. Powiązanie planowanych projektów i przedsięwzięć z celami rewitalizacyjnymi

W ramach działań mających na celu wyprowadzenie wyznaczonych do rewitalizacji obszarów z sytuacji kryzysowej zaplanowane realizację 10 projektów kluczowych oraz 2 projektów komplementarnych pozostających w synergii z projektami z listy A. Są one odpowiedzią na cele operacyjne Gminy Ostrów Mazowiecka, co przedstawia tabela poniżej.

Tabela 15 Powiązanie celów operacyjnych Gminy Ostrów Mazowiecka z realizowanymi przedsięwzięciami z Listy A oraz Listy B

OBSZAR	CEL OPERACYJNY	PLANOWANE PROJEKTY I PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE
GOSPODARKA	Rozwój nowoczesnych form rolnictwa.	<ul style="list-style-type: none"> Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu
	Rozszerzanie i promowanie oferty inwestorskiej.	<ul style="list-style-type: none"> Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu
	Tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizacja zawodowa mieszkańców.	<ul style="list-style-type: none"> Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie. Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu
	Wspieranie i rozwój lokalnej przedsiębiorczości.	<ul style="list-style-type: none"> Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie. Budowa placu zabaw przy ul. Bociańskiego w Komorowie. Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu
SPO ŁEC ZEŃ ST WO	Zwiększenie zasobów mieszkaniowych Gminy.	<ul style="list-style-type: none"> Termomodernizacja i remont budynku na

		terenie dawnego PGR w Zalesiu.
	Poszerzenie i upowszechnienie infrastruktury kulturalno-rekreacyjnej.	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Komorowa. • Budowa placu zabaw przy ul. Bociańskiego w Komorowie. • Budowa placu zabaw w Zalesiu.
	Aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu.	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Komorowa. • Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie. • Działania z zakresu aktywizacji osób starszych. • Stworzenie świetlicy w Zalesiu. • Budowa placu zabaw w Zalesiu. • Remont świetlicy w Komorowie
	Rozwój infrastruktury techniczno-sanitarnej.	<ul style="list-style-type: none"> • Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie. •
RZE Ń I ŚRO DO	Poprawa stanu dróg.	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowanie terenu przy pomnikach

		powstania listopadowego.
	Wyremontowanie i poprawa estetyki budynków.	<ul style="list-style-type: none"> • Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie. • Stworzenie świetlicy w Zalesiu. • Remont świetlicy w Komorowie
	Renowacja zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Remont pomników w Komorowie- Aleja Powstania Listopadowego
	Usprawnienie działań z zakresu ochrony środowiska naturalnego.	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego.

Źródło: opracowanie własne

13.5. Wpływ projektów na aspekty problemowe

Prognozuje się, że realizacja zaproponowanych projektów kluczowych oraz komplementarnych, przyniesie wiele korzyści oraz będzie **miała pozytywny wpływ na zdiagnozowane aspekty problemowe.**

Działania związane z modernizacją budynków popegeerowskich i utworzeniem w nich przestrzeni do **integracji i aktywizacji mieszkańców** (np. świetlica lokalna) mają bardzo duży **potencjał społeczny**. Mogą stać się lokalnymi, oddolnymi centrami kultury, w których mieszkańcy Gminy Ostrów Mazowiecka będą się integrować oraz aktywizować. Natomiast utworzenie siłowni zewnętrznej oraz placów zabaw zwiększy aktywność fizyczną i rekreacyjną mieszkańców.

Warto zauważyć, że przedstawione projekty zwracają uwagę na **potrzeby różnych grup społecznych**: dzieci, seniorów, bezrobotnych, tym samym przeciwdziałając i niwelując zjawisko wykluczenia społecznego. Wskazują również na chęć mieszkańców włączenia się w proces

rewitalizacji. Jest to bardzo istotne z punktu widzenia założeń Gminnego Programu Rewitalizacji.

W powyższych zestawieniach pojawiły się również **projekty związane z infrastrukturą techniczną**, także ważne dla pozytywnego funkcjonowania społeczności lokalnej. **Poprawa jakości infrastruktury technicznej**, w znacznym stopniu wpłynie na zwiększenie jakości życia, ogólnego poziomu zadowolenia mieszkańców oraz ich poczucia bezpieczeństwa. Dzięki zaproponowanym realizacjom **zwiększy się również estetyka i ład przestrzeni**, przyczyniając się tym samym do poprawy wizerunku Gminy oraz zwiększenia jej trakcyjności turystycznej i inwestorskiej.

Poniższa tabela przedstawia powiązanie realizowanych działań z problemami pojawiającymi się na obszarze rewitalizacji, wynikających z przedstawionej diagnozy społeczno – gospodarczej, ankiety pogłębiającej obszar rewitalizacji oraz analizy wskaźników.

Tabela 16 Powiązanie zdiagnozowanych problemów i zdiagnozowanych przedsięwzięć

Problem	Planowane projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne
Wysoki wskaźnik bezrobocia	<ul style="list-style-type: none"> • Działania z zakresu aktywizacji zawodowej w Zalesiu.
Brak miejsc integracji społecznej	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Komorowa. • Działania z zakresu aktywizacji osób starszych. • Stworzenie świetlicy w Zalesiu. • Budowa placu zabaw w Zalesiu.
Niska aktywność społeczna	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców Komorowa. • Działania z zakresu aktywizacji osób starszych. • Stworzenie świetlicy w Zalesiu. • Budowa placu zabaw w Zalesiu.
Brak miejsc rekreacyjno - kulturowych	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie oferty kulturalnej dla

	<p>mieszkańców Komorowa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Działania z zakresu aktywizacji osób starszych. • Stworzenie świetlicy w Zalesiu. • Budowa placu zabaw w Zalesiu.
<p>Degradacja infrastruktury technicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Remont Przedszkola Samorządowego przy ul. Bociańskiego w Komorowie. • Remont budynku przy ul. Bociańskiego w Komorowie. • Remont pomników w Komorowie- Aleja Powstania Listopadowego • Termomodernizacja i remont budynku na terenie dawnego PGR w Zalesiu.
<p>Zły stan środowiska naturalnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zagospodarowanie terenu przy pomnikach powstania listopadowego.

Źródło: opracowanie własne

14. Mechanizmy zapewnienia komplementarności rewitalizacji

Skuteczność i efektywność procesu rewitalizacji warunkuje wielokierunkowość działań na rzecz społecznej, przestrzennej i ekonomicznej odnowy obszarów zdegradowanych. Istotne jest także angażowanie wszystkich zainteresowanych podmiotów – Interesariuszy Programu. Bardzo ważnym czynnikiem zwiększającym skuteczność działań rewitalizacyjnych jest również zapewnienie komplementarności i integracji podjętych projektów i działań rewitalizacyjnych. Konieczne jest zapewnienie komplementarności przestrzennej, problemowej, proceduralno-instytucjonalnej, międzyokresowej oraz źródeł finansowania.

Komplementarność przestrzenna oznacza wymóg brania pod uwagę powiązań pomiędzy projektami realizowanymi na terenie objętym rewitalizacją, a działaniami wprowadzanymi na obszarze określonym, jako niezdegradowany, ale oddziałującymi na przestrzeń rewitalizowaną. Dzięki tej zasadzie program rewitalizacji jest efektywniejszy, a wprowadzane przedsięwzięcia lepiej się dopełniają. Zapewnianie komplementarności przestrzennej zapobiega również przesuwaniu problemów społecznych na inne tereny.

Komplementarność problemowa zapewnia podejmowanie działań rewitalizacyjnych, które dopełniają się tematycznie. Tym samym sprawiając, że oddziałują na obszar zdegradowany we wszystkich istotnych aspektach funkcjonowania gminy (przestrzennym, społecznym i gospodarczym). Zapobiega fragmentaryzacji i ułatwia całościowe spojrzenie na realizowany program rewitalizacji. Dla komplementarności problemowej istotne jest, aby przedstawić pożądany stan, do którego ma doprowadzić realizacja programu rewitalizacji (oraz wskaźniki go określające). Oznacza również konieczność powiązania działań w nim zawartych z decyzjami i dokumentami strategicznymi gminy.

Komplementarność proceduralno-instytucjonalna polega na zarządzaniu programem rewitalizacji umożliwiającym efektywne współdziałanie różnych podmiotów, instytucji oraz uzupełnianie się procedur. Wykreowany system zarządzania określa na przykład sposób podejmowania decyzji oraz stopień włączania społeczności lokalnej w proces rewitalizacji.

Komplementarność międzyokresowa pomaga zachować ciągłość programową - kontynuowanie lub rozwijanie wsparcia z polityki spójności z lat 2007-2013. Projekty w

ramach polityki spójności na lata 2014-2020 powinny być oparte o analizę dotychczasowych działań rewitalizacyjnych.

Komplementarność źródeł finansowania polega na umiejętnym uzupełnianiu iłączeniu wsparcia ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Zasada ta ma również na celu zapobieganie sytuacjom podwójnego finansowania.

15. Mechanizmy partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji

Przygotowywanie oraz wdrażanie Gminnego Programu Rewitalizacji opiera się na zasadach partnerstwa oraz partycypacji społecznej. Mechanizm partycypacji społecznej obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób aktywizujący Interesariuszy, poprzez przeprowadzanie wśród nich badań oraz konsultacji społecznych.

Partycypacja społeczna wpisana jest w proces rewitalizacji, na każdym jego etapie: diagnozy, programowania, wdrażania i monitorowania.

Ważna jest systematyczna komunikacja z Interesariuszami programu, którymi są: osoby, instytucje lub ich grupy, na które bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje Gminny Program Rewitalizacji. To także podmioty wpływające na rezultaty procesu rewitalizacyjnego, zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny. Zalicza się do nich mieszkańców obszaru rewitalizacji, właścicieli, użytkowników nieruchomości, podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym terenie (w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego). A także podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność gospodarczą lub społeczną (w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne oraz organy władzy publicznej). Należy zaznaczyć, że istotną osią partycypacji społecznej jest integralność działań i reagowanie na aktywność wszystkich podmiotów rewitalizacji.

Działania z zakresu partycypacji społecznej polegają głównie na:

- Poznaniu potrzeb i oczekiwań Interesariuszy oraz dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami;
- Prowadzeniu, skierowanych do Interesariuszy, działań edukacyjnych i informacyjnych o procesie rewitalizacji, w tym o istocie, celach, zasadach prowadzenia rewitalizacji, wynikających z ustawy, oraz o przebiegu tego procesu;
- Inicjowaniu, umożliwianiu i wspieraniu działań służących rozwijaniu dialogu między Interesariuszami oraz ich integracji wokół rewitalizacji;
- Zapewnieniu udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji, w szczególności gminnego programu rewitalizacji;

- Wspieraniu inicjatyw zmierzających do zwiększania udziału Interesariuszy w przygotowaniu i realizacji gminnego programu rewitalizacji;
- Zapewnieniu w czasie przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji możliwości wypowiedzenia się przez Interesariuszy².

W ramach prowadzonych prac nad Gminnym Programem Rewitalizacji, szczególny nacisk został położony na włączenie mieszkańców, przedsiębiorców oraz wszystkich interesariuszy w proces rewitalizacji. Przeprowadzone zostały badania ankietowe z mieszkańcami miasta w formie:

1. badania metodą CAWI – konsultacje nad Projektem GPR,
2. badania metodą CAWI – ankieta pogłębiająca obszar rewitalizacji ,
3. badania metodą CATI,
4. warsztaty

Tak szerokie zastosowanie różnych technik badawczych pozwoliło na dotarcie do dużej liczby mieszkańców miasta. Przygotowane zostały także plakaty zachęcające mieszkańców do wzięcia udziału w ankietach.

---

² Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa, 3 lipca 2015 r.

16. System wdrażania (realizacji) Gminnego Programu Rewitalizacji

System wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka, zgodnie z *Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 -2020*, oraz *Ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015r.* oparty jest na zasadzie partnerstwa i partycypacji. Partycypacja społeczna na etapie wdrażania Programu (jako działania komplementarne do partycypacji na etapach diagnozy, programowania, czy monitorowania) umożliwi wypracowanie społecznej akceptacji dla podejmowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, pozyskanie środków na działania rewitalizacyjne ze źródeł publicznych oraz prywatnych oraz systematyczny monitoring postępów realizacji Programu Rewitalizacji oraz w razie konieczności (np. podczas wystąpienia istotnej zmiany warunków realizacji Programu) jego aktualizację.

Proces wdrażania Programu Rewitalizacji ma na celu sterowanie realizowanymi działaniami w taki sposób, by umożliwić wyprowadzenie obszarów zdegradowanych, w tym wyznaczonych do rewitalizacji, ze stanu kryzysowego. W związku z takimi działaniami podmiotów wdrażających i przeznaczonych na te cele środków finansowych i rzeczowych nastąpi planowana poprawa jakości życia mieszkańców.

Kompleksowy charakter Gminnego Programu Rewitalizacji jest odpowiedzią na problemy określone na podstawie diagnozy społeczno – gospodarczej przeprowadzonej na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka. Połączenie planowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, celów oraz efektów tych przedsięwzięć przyczyni się do trwałości wprowadzonych zmian. Jednym z najważniejszych elementów zapewniających trwałość i powodzenie działań rewitalizacyjnych jest włączenie w jego realizację wszystkich grup interesariuszy oraz prowadzenie otwartego dialogu pomiędzy nimi. Ze względu na złożoność procesu tworzenia i wdrażania Programu Rewitalizacji włączenie interesariuszy jest szczególnie istotne. Przyczyni się do pozytywnego postrzegania przez lokalną społeczność działań rewitalizacyjnych.

Do podstawowych działań w zakresie zarządzania Programem Rewitalizacji zalicza się:

- Aktywne włączenie grup interesariuszy w proces rewitalizacji,

- Pozyskiwanie różnych środków finansowych zgodnie z zasadą dodatkowości,
- Promocja i wdrożenie przedsięwzięć rewitalizacyjnych, których realizacja przyczyni się do pozytywnych zmian na wyznaczonym obszarze zgodnie z zasadą komplementarności i zrównoważonego rozwoju,
- Wdrażanie poszczególnych działań zgodnie z kryterium czasu realizacji,
- Monitorowanie postępów w realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z określeniem stopnia osiągnięcia wyznaczonych uprzednio celów,
- Utrzymanie trwałości osiągniętych rezultatów.

Powyższe wymaga zaangażowania wielu podmiotów, które posiadają narzędzia do ich realizacji. **Za wdrażanie Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka odpowiedzialny jest:**

- Wójt Gminy Ostrów Mazowiecka
- Sekretarz Gminy Ostrów Mazowiecka
- Kierownik Referatu Infrastruktury Gminnej
- Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej
- Dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej
- Dyrektor Przedszkola Samorządowego w Komorowie
- Pracownicy do pozyskiwania środków zewnętrznych – 2 osoby
- Pracownicy ds. inwestycji – 1 osoba
- Pracownicy ds. przetargów – 1 osoba

W procesie wdrażania Programu **Wójt** wspierać będzie **Sekretarz Gminy**, którego zakres działalności wpisuje się w realizację Gminnego Programu Rewitalizacji oraz pozwala na skuteczne wdrażanie projektów rewitalizacyjnych.

Wójt Gminy we współpracy z Komitetem Rewitalizacji przy realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji będzie współpracować z:

- Radnymi tworzącymi Radę Gminy na lata 2014-2018,

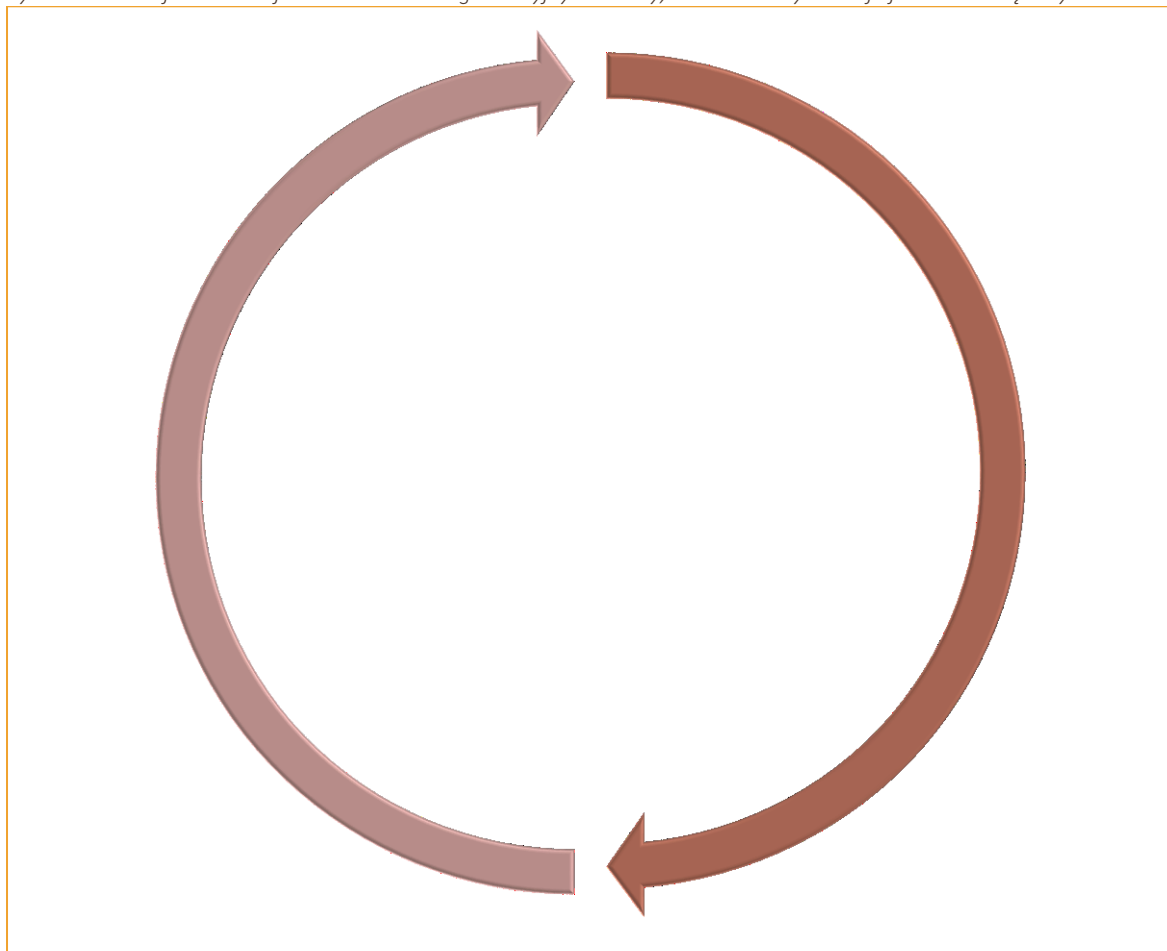
- Komórkami organizacyjnymi Urzędu Gminy,
- Jednostkami organizacyjnymi Gminy (m.in. placówki oświatowe, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej),
- Beneficjentami (fundacje, stowarzyszenia, osoby prywatne, instytucje kultury, lokalni liderzy, prywatne przedsiębiorstwa),
- Interesariuszami GPR.

Na etapie wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka osoby odpowiedzialne będą współpracowały przede wszystkim z:

- Komitetem Rewitalizacji
- Innymi komórkami organizacyjnymi Gminy Ostrów Mazowiecka, zwłaszcza z Skarbnikiem Gminy oraz jednostkami organizacyjnymi Gminy
- Beneficjentami zewnętrznymi również odpowiadającymi za realizację działań rewitalizacyjnych (wspólnotami mieszkaniowymi, instytucjami kultury, instytucjami polityki społecznej, fundacjami i stowarzyszeniami, lokalnymi przedsiębiorcami, osobami prywatnymi).
- Interesariuszami procesu rewitalizacji.

Schemat poniżej przedstawia wzajemne relacje i role komórek organizacji Gminy, interesariuszy i beneficjentów zewnętrznych.

Rysunek 10 Wzajemne relacje i role komórek organizacyjnych Gminy, interesariuszy i beneficjentów zewnętrznych

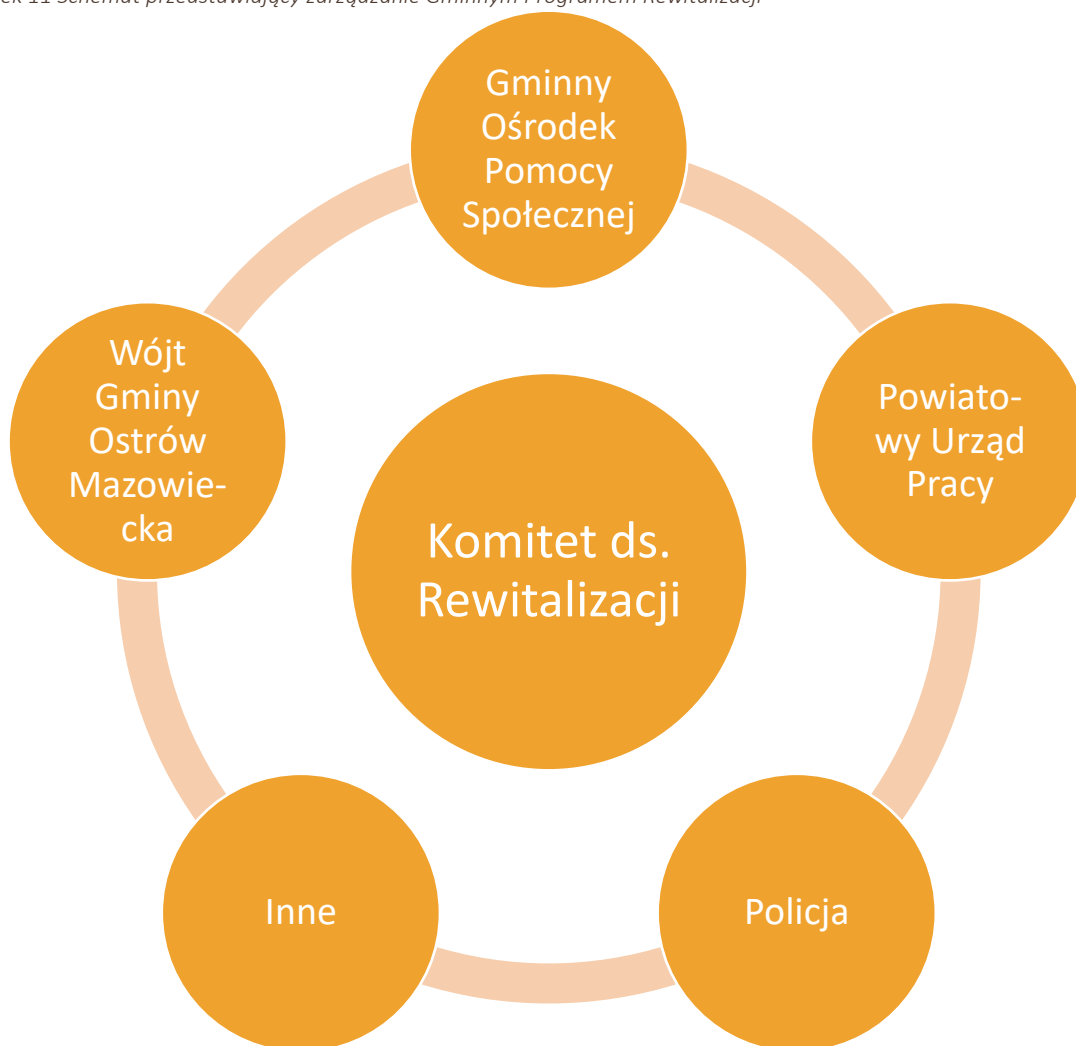
Źródło: opracowanie własne

Wszystkie zaplanowane działania są określone na podstawie analizy potrzeb i zidentyfikowanych deficytów na obszarze wsparcia. Wpisują się one w zakres publicznych i niepublicznych zadań samorządu gminnego zgodnie z *Ustawą z dnia 8 marca 1990r. o Samorządzie Gminnym uzupełnioną obwieszczeniem Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 2016r. (Dz. U. 2016 poz.446)*. Jednostką uzupełniającą proces rewitalizacji, będącą jednocześnie głosem społeczności lokalnej jest Radami Gminy Ostrów Mazowiecka. Kompetencje jednostki regulowane są za pomocą powszechnie obowiązujących aktów prawnych, aktów wykonawczych oraz Statutu Rady Gminy Ostrów Mazowiecka. Dodatkowo Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka oraz każda jego aktualizacja wymaga przyjęcia stosownej uchwały Rady Gminy Ostrów Mazowiecka.

Reasumując, wdrożenie i realizacja Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka spoczywa na Wójcie Gminy Ostrów Mazowiecka, będącego jednocześnie organem wykonawczym, działającym przy pomocy Sekretarza Gminy Ostrów Mazowiecka.

Schemat poniżej przedstawia wzajemne relacje komórek organizacji Gminy Ostrów Mazowiecka, Komitetu Rewitalizacji, interesariuszy i beneficjentów zewnętrznych.

Rysunek 11 Schemat przedstawiający zarządzanie Gminnym Programem Rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne

17. System monitoringu i oceny Gminnego Programu Rewitalizacji

17.1. Monitoring

Podstawowym elementem integralnego zarządzania Gminnym Programem Rewitalizacji, jest jego systematyczna ocena i monitoring. Jego celem jest zbieranie informacji, na podstawie których oceniany jest merytoryczny oraz finansowy stopień wykonania założonych działań rewitalizacyjnych, a także identyfikacja ewentualnych trudności.

Zbieranie danych dotyczących rewitalizowanych sfer (społeczeństwa, gospodarki i przestrzeni) umożliwi tworzenie corocznych raportów przedstawiających postępy w realizacji założeń.

Komitet ds. Rewitalizacji będzie odpowiedzialny za monitoring Gminnego Programu Rewitalizacji. Corocznie będą gromadzili dane dotyczące diagnozowanych wskaźników z Powiatowego Urzędu Pracy, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz Policji. Monitorowanie efektów działań rewitalizacyjnych może odbywać się również za pomocą badań ankietowych oraz spotkań konsultacyjnych i warsztatowych.

Każdorazowe działania w zakresie realizacji zadań objętych Gminnym Programem Rewitalizacji uzgadnia się z Szefem Węzła Łączności Ostrów Mazowiecka.

Podsumowując, monitoring Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Program Rewitalizacji bazować będzie na:

1. Zbieraniu danych ilościowych, od poszczególnych instytucji publicznych (np. PUP, GOPS, Policja) i beneficjentów zewnętrznych, minimum raz do roku.
2. Analizie wskaźnikowej, której celem będzie określenie poziomu korelacji podejmowanych projektów rewitalizacyjnych z procesami społeczno – gospodarczymi w Gminie Ostrów Mazowiecka.
3. Corocznych raportach w formie sprawozdań z realizacji celów, zawierających informację na temat podejmowanych działań i realizowanych przedsięwzięciach.

Formy partycypacji społecznej na etapie wdrażania i monitorowanie Gminny Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka szczegółowo przedstawia tabela poniżej.

Rysunek 12 Formy partycypacji społecznej na etapie wdrażania i monitorowania

Źródło: opracowanie własne

17.2. Ewaluacja

Ewaluacja Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka opiera się na analizie wpływu przedsięwzięć rewitalizacyjnych na poszczególne aspekty funkcjonowania społeczno – gospodarczego interesariuszy Gminie Ostrów Mazowiecka oraz dekoncentracji negatywnych zjawisk na obszarze wyznaczonym do rewitalizacji.

Ewaluacja Programu prowadzona będzie etapowo:

Tabela 17 Etapy ewaluacji Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka

1.	Ewaluacja ex-ante (przed realizacją przedsięwzięć rewitalizacyjnych): ocena zasadności poszczególnych działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz ocena ich wpływu na społeczność lokalną i obszary strategiczne.
	
2.	Ewaluacja w trakcie realizacji przedsięwzięć: ocena bieżąca przyjętych celów oraz ich wpływu na obszary problemowe.
	
3.	Ewaluacja ex-post (po realizacji przedsięwzięć): długoterminowa ocena wpływu oraz trwałości poszczególnych przedsięwzięć na społeczność lokalną i grupy interesariuszy.
	
4.	Modyfikacja Gminnego Programu Rewitalizacji: po przeprowadzeniu ewaluacji lub w razie wystąpienia istotnej zmiany warunków realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji.

Źródło: opracowanie własne

Ocena zarządzania Gminnym Programem Rewitalizacji będzie prowadzona na trzech poziomach:

1. Wskaźnikach dla obszaru rewitalizacji,
2. Wskaźnikach produktu,
3. Wskaźnikach efektu,

Należy zaznaczyć, że istotne jest, aby dane były gromadzone w sposób systematyczny oraz na poziomie adresowym, który umożliwi agregację dla obszaru rewitalizacji. W proces pozyskiwania niezbędnych danych zaangażowane będą komórki organizacyjne Urzędu Gminy Ostrów Mazowiecka.

Tabela 18 Wskaźniki dla obszaru rewitalizacji

Wskaźniki dla obszaru rewitalizacji
--

1.	Liczba mieszkańców
2.	Liczba bezrobotnych
3.	Liczba osób aktywnych zawodowo
4.	Liczba osób w wieku produkcyjnym, przedprodukcyjnym, poprodukcyjnym
5.	Liczba mieszkań
6.	Liczba mieszkań podłączonych do kanalizacji, wodociągów
7.	Udział osób wspieranych przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
8.	Liczba przedsiębiorstw
9.	Liczba gospodarstw rolnych
10.	Średni wiek budynków
11.	Liczba wydarzeń kulturalnych

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 19 Wskaźniki rezultatu

Wskaźniki rezultatu	
1.	Liczba projektów wspierających rozwój nowoczesnych form rolnictwa (cel 1.1)
2.	Liczba projektów z zakresu rozszerzania i promowania oferty inwestorskiej (cel 1.2)
3.	Liczba projektów z zakresu aktywizacji zawodowej (cel 1.3)
4.	Liczba projektów zwiększających kwalifikacje zawodowe mieszkańców (1.3)
5.	Liczba projektów wspierających lokalną przedsiębiorczość (cel 1.4)
6.	Liczba projektów z zakresu poszerzania zasobów mieszkaniowych (cel 2.1)
7.	Liczba projektów z zakresu rozszerzania oferty i infrastruktury kulturalno-rekreacyjnej (2.2)
8.	Liczba projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną (2.3)
9.	Liczba projektów zapobiegających uzależnieniom (cel 2.3)
10.	Liczba projektów poprawiających i upowszechniających infrastrukturę techniczną (2.4)
11.	Liczba projektów poprawiających stan dróg (3.1)
12.	Liczba projektów poprawiających stan infrastruktury technicznej i budynków mieszkalnych oraz dostosowujących ją do potrzeb mieszkańców (cel 3.2)
13.	Liczba projektów poprawiających stan dziedzictwa kulturowego (cel 3.3)
14.	Liczba projektów z zakresu poprawy jakości ochrony środowiska (3.4)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 20 Wskaźniki produktu

Wskaźniki produktu	
1.	Liczba budynków objętych modernizacją
2.	Liczba interesariuszy objętych programem
3.	Liczba wydarzeń kulturalnych
4.	Liczba nowych miejsc pracy
5.	Liczba powstałych przedsiębiorstw
6.	Liczba nowych mieszkań
7.	Liczba nowoczesnych gospodarstw rolniczych
8.	Liczba nowych przyłączy kanalizacyjnych i wodociągowych
9.	Liczba osób objętych programami mającymi na celu przeciwdziałanie uzależnieniom
10.	Liczba osób bezrobotnych, które podjęły pracę
11.	Liczba wyremontowanych dróg

Źródło: Opracowanie własne

17.3. Aktualizacja Gminnego Programu Rewitalizacji

Ważną kwestią podczas tworzenia Gminnego Programu Rewitalizacji jest uwzględnienie procesu aktualizacji GPR. Pozwoli to na wprowadzenie modyfikacji w dokumencie, które będą wynikać wyłącznie ze zmian w bieżącej sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy. Ponadto, wszystkie zaplanowane działania są określone na podstawie analizy. Wpisują się one w zakres publicznych i niepublicznych zadań samorządu gminnego zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990r. o Samorządzie Gminnym uzupełnioną obwieszczeniem Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 2016r. (Dz. U. 2016 poz.446). **Jednostką uzupełniającą proces rewitalizacji, będącą jednocześnie głosem społeczności lokalnej jest Rada Gminy Ostrów Mazowiecka.** Kompetencje jednostki regulowane są za pomocą powszechnie obowiązujących aktów prawnych oraz aktów wykonawczych. Dodatkowo Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka oraz każda jego aktualizacja wymaga przyjęcia stosownej uchwały Rady Gminy Ostrów Mazowiecka.

18. Spis tabel, rysunków i wykresów

Tabele

Tabela 1 Bezrobocie ogółem.....	16
Tabela 2 Formy pomocy społecznej realizowane w latach 2010 – 2014	17
Tabela 3 Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń na terenie gminy w latach 2010 – 2015	20
Tabela 4 Średnie wyniki egzaminu w klasach III gimnazjów na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka	20
Tabela 5 Frekwencja wyborcza w wyborach w 2015r. do Sejmu do Senatu RP	22
Tabela 6 Stowarzyszenia, Kółka Rolnicze, Koła Gospodyń Wiejskich działających na terenie Gminy	23
Tabela 7 Wykaz jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych w Gminie Ostrów Mazowiecka	24
Tabela 8 Liczba ludności w poszczególnych obszarach na terenie Gminy Ostrów Mazowiecka w 2015r.	25
Tabela 9 Podstawowe wskaźniki dotyczące obszaru zdegradowanego	35
Tabela 10 Zestawienie danych dotyczących Gminy Ostrów Mazowiecka.....	37
Tabela 11 Numeracja celów operacyjnych	86
Tabela 12 Lista A: projekty kluczowe.....	101
Tabela 13 Lista B: projekty komplementarne	106
Tabela 14 Podsumowanie zbiorcze projektów rewitalizacyjnych.....	108
Tabela 15 Powiązanie celów operacyjnych Gminy Ostrów Mazowiecka z realizowanymi przedsięwzięciami z Listy A oraz Listy B	111
Tabela 16 Powiązanie zdiagnozowanych problemów i zdiagnozowanych przedsięwzięć	114
Tabela 17 Etapy ewaluacji Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Ostrów Mazowiecka	127
Tabela 18 Wskaźniki dla obszaru rewitalizacji	127
Tabela 19 Wskaźniki rezultatu	129
Tabela 20 Wskaźniki produktu.....	129

Rysunki

Rysunek 1. Etapy tworzenia Gminnego Programu Rewitalizacji	11
Rysunek 2 Położenie Gminy Ostrów Mazowiecka na terenie Powiatu Ostrowskiego	13
Rysunek 3 Pomnik Generała Ignacego Prądzyńskiego i Generała Wojciecha	28
Rysunek 4. Mapa Komorowa.	48
Rysunek 5. Mapa Zalesia.	63
Rysunek 6 Cele Gminnego Programu Rewitalizacji Ostrów Mazowiecka.....	82
Rysunek 7 Przedszkole Samorządowe w Komorowie.....	92
Rysunek 8 Aleja Powstania Listopadowego w Komorowie	101
Rysunek 9 Budynek popegeerowski w miejscowości Zalesie ulegający degradacji.	106
Rysunek 10 Wzajemne relacje i role komórek organizacyjnych Gminy, interesariuszy i beneficjentów zewnętrznych.....	123
Rysunek 11 Schemat przedstawiający zarządzanie Gminnym Programem Rewitalizacji	124
Rysunek 12 Formy partycypacji społecznej na etapie wdrażania i monitorowania.....	126

Wykresy

Wykres 1 Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Ostrów Mazowiecka	26
Wykres 2. Związki respondentów z obszarem rewitalizacji	49
Wykres 3. Jak oceniają Państwo natężenie poszczególnych problemów społecznych na obszarze rewitalizacji?.....	51
Wykres 4. Jak oceniają Państwo następujące aspekty życia na obszarze rewitalizacji?	53
Wykres 5. Jakie grupy społeczne powinny być głównie wspierane na obszarze rewitalizacji? (Pytanie wielokrotnego wyboru).	54
Wykres 6. Jakie są Pani/Pana zdaniem największe atuty i potencjały wybranego obszaru rewitalizacji?	55
Wykres 7. Czy włączył(a)by się Pan/Pani w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu zamieszkania?	55
Wykres 8. Jak często uczestniczy Pan/Pani w wydarzeniach, imprezach kulturalnych organizowanych w Gminie Ostrów Mazowiecka?	56

Wykres 9. Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczania negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych na wskazanym obszarze? (Pytanie wielokrotnego wyboru).	57
Wykres 10. Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczania negatywnych zjawisk środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych na wskazanym obszarze?	58
Wykres 11. Płeć respondentów.	59
Wykres 12. Wiek respondentów.....	60
Wykres 13. Wykształcenie respondentów.	60
Wykres 14. Miejsce zamieszkania respondentów.	61
Wykres 15. Liczba lat zamieszkiwania w Ostrowi Mazowieckiej.....	62
Wykres 16 Status zawodowy badanych	62
Wykres 17 Związki respondentów z obszarem rewitalizacji	64
Wykres 18 Jak oceniają Państwo natężenie poszczególnych problemów społecznych na obszarze rewitalizacji?.....	65
Wykres 19. Jak oceniają Państwo następujące aspekty życia na obszarze rewitalizacji?	67
Wykres 20. Jakie grupy społeczne powinny być głównie wspierane na obszarze rewitalizacji? (Pytanie wielokrotnego wyboru).	68
Wykres 21. Jakie są Pani/Pana zdaniem największe atuty i potencjały wybranego obszaru rewitalizacji?	69
Wykres 22 Czy włączył(a)by się Pan/Pani w działania podejmowane na rzecz poprawy życia w miejscu zamieszkania?	69
Wykres 23 Jak często uczestniczy Pan/Pani w wydarzeniach, imprezach kulturalnych organizowanych w Gminie Ostrów Mazowiecka?	70
Wykres 24 Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczania negatywnych zjawisk społecznych i gospodarczych na wskazanym obszarze? (Pytanie wielokrotnego wyboru).	71
Wykres 25 Jakie rodzaje przedsięwzięć powinny być Państwa zdaniem podejmowane w celu ograniczania negatywnych zjawisk środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych na wskazanym obszarze?	72
Wykres 26 Płeć respondentów	73

Wykres 27 Wiek respondentów.....	73
Wykres 28 Wykształcenie respondentów	74
Wykres 29 Miejsce zamieszkania respondentów	74
Wykres 30 Liczba lat zamieszkiwania w Zalesiu	75
Wykres 31 Status zawodowy badanych	75